

SOSYAL SAĞLIK DERGİSİ

Hakemli Akademik Sosyal Bilim Dergisi

Cilt/Volume

2

Sayı/Issue

1

Yıl/Year

2022

ISSN: 2791-8661

EKSEN

Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü

SOSYAL SAğLIK DERGİSİ

Hakemli Akademik Sosyal Bilim Dergisi

ISSN: 2791-8661

*** Cilt: 2 * Sayı: 1 * Yıl: 2022**

Yayıncı Kuruluş

Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü

Sahibi

Dr. İsmail AKYÜZ (Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü Adına)

Baş Editör

Dr. İhsan KUTLU

Alan Editörleri

H. Zahid KARA – Dr. Hasan H. TAYLAN – Dr. Mustafa GÜNERİGÖK

Yazım ve Dil Editörleri

Hülya YILDIZ; Fatmanur ALSANCAK

Yayın Türü

Sürelî Yayın

Yayın Periyodu

Yılda İki Sayı (Eylül ve Mart)

Yazışma Adresi

Arabacı Alanı Mahallesi Mustafa Ocak Sokak No:9 D:2 Serdivan/Sakarya/Türkiye

Web Adresi

<https://www.eksenstitu.org.tr/sosyalsaglik/>

E-posta

sosyalsaglikdergisi@gmail.com

Dergi Sekreteryası

H. Zahid KARA – Zeynep ATALAY – Cengizhan AYNACI

İndeksler

ASOS İNDEKS

Dergide yer alan yazılardan yazarlar sorumludur.

Bu derginin her türlü yayım ve telif hakkı Sosyal Sağlık Dergisi'ne aittir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümlerine göre, fotokopi, dijital ve benzeri yöntemlerle herhangi bir bölümü veya tamamı Dergi Sahibinin veya Yayın Kurulu Başkanının izni olmadan basılamaz ve çoğaltılamaz. Bilimsel etik kurallarına uygun olmayan alıntı yapılamaz. Dergide yayımlanan makalelerin fikri sorumluluğu yazarlara aittir.

Yayın Kurulu

Dr. Abdullah İnce, *Sakarya Üniversitesi*
Dr. Muzaffer Üzümcü, *Namık Kemal Üniversitesi*
Dr. İsmail Akyüz, *Sakarya Üniversitesi*
Dr. İhsan Kutlu, *Sakarya Üniversitesi*
Dr. Hasan H. Taylan, *Sakarya Üniversitesi*
H. Zahid Kara, *Sakarya Üniversitesi*

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Abdullah Işıklar / *Bursa Teknik Üniversitesi*
Prof. Dr. Abdülkadir Şenkal / *Kocaeli Üniversitesi*
Prof. Dr. Bedrettin Kesgin / *Yalova Üniversitesi*
Prof. Dr. Fatih Savaşan / *Sakarya Üniversitesi*
Prof. Dr. Fatih Yardımcıoğlu / *Sakarya Üniversitesi*
Prof. Dr. İsmail Barış / *Üsküdar Üniversitesi*
Prof. Dr. Lütfi Sunar / *İstanbul Medeniyet Üniversitesi*
Prof. Dr. Tarık Tuncay / *Hacettepe Üniversitesi*
Prof. Dr. Yahya Mustafa Keskin / *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi*
Prof. Dr. Yusuf Genç / *Sakarya Üniversitesi*
Doç. Dr. Hasan H. Taylan / *Sakarya Üniversitesi*
Doç. Dr. Miraç Burak Gönültaş / *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi*

SOSYAL SAĞLIK DERGİSİ

ISSN: 2791-8661* Cilt: 2 * Sayı: 1 * Yıl: 2022

İçindekiler

Araştırma Makalesi / Tuğçe AKARÇAY
**TARLADA ÇALIŞAN KADIN OLMAK” OLGUSU ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA: SİLİFKE
ÖRNEĞİ**

4-29

Araştırma Makalesi / Hülya YILDIZ, Reyhan KARAKAHYA
**KALP HASTALARINA BAKIM VEREN AİLE ÜYELERİNİN SORUNLARI ÜZERİNE NİTEL BİR
ARAŞTIRMA**

30-43

Araştırma Makalesi / Ömer BÜBER, Hatice OKSAL
SAKARYA’DA 3-18 YAŞ CİNSEL İSTİSMAR VAKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

44-58

Derleme Makale / Deniz ATILGAN
**AHİLİK TEŞKİLATI VE SOSYAL HİZMET UYGULAMASININ EĞİTİCİLİK ROLÜ BAKIMINDAN
İNCELENMESİ**

59-73

Derleme Makale / Hatice ŞAFAK GÜÇLÜ
SOSYAL AĞLARIN BİREYİN SOSYALLEŞME SÜRECİ ÜZERİNDEKİ ROLÜ

74-87

Derleme Makale / Kübra ÇOLAK
**SOSYAL AĞLARDA GÖRÜNÜR OLMA BİÇİMLERİNİN BENLİK SUNUMU VE KİMLİK
OLUŞTURMA ÜZERİNDEKİ ROLÜ**

88-100

Makale Türü	Mart 2022	Cilt	Sayı
Araştırma Makalesi	Başvuru Tarihi: 28.02.2022 Kabul Tarihi: 23.03.2022	2	1

“TARLADA ÇALIŞAN KADIN OLMAK” OLGUSU ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA: SİLİFKE ÖRNEĞİ

Tuğçe AKARÇAY*

Öz

Dünyada ve ülkemizde yapılan araştırmalar, kadın sorunlarına birçok açıdan yaklaşmıştır. Kadın cinayetleri, çocuk yaşta evlilikler, kadına yönelik şiddet, kadın-erkek eşitsizliği, işyerlerinde farklı ücret politikaları, eğitimde eşitsizlik gibi sorunlar kadınların karşı karşıya kaldığı sorunlardan bazılarıdır. Bununla birlikte kadın, çalışma hayatı boyunca çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Özellikle ağır işlerle uğraşan, düşük ücretlerde çalışan, tarlada işçi olan kadınların iş hayatlarında yaşadığı sorunlar sosyal hayatlarını da psikolojik durumlarını da önemli bir boyutta etkilemektedir. Bu araştırmanın amacı tarlada işçi olarak çalışan kadınlar için çalışmanın anlamını keşfetmek, kadınların çalışırken karşılaştıkları psikososyal sorunları tespit edip nasıl bir sosyal hizmet müdahalesine ihtiyaçları olduğunu tartışmaktır. Konu hakkında yapılan bu araştırmanın, literatürdeki eksikliğin giderilmesi ve konu üzerine çalışacak kişilere yol göstermesi adına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Mersin'in Silifke ilçesindeki tarlalarda gerçekleştirilen araştırmanın örneklemini 15 kadın oluşturmaktadır. Araştırmada yer alacak ilk kadına pilot görüşme gerçekleştirilerek ulaşılmıştır. Toplamda 15 kadına kartopu örneklem yöntemiyle ulaşılmıştır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden fenomenolojik desen kullanılmış olup yarı yapılandırılmış mülakatlarla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler, görüşülen kişilerden izin alınarak ses kaydına alınmış, kişilerin mahremiyetini koruyacak şekilde Word dosyasına aktarılmıştır. Elde edilen veriler MAXQDA 2022 programı ile çözümlenmiştir. Elde edilen verilere göre tarlada çalışan kadınlar “tarlada çalışan kadın” olmayı “yorgunluk, zor şartlarda çalışmak, gereklilik” olarak gördükleri gibi “güç, emeğinin karşılığını almak, stres atmamak” olarak da görmektedir. Ayrıca kadınların yaşadığı psikososyal sorunların oldukça fazla olduğu, bu konuda devlet veya işveren desteğinin yetersiz kaldığı, yapılması gereken çalışmaların mikro, mezo ve makro düzeyde olması gerektiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın Sorunları, Fenomenoloji, Tarlada Çalışan Kadın, Nitel Araştırma

A QUALITATIVE RESEARCH ON “BEING A WOMAN WORKING IN THE FIELDS”: SİLİFKE EXAMPLE

Abstract

Studies conducted in the world and in our country have approached women's problems from many perspectives. Femicides, child marriages, violence against women, inequality between men and women, different wage policies in the workplace, inequality in education are some of the problems faced by women. However, women face various problems throughout their working life. Particularly, the problems experienced by women who are engaged in heavy work, working at low wages and working in the fields affect their social lives and psychological states to a significant extent. The aim of this research is to discover the meaning of working for women working in the field, to identify the psychosocial problems women face while working and to discuss what kind of social work intervention they need. It is thought that this research on the subject will contribute to the elimination of the deficiency in the literature and to guide the people who will work on the subject. The sample of the research carried out in the fields in Silifke district of Mersin consists of 15 women. The first woman to take part in the study was reached by conducting a pilot interview. A total of 15 women were reached by snowball sampling method. In the research, phenomenological design, one of the qualitative research designs, was used and in-depth interviews were conducted with semi-structured interviews. The interviews were audio-recorded with the permission of the interviewees, and transferred to a Word file in a way that protects the privacy of the individuals. The obtained data were analyzed with the MAXQDA 2022 program. According to the data obtained, women who work in the fields see being a "women working in the field" as "tiredness, working in difficult conditions, a necessity" as well as "power, getting the reward of their labor, relieving stress". In addition, it has been concluded that the psychosocial problems experienced by women are quite high, the state or employer support is insufficient in this regard, and the studies that need to be done should be at micro, mezo and macro levels.

Keywords: Women's Problems, Phenomenology, Women Working in the Field, Qualitative Research

* Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, tugceakarcay13@gmail.com, 0000-0003-3187-3456

Giriş

1950'lere kadar Türkiye istihdamında birinci sırada yer alan tarım, yıllar içerisinde giderek azalmıştır. 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda geniş bir coğrafyaya rağmen tarıma dayalı bir üretimden, yok denebilecek kadar az sanayiden ve nüfustan bahsetmek mümkündür. 1940'lı yılların sonları, ülkemiz için değişimin başladığı zamanlardır. Tarımda makine kullanımıyla birlikte önce işgücünde azalma olmuştur. Tarımda istihdam edilemeyen insanlar, ücretli iş bulabilmek umuduyla büyük şehirlere göç etmeye başlamıştır. Üretimin dönüşümü ile ortaya çıkan işgücü fazlalığı, bir yandan tarımda ücretli işçiliğin artışına diğer yandan tarımda makineleşme nedeniyle ortakçılık sisteminin kaybolmaya başlamasına neden olmuştur. Bu süreç içinde ortaya çıkan topraksız köylülerden oluşan geniş bir işgücü fazlalığı, tarımdaki ücretli işçi istihdamını arttırmıştır (Kıray, 1999: 154-162).

TÜİK verilerine göre 2020 yılında tarım sektöründe 4 milyon 716 bin kişi istihdam edilmiştir. Bu sayı, Türkiye'deki istihdamın sektörel dağılımına bakıldığında %17,6 oranına tekabül etmektedir (TÜİK, 2020). Gelişmişlik seviyeleri ne olursa olsun, tarım her ülke için stratejik öneme sahiptir. Tarım istihdamının Türkiye'de giderek azaldığı her ne kadar elde edilen verilerle bilinse de tarım, Türkiye ekonomisinde hala büyük önem arz etmektedir. Aynı zamanda tarım, ülkemizde kadınların oransal olarak en fazla istihdam edildiği sektördür (Aydoğdu, 2019: 380).

Kadınlar, her dönemde ekonomik ve toplumsal yaşamın önemli bir yanını oluşturmuştur. Yerleşik hayata geçişten bu yana var olan tarımsal faaliyetler, üretim ve tüketim biçimlerinde yaşanan coğrafyaya, bağlı olunan kültüre ve elde edilen ürüne göre farklılık gösterebilir de günümüzde “tarımın feminizasyonu” olarak kavramlaştırılan “kadının tarımdaki emeği” giderek artmaktadır. Çalışma hayatının hemen her alanında toplumsal cinsiyet eşitsizliği yaşanmaktadır. Tarımsal üretimde bu eşitsizlik daha da görünür hale gelmiştir (Candan ve Günel, 2015: 11). Geçmişten günümüze kadının tarımdaki emeği yadsınamaz düzeydedir ancak her sektörde olduğu gibi tarım sektöründe de kadın emeğine yeterince değer verilmemektedir.

Çalışmanın amacı Mersin'in Silifke ilçesindeki tarlalarda çalışan kadınların bakış açılarıyla “tarlada çalışan kadın olmak” kavramının anlamını keşfetmek, onların yaşadığı psikososyal sorunları tespit edip bu sorunların çözümü hakkında kadınlarla yapılan görüşmeler çerçevesinde çözüm bulmaktır. Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinin sebebi ise konu hakkında literatürdeki eksikliğin fark edilmesidir. Daha önce literatürde gerçekleştirilen çalışmalar genelde Karadeniz ya da Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni kapsamaktadır. Ayrıca çalışmalarda genellikle mevsimlik gezici işçilerden bahsedilmiştir. Bu açıdan bakıldığında çalışma, hem Akdeniz Bölgesi'ni kapsamaması hem de mahalli mevsimlik işçiler ve sorunları hakkında bilgi edinilmesi açısından önem teşkil etmektedir.

Kırsal Kesimde Kadın

Türkiye’de kırsal alanların tanımlanmasıyla ilgili bir belirsizlik olduğu bilinmektedir. Kırsal alanların tanımına dair Türkiye’deki ilk tanımlama 1924 tarihli ve 442 sayılı Köy Kanunu’nda yapılmıştır. Nüfusu iki binden az yerleşimlere köy; nüfusu iki bin ile yirmi bin arasındaki yerleşimlere kasaba ve nüfusu yirmi binden fazla olan yerleşimlere şehir denmektedir (442 sayılı Köy Kanunu). Erdoğan’a (2009: 1) göre ise Türkiye’de kırsal alan ve kentsel alan tanımlaması yetersizdir. Günümüzde kent olarak tanımlanan birçok yerleşim yeri kırsal özellikler gösterirken, kırsal alan olarak tanımlanan birçok yerleşim de kentsel özellikler gösterebilmektedir. Ülkenin güneyindeki kıyılarda yer alan turizm bölgeleri bunlara en iyi örnektir. Türkiye’de kesin bir kır kent ayrımı olmadığı hakkında başka bir örnek ise TÜİK çalışmalarında görülmektedir. Hane halkı anketlerinde yirmi binden az nüfusu olan yerler, tarım istatistiklerinde ise beş binden az nüfusu olan yerler kır olarak kabul edilmiştir (Erdoğan, 2009: 2). İmar ve İskân Bakanlığı (Günümüzdeki Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı) ve Devlet Planlama Teşkilatı’nın yaptığı çalışmalarda ise nüfusu on binden fazla yerleşim yerleri, kent olarak kabul edilmiştir (Erdoğan, 2009: 8).

Tanımı ne olursa olsun kırsal alanın imkanları kent imkanlarından bir hayli azdır. Ağır yaşam koşulları, sağlık hizmetlerine ulaşmada sorun yaşama, güven ortamının sağlanamaması, temel altyapı hizmetlerinin gelişmemiş olması kırsal kesimde yaşanan başlıca sorunlardır (Kasımoğlu, 2006: 70). Bu sorunlara kadınların kırsaldaki konumu da eklenince içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Kadına atfedilen değer yargıları, düşük statü, kadının kendi bedeni ile ilgili aldığı kararlarda etkili olamaması, erken yaşta evlilik, aile planlaması bilincinin tam olarak yerleşmemesi yaşamlarını olumsuz etkilemektedir. Bunlara paralel olarak çok çocukluluk, kadın doğum hastalıkları konusundaki bilgisizlik, çevre baskısı, sosyal güvenlik sistemlerine kayıtlı olamama gibi unsurlar da kadınların yaşamını olumsuz etkilemektedir (Kasımoğlu, 2006: 9-10). Tüm bu olumsuzluklara rağmen kadının kırsal alandaki etkinliği oldukça fazladır ancak özellikle kırsal kesimdeki kadına yeterince değer verilmemektedir.

Mevsimlik Mahalli Tarım İşçiliği ve Kadın

Mevsimlik tarım işçiliği, tarımsal üretimde meydana gelen işgücü açığının karşılanmasına yönelik mevsimsel olarak gerçekleşen bir işçilik türüdür. Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışanlar, çalışmak için çıktıkları nokta açısından “mahalli” ve “gezici” olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar. İki grubu birbirinden ayıran en önemli fark, mahalli olanlar buldukları bölgelerde gününbirlik çalışanlardan oluşurken, gezici olanlar yaşadıkları bölgelerden çalıştıkları bölgelere göç edenlerden oluşmaktadır (Özbekmezci ve Sahil, 2004: 262). Mevsimlik gezici tarım işçiliği, tarım işlerinin yoğunlaştığı zamanlarda, ürüne ve işçi talebine göre, bir tarımsal alandan başka bir tarımsal alana doğru çoğunlukla aileler ile birlikte yer değiştirilen mevsimlik tarım işçiliği türüdür

(Uyan Semerci vd., 2014: 11). Mevsimlik mahalli tarım işçiliği ise, kendi yerleşim yerinde yaşamakla birlikte tarımsal faaliyetlere kısa süreli katılma gerçekleştirilen; ücret, maaş veya yevmiye karşılığı çalışılan işçilik olarak tanımlanabilmektedir (Beleli vd., 2013: 8).

Tarımsal üretimde kadınların konumu 4 grupta toplanmaktadır:

- Büyük işletmelerde kadınlar tarlada çalışmazlar. Tarımsal üretimin, üretime doğrudan katılma işleri dışındaki (yönetim, üretim kararı verme, pazarlama vb.) işler erkeğin işi olarak atfedilmiştir.
- Orta büyüklükteki işletmelerde erkekler mekanik işlerle ve pazar işleriyle ilgilenirken, kadınlar emek yoğun işlerle uğraşmaktadır.
- Aile işletmelerinde erkekler tarım dışı işlerle uğraşırken, kadınlar emek yoğun tarım işlerini yürütmektedir. Bu tür işletmelerde özellikle bitki ve sanayi türü tarım yapılması durumunda kadın, el emeğine dayalı olan çapa, hasat gibi işleri yapmak durumunda kaldığından kadının çalışma yükü daha fazladır.
- Topraksız ya da az topraklı ailelerde kadın ve erkek, evin geçimi için başkalarının işlerinde çalışmak durumundadır. Bunun için hem kadın hem erkek, mevsimlik işgücü olarak buldukları yerlerde işçi olarak çalışmaktadır. Bu tür ailelerde kadın hem işçi olarak tarımsal üretimin hem aile işlerinin hem bahçe işlerinin hem de hayvanların bakımının sorumluluğunu üstlenmektedir (Anonim, 2000).

Bu açıdan bakıldığında tarımsal üretimde kadının yeri 4 grupta da yadsınamaz derecededir. Özellikle topraksız ya da az topraklı ailelerde kadının emeği diğer gruplara oranla daha fazladır.

Tüm anlatılanlardan yola çıkarak; mevsimlik tarım işçiliğinde, kadınlar açısından bakıldığında esas sorun, kadının hem tarım işini hem de aile işlerini yaparak toplam işin çok önemli bir kısmını sırtlanmasıdır (“Mevsimlik Gezici Tarım”, 2021). 22 Ekim 2021 tarihinde “İklim Haber” internet sitesinde yayınlanan Yalçınıyigit ve Bagatır’ın (2021) yaptığı bir araştırmada kadınların bu yükü sırtlanmasını ayrıntılı bir şekilde şöyle anlatmışlardır: “Kadın, sabah saat 5’te, erkekler de yaklaşık bir saat sonra uyanır. Kadın aileyi işe hazırlar. Yataklar toplanır, bir gün önceden hazırlanan yemekler çıkarılır. Çocuk varsa çocuğun bakımı yapılır. Saat 7’de bahçeye giderler. Saat 9 gibi bir mola verilir ve çalışmanın ardından kadın, yemeği hazırlar. Tekrar çalışmaya dönülür, sonra öğle yemeği için mola verilir ve aynı hazırlığı kadın, yine yapar. Saat 16 gibi yine bir mola verilir. Kadın, çayı hazırlar, erkek sigarasını içer. Akşam 7’ye kadar çalıştıktan sonra çadıra/eve gelirler. Erkek duşunu alır, oturur. Varsa kız çocukları ve kadınlar akşam yemeğini ve ertesi günün yemeğini hazırlarlar. Çocukların bakımı yapılır, çadırın içi/ev temizlenir, gerekiyorsa sıcak su hazırlanır. Erkek odun getirmesi gerekirse getirir, o kadar. Sabah saat 5’te uyanan kadın, saat 23 gibi uyur. 18 saat ayakta. Kadın yaptığı işlerden hiç para almaz. Kadının tüm ihtiyaçları erkek tarafından karşılanır. Bu hayatın

içerisinde yeri maalesef çok yok. Tek başına çarşıya gidemez, kazanılan parayı kontrol edemez.” (“Mevsimlik Gezici Tarım”, 2021). Bu analiz, fındık toplayan mevsimlik gezici işçilerle yapılan bir araştırmadan alınmıştır. Mevsimlik gezici işçiler ile mevsimlik mahalli işçilerin arasında kadınların yaşadığı sorunlar açısından bir fark bulunmamaktadır. Belki de tek fark mevsimlik mahalli işçilerin gece olduğunda geçici bir evde ya da çadırda değil de kendi evlerinde uyumasıdır. Analizin bu çalışmaya aktarılmasının sebebi tarlada/bahçede çalışan kadınların yaşadığı sorunların sadece tarla/bahçe içinde yaşanan sorunlar olmadığını anlatmaya çalışmaktır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Mersin’in Silifke ilçesinde yapılan araştırma, tarlada çalışan kadınlara göre “tarlada çalışan kadın” olmanın ne anlam ifade ettiği veya bir kadın olarak tarlada çalışmanın nasıl bir durum olduğu, tarlada çalışan kadınların yaşadığı zorlukların neler olduğu, iş-aile yaşamında onlara düşen sorumluluğun hangi düzeyde olduğu sorularına yanıt aranmak üzere yapılmıştır. Bu bağlamda araştırmada, toplumsal anlamda “tarlada çalışan kadın olmak” algısının ne düzeyde olduğuna, tarlada çalışan kadınların psikososyal sorunlarının neler olduğuna ve bu sorunların azaltılması adına neler yapılması gerektiğine dair tarlada çalışan kadınların düşüncelerini ortaya koymak amacıyla nitel araştırma desenlerinden fenomenolojik desen kullanılmıştır. Nitel yöntem; gözlem, doküman analizi ve görüşme gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 39). İnsanlar daimi olarak deneyimler edinirler. Bu deneyimler, onların iç dünyalarını biçimlendirir. Fenomenoloji deseni de, bu iç dünyanın betimlenmesine yönelik bir desendir (Schwandt, 1997). Fenomenolojik desende, araştırılacak olgu ve durumlarla ilgili deneyimlere sahip katılımcılar, araştırmacı tarafından seçilmektedir (McMillan, 2004).

Araştırma Soruları

- Tarlada çalışan kadınların “tarlada çalışan kadın olmak” kavramına yönelik algıları nelerdir?
- Tarlada çalışan kadınların yaşadığı psikososyal sorunlar nelerdir?
- Tarlada çalışan kadınların aile-iş yaşamındaki dengeleri ne düzeydedir?
- Tarlada çalışan kadınların tarlada çalışma memnuniyetleri ne düzeydedir?
- Tarlada çalışan kadınların iş-ücret doyumuna hakkındaki düşünceleri nelerdir?
- Tarlada çalışan kadınların daha iyi koşullarda çalışabilmesi, daha mutlu olabilmesi adına yapılması gerekenler nelerdir?

Araştırma Grubunun Belirlenmesi

Araştırma grubu 2021 yılında Mersin’in Silifke ilçesinde ikamet eden ve tarlada çalışan kadınlardan oluşmaktadır. Araştırma grubu belirlenirken kartopu örneklem yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında araştırmaya katılmayı kabul eden ve tarlada çalışan 15 kadınla görüşme gerçekleştirilmiştir.

Veri Oluşturma Süreci

Görüşmelere başlamadan önce katılımcılar, görüşmenin içeriği ve amacı hakkında bilgilendirilmiş, görüşmelerin gizliliği ve gönüllü katılım hususlarına değinilmiştir. Katılımcılara görüşmelerin ses kaydı ile kaydedilmesine ilişkin bilgiler aktarılmış, katılımcıların bilgilendirilmiş onamları alınmıştır. Katılımcıların gizliliğini koruyabilmek amacıyla isimler K1, K2..., K15 şeklinde kodlanmıştır. Yapılan derinlemesine görüşmeler, katılımcıların rahat hissettikleri ve gizlilik hususunda bir probleme neden olmayacak mekanlarda gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin süresi 25 dakika ile 50 dakika arasında değişmekte olup görüşmeler ortalama 33 dakika sürmüştür. Yapılan görüşmelerin ses kayıtları ve araştırmacının alanda yaşadığı deneyimler Word belgesine eksiksiz bir şekilde aktarılmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Tematik analiz gerçeği yansıtan ve gerçeğin üzerindeki örtüyü kaldırmaya fayda sağlayan bir yöntem olarak ifade edilmektedir (Braun ve Clark, 2019). Verilerin analiz edilmesinde nitel veri analiz programı olan MAXQDA 2022 kullanılmıştır. Analiz yapılırken, elde edilen veriler birçok kez okunmuş olup kadınların ifadelerinin özü anlaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmacı tarafından deşifre edilen görüşmeler bu programa aktarılarak bulgular kısmında ifade edilen altı ana temaya ulaşılmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılım gösterenlerin sosyo-demografik özellikleri ve katılımcıların görüşmeler sırasında verdikleri bilgiler bu bölümde açıklanmaktadır. Araştırmaya katılanlar tarlada çalışan kadınlar olup, görüşmeye dahil olan 15 kişiden veri elde edilmiştir. Tablo 1’de katılımcıların sosyo-demografik özellikleri gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri

Katılımcı	Yaş	Öğrenim Durumu	Medeni Durumu	Çocuk Sayısı
K1	55	İlköğretim	Evli	2
K2	52	İlköğretim	Evli	2

*“Tarlada Çalışan Kadın Olmak” Olgusu Üzerine Nitel Bir
Araştırma: Silifke Örneği*

K3	30	İlköğretim	Evli	1
K4	45	İlköğretim	Evli	2
K5	55	İlköğretim	Evli	3
K6	53	İlköğretim	Evli	2
K7	25	Lisans	Evli	1
K8	55	Lise	Evli	2
K9	48	İlköğretim	Evli	2
K10	38	İlköğretim	Evli	2
K11	55	İlköğretim	Evli	2
K12	28	Lisans	Evli	1
K13	42	İlköğretim	Evli	2
K14	62	Okuma yazma biliyor	Evli	4
K15	32	Lise	Evli	2

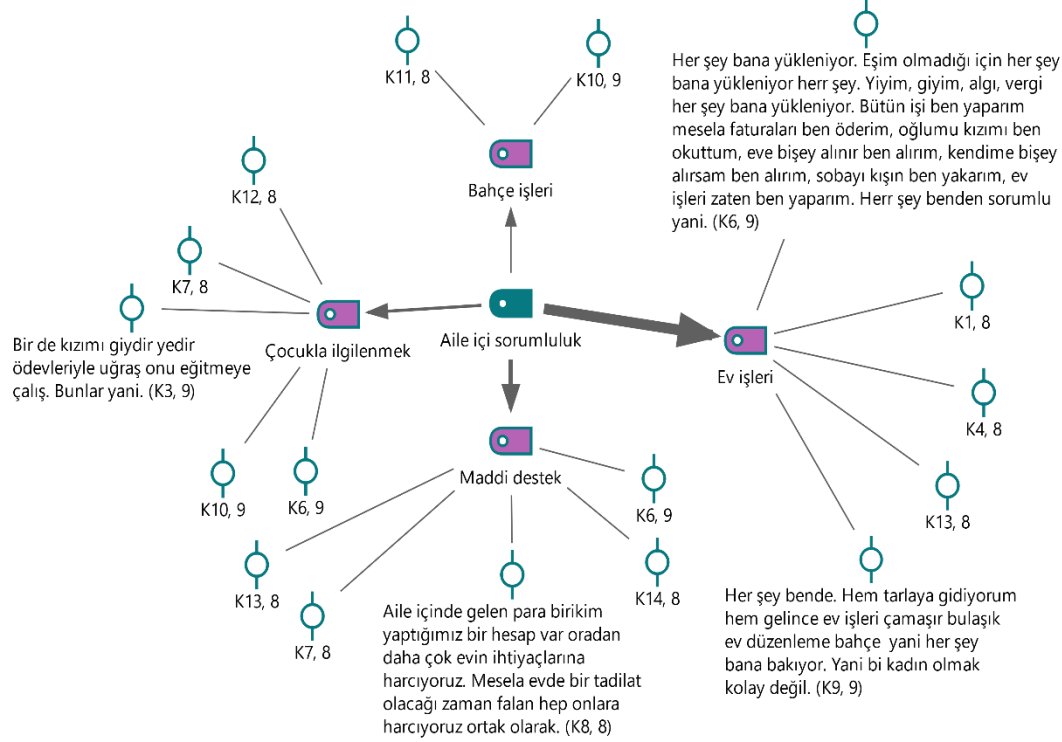
Araştırmaya katılan tarlada çalışan kadınlardan yalnızca birinin sadece okuma yazma bildiği, katılımcıların çoğunun ilköğretim mezunu olduğu (10 kişi), ikisinin lise mezunu olduğu ve ikisinin de lisans mezunu olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan katılımcıların tamamı kadınlardan oluşmakta, katılımcıların yaşları 25 ila 62 arasında değişiklik göstermektedir. Ayrıca katılımcıların tamamının evli ve çocuk sahibi olduğu bilinmekle birlikte çocuk sayıları da çoğunluk (10 kişi) 2 olmak üzere 1 ila 4 arasında değişiklik göstermektedir.

Analiz sonuçlarını görsel bir şekilde ortaya koyabilmek adına ana tema ve alt temalara yönelik tematik analizler yapılmıştır. Elde edilen kodlar doğrultusunda kelime frekans analizi ve kod alt kod bölümler modeli kullanılmıştır.

Kelime frekans analizi ile “Tarlada Çalışan Kadın Olmak” algısına yönelik anahtar kelimeler belirlenmiştir. Analizin yapılabilmesi için MAXQDA 2022 programından faydalanılmıştır. Bu kapsamda elde edilen mülakatlar listelenmiş, sözcüksel tarama yapılmıştır. Bazı kelimeler tek başına bir anlam ifade etmediği için hariç (fakat, ancak, daha, veya, gibi, ayrıca vb. gibi kelimeler) tutulmuştur. Yapılan kelime frekans analizi sonucunda “Tarlada çalışan kadın olmak” algısına yönelik tespit edilen kelimeleri görselleştirmek amacıyla kelime bulutu oluşturulmuştur.

1.1.Aile İçi Sorumluluk

Tarlada çalışan kadınlara aile içi sorumluluklarının ne olduğunu dair sorular yöneltilmiş, elde edilen cevaplar Şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 2. Aile İçi Sorumluluk Koduna Yönelik Görüşlerin Dağılımını Gösteren Kod Alt Kod Bölümler Modeli

Şekil 2’de de görüldüğü üzere kadınlara yöneltilen aile içi sorumluluklarına dair sorulara kadınların verdiği cevaplar “bahçe işleri”, “ev işleri”, “çocukla ilgilenmek” ve “maddi destek” olmak üzere dört kodda toplanmıştır. Katılımcıların tamamı aile içinde kendilerine yüklenen sorumluluğun “ev işleri” olduğunu söylemektedir. Evde yapılacak her işin kendilerinde olduğunu aktaran bir katılımcı şöyle söylemiştir:

“Her şey bana yükleniyor. Eşim olmadığı için her şey bana yükleniyor herr şey. Yiyim, giyim, algı, vergi her şey bana yükleniyor. Bütün işi ben yaparım mesela faturaları ben öderim, oğlum kızımı ben okuttum, eve bişey alınır ben alırım, kendime bişey alırsam ben alırım, sobayı kışın ben yakarım, ev işleri zaten ben yaparım. Herr şey benden sorumlu yani.” (K6)

Bir diğer katılımcı da yine bu konudan şu şekilde bahsetmiştir:

“Her şey bende. Hem tarlaya gidiyorum hem gelince ev işleri, çamaşır, bulaşık, ev düzenleme, bahçe... Yani her şey bana bakıyor. Yani bir kadın olmak kolay değil.” (K9)

Sadece ev işlerinin kendilerinde olduğunu aktaran bir katılımcı da şu şekilde anlatmıştır:

“Yuvayı dışı kuş kurar hesabı o yuvayı geçindirmek de geleneklerimizde bayanlara ait gibi görünüyor yani evin işini bayanlar hallediyor.” (K2)

Bunlara ek olarak katılımcılardan 7’si “ev işleri” dışında “maddi destek” kavramını da dile getirmişlerdir. Katılımcılar bu konudan şu şekilde bahsetmiştir:

“Bazı ihtiyaçlarda parasal olarak ben destek veriyorum. Örnek verecek olursam mesela oğlum evleneceğinde alınacak şeyler vardı onun için her gün tarlada çalışıp o parayı biriktirdim.” (K14)

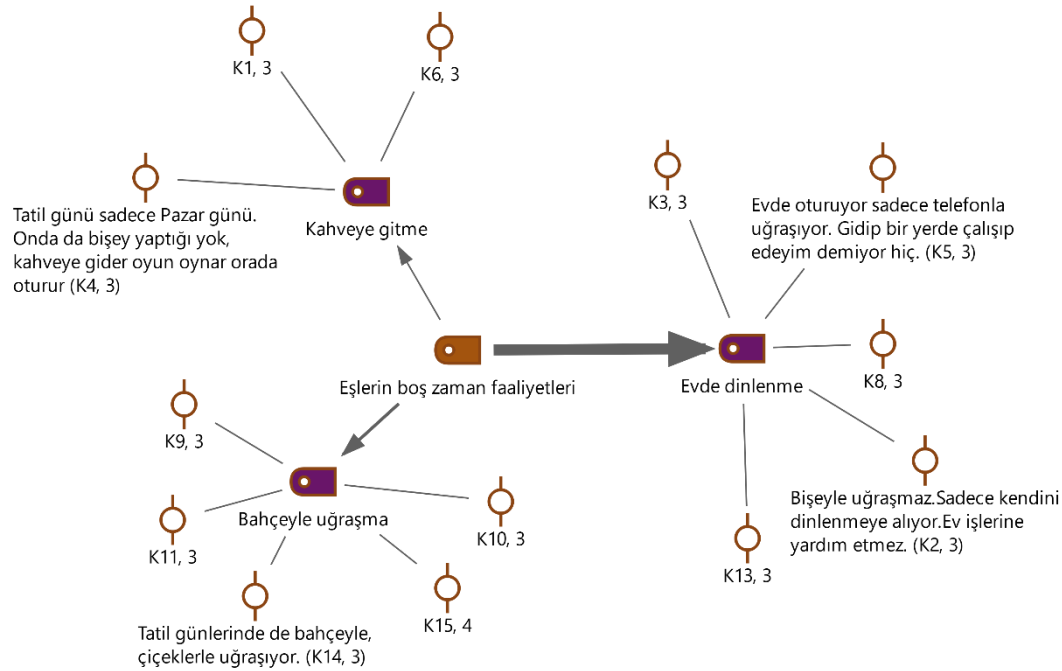
“Aile içinde gelen para birikim yaptığımız bir hesap var oradan daha çok evin ihtiyaçlarına harcıyoruz. Mesela evde bir tadilat olacağı zaman falan hep onlara harcıyoruz ortak olarak.” (K8)

Tüm bunların dışında “ev işleri” kavramı ile birlikte “bahçe işleri” ve “çocukla ilgilenmek” kavramlarını da dile getiren katılımcılar bulunmaktadır. Örneğin K10, aile içi sorumluluk olarak “çocukla ilgilenmek” kavramına şu şekilde değinmiştir:

“Kendimin ve çocuklarımla ihtiyacı için çoğunlukla. Okul ihtiyaçları için. Kitapları, kalemleri, cetvelleri, defterleri, çantaları, kıyafetleri hep ben alırım.” (K10)

1.2. Eşlerin Boş Zaman Faaliyetleri

Araştırmacılara eşlerinin tatil günlerinde, boş vakitlerinde hangi faaliyetlerle uğraştığı hakkında sorular sorulmuş ve verilen cevaplar “bahçeye uğraşma”, “kahveye gitme” ve “evde dinlenme” şeklinde kodlanmıştır.

Şekil 3. Eşlerin Boş Zaman Faaliyetleri Koduna Yönelik Görüşlerin Dağılımını Gösteren Kod Alt Kod Bölümler Modeli

Katılımcıların 7’si eşlerinin tatil günlerinde sadece evde dinlendiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar eşlerinin tatil gününde yaptığı faaliyet hakkında şöyle söylemiştir:

“Bişeyle uğraşmaz. Sadece kendini dinlenmeye alıyor. Ev işlerine yardım etmez.” (K2)

“Evde genelde. Bahçe işleri, ev işleri. Gezmeye fırsat olmuyor. Haftada 1 gün izni olduğu için evde dinlenmek istiyor. O şekilde geçiyor.”(K3)

Katılımcıların 5’i eşinin tatil günlerinde sadece bahçeyle uğraştığını ve 3’ü de sadece kahveye gittiğini belirtmiştir.

2. Çalışma Hayatı

Katılımcılardan elde edilen ücretlerin alınıp değerlendirilme bilgisi, günlerinin nasıl geçtiği, hayal ettikleri meslekler, tarlada çalışma sebepleri gibi veriler beş alt başlık altında değerlendirilmiş ve kodlar haline getirilmiştir.

2.1. Ücretlerin Değerlendirilmesi

Ücretlerin değerlendirilmesi alt temasının daha iyi anlaşılması adına bu tema “Ücretlerin alınması” ve “Elde edilen ücretlerin harcanması” şeklinde iki alt başlık altında ele alınmıştır.

• Ücretlerin alınması

“Ücretlerin alınması” başlığı, katılımcılara sorulan “Çalıştığınız süre boyunca elde ettiğiniz ücretleri ne zaman, kim vasıtasıyla alıyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplar neticesinde oluşturulmuştur. Katılımcıların neredeyse tamamı (12 kişi) ücretleri çavuş vasıtasıyla aldığını belirtmiştir. Ücretlerin kim tarafından ve ne zaman dağıtıldığı şu şekilde anlatılmıştır:

“Şimdi bizim bi patron var bi de çavuş var. Çavuş patrondan parayı alır, bize o dağıtır. Biz patronu çok görmeyiz ama çavuşla aynı tarlada çalışır ederiz. Tarlada işimiz biter bitmez almıyoz tabi. 15 güne bir, 20 güne bir alırız ama çok ihtiyacı olan oldu muydu çavuşa söyler onunki erken verilir.” (K4)

“Canım çavuş dağıtır paraları. Sonra dağıtılır genelde. Arada ihtiyacı olana verilir hindi mesela 10 gün 15 gün çalışırsın ihtiyacın var mı diye sorarlar önce gittiğimiz yerde öyleydi hindi burada naal bilmem. 40 gün 1 ay gidersen de sonra mı alırsın gene bilmiyorum.” (K1)

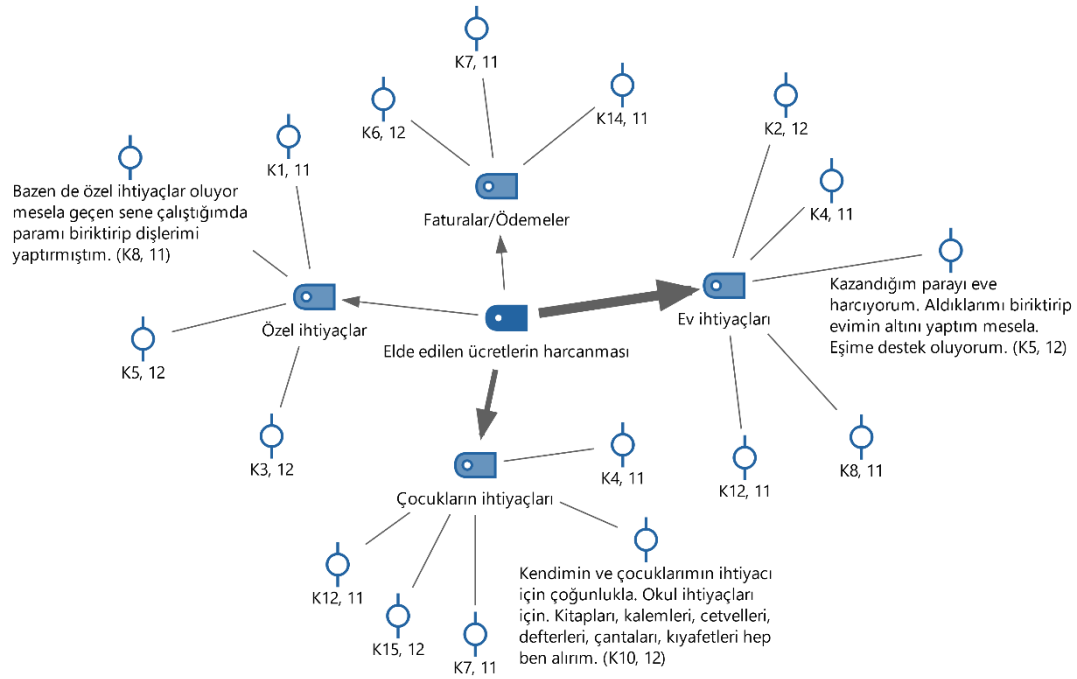
Katılımcıların biri patronun kendisinin ücretleri dağıttığını ifade ederken biri ise tarla sahibinin akrabası olduğunu ve ondan aldığını dile getirmiştir:

“Eltimin tarlasında çalışırız ailecek. O yüzden benim eltim veriyor parayı. Genelde toplar verir 15 güne bir ama ben sıkışırsam daha erken de verdiği olur.” (K6)

Katılımcılardan kimisi bekletilip de verilmesine itiraz ederken kimi de paralarını bazı zamanlar alamadıklarını belirtmişlerdir. Bu konuyla ilgili bir katılımcı şu ifadelerde bulunmuştur:

“Kimisi vermiyor kapkaççı diyoruz ona. Mesela adamı tanımıyorsun ama işine gidiyorsun bugün vercem yarın vercem adam battım yattım çamura battım para yok diyo, oluyo bunlar yani. Kimisi geç veriyor bir anlamı kalmıyor. Yevmiyen birikiyor birikiyor az az veriyor çalıştığını vermiyor. Ben isterim ki çalıştığım an verilse hani bana enerji gelir daha çok çalışsam gelir ama ben çalışayım çalışayım, para almayayım sonunda veya çok geç versinler, değeri kaybolsun. Hem vücudum yıpransın hem kafam yıpransın yani ucunda para da yok ne gerek var. (K3)

- **Elde edilen ücretlerin harcanması**

Şekil 4. Elde Edilen Ücretlerin Harcanması Maddesine Yönelik Görüşlerin Dağılımını Gösteren Kod Alt Kod Bölümler Modeli

Katılımcıların bu başlık altında verdiği cevaplar 4 kategoriye ayrılmıştır: Özel ihtiyaçlar (4), Faturalar/Ödemeler (3), Ev ihtiyaçları (12), Çocukların ihtiyaçları (8). Elde ettiği ücretleri evin ihtiyaçlarına harcayan bir katılımcı bu konuyu şu şekilde aktarmıştır:

“Aileme destek için harcıyorum. Mesela bi mutfak ihtiyacı alıyorum. Ya da evin bi faturasını ödeyebiliyorum. Ev eşyası falan alıyorum. Bi bayan zaten ne için çalışır. Ya kıyafetini alır ya yiyecek alır. Ya bir çeyiz alır birikim yapar.” (K2)

Elde ettiği ücretleri “çocukların ihtiyaçları” için harcadığını ifade eden K4, bu durumdan şöyle bahsetmiştir:

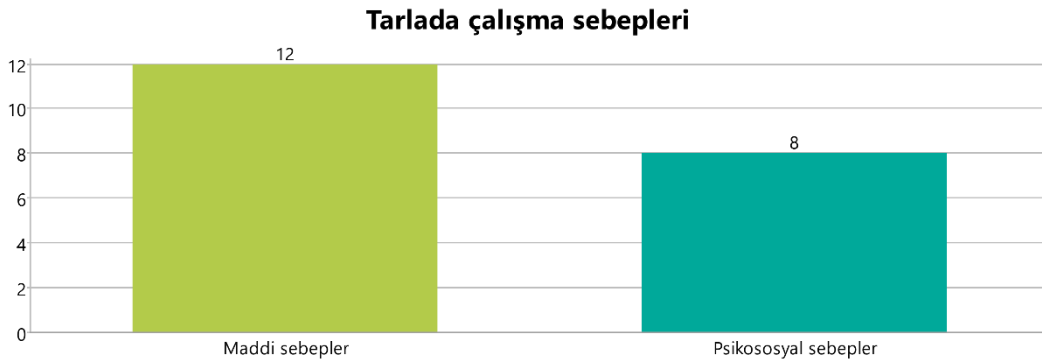
“Ben aldığım parayı genelde çocuklarımın eğitimi için harcarım. Çünkü kocanın parası anca eve yetiyor, çocuklar da okumasın mı, kitaptı, dershaneydi, geliş gidişti mecbur para lazım. Koca yetemediğinde ben karşıyorum. Mesela büyük kızım bu sene Ankara’yı kazandı, tıp okuyor şu an.” (K4)

Elde ettiği ücretleri özel ihtiyacı için harcayan 8 katılımcıdan biri de konuyu şu şekilde açıklamıştır:

“Özel ihtiyaçlarımız için kullanırız. Kızımın yiyip, içip, geziyoruz. Aldığım parayı kızımın kendime harcıyorum aslında yani bu bana özgü bir şey tabii. Çünkü benim tarlada şahit olduklarım hep farklı şeyler yani daha farklı şeyler de var. Hep ihtiyaç için harcayan da var evi geçindirmek için. Çünkü mesela kiminin kocası hiç çalışmaz kahvede oturur. Hani bunu da söyleyemez öyle dışarıda falan. Yani sadece kadın parası yerler. Kadın tarlada çalışır, akşama kadar kendini harap eder. Sonra bütün parası eve gider kendine hiç haralayamaz. Ben çok gördüm buna şahit oldum tarlada yani. Ben kızımın yiyip içip gezmeye harcarım.” (K3)

2.2. Tarlada Çalışma Sebepleri

Katılımcıların tarlada çalışma sebepleri “maddi sebepler” ve “psikososyal sebepler” olmak üzere iki kategoride değerlendirilmiştir. Katılımcıların cevapları incelendiğinde toplamda 12 cevabın maddi sebepler kategorisinde, 8 cevabın psikososyal sebepler kategorisinde olduğu saptanmıştır.

Şekil 5. Tarlada Çalışma Sebepleri Grafiği

Katılımcılardan K3, tarlada çalışma sebebi olarak maddi sebebi şu şekilde öne sürmüştür:

“Tabiki de para kazanmak için yani hiçbir insan oraya gecenin gününde hobi olsun diye gitmez yani.” (K3)

Bazı katılımcılar da psikososyal sebebini şöyle aktarmıştır:

“Evde sıkılınca tarlada daha eğlenceli bir vakit geçiyor. Stres atıyorum biraz da. Para kazanmak var tabii işin içinde ama en çok ruhum evde daralıyor benim. Ben evlenmeden önce 7 yaşından bu yana tarlalarda çalışırdım. Domates dikerdik, toplardık. Zeytinle uğraşırdık, bağ bahçe budardık. Alıştığım için evde biraz durunca daralıyorum. E komşuya gitsem onlar da hep tarlalarda olduğu için gidemiyorsun. En azından orada günün geçiyor yani, iyi geliyor.” (K5)

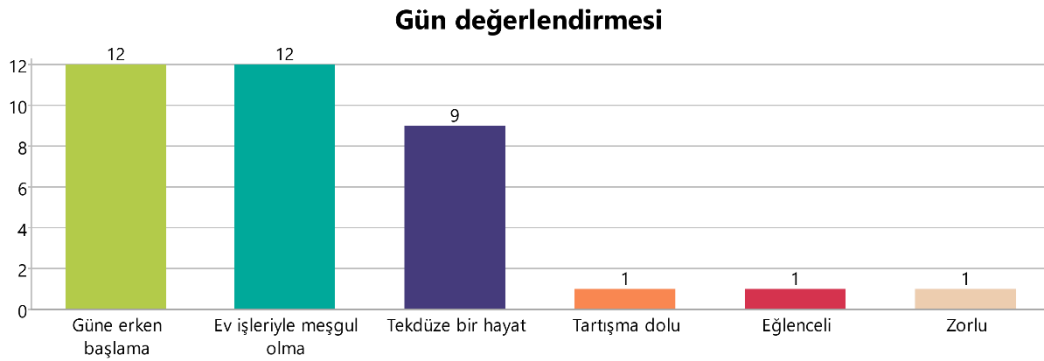
“Orada herkesin derdini dinleyebiliyon. Bak hele bak benim derdim var da onu dinleyince benim derdim ondan iyiymiş, dersin bir şey oldu muydu. Kafanı dağıtıyon en azından.” (K1)

Katılımcıların bazıları hem maddi hem sosyal hem de psikolojik açıdan sebepleri olduğunu anlatmıştır. Örneğin K4 kişisi:

“En önce sebepim para kazanmak. Onun dışında evde tüm gün oturmak insanı dayfaltıyor. İnsanın içine bi sıkıntı geliyor. Orada temiz hava alıyon, arkadaşlarıyla bir iki konuşup muhabbet ediyon sana iyi geliyor.” şeklinde ifade etmiştir.

2.3.Gün Değerlendirmesi

Katılımcılardan tarlada çalıştığı bir gününü anlatması istenmiştir. Verilen cevaplar içeriğindeki baskın kavramlara göre 6 gruba ayrılmıştır. Cevaplar göz önünde bulundurulduğunda 12’si güne erken başladığını, 12’si işten sonra ev işleriyle ilgilendiğini, 9’u da tekdüze bir hayat sürdürdüğünü aktarmıştır.

Şekil

6. Gün Değerlendirmesi Grafiği

Katılımcılardan biri güne erken başladığını şöyle aktarmıştır:

“Gecenin gününde kalkıyorsun işte yani o kadar zor bişey ki normal bir insana desen ki o gecenin saatinde kalk evde olsan bile o saatte kalkmazsın. Sabah 4 buçuk gibi kalkıyorsun kahvaltı yapıp hazırlanıp çıkana kadar saat 6 oluyor.” (K3)

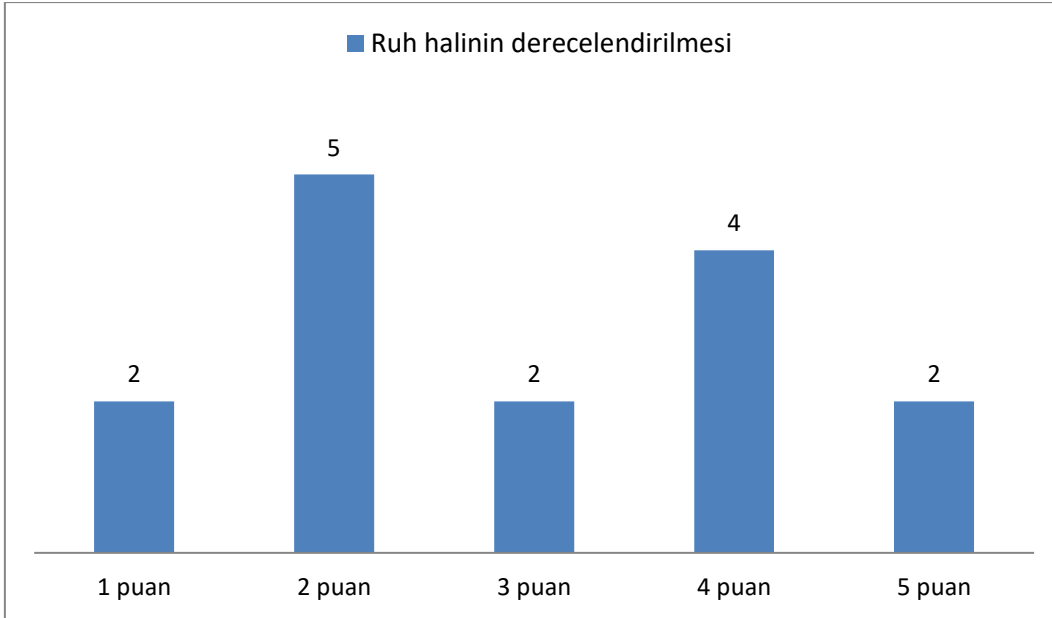
K4 katılımcısı gün içinde işten geldikten sonra ev işleriyle ilgilendiğini, hayatının tekdüze bir şekilde geçtiğini şöyle ifade etmiştir:

“Eve gelince iş biter mi tabi bitmez. Önce bi dışarıda dış kıyafetlerimi çıkarırım, çırpar bir kenara korum. Sonra evde kıyafetleri çıkarıp makineye atarım. Onlar yıkanırken ben de bi banyoya girerim hızlıca yıkanıp çamaşırları serer, yemeğe koyulurum. Evi toplar, yemek ye, bulaşıktı çaydı derken gece olur erkenden yatarım, sabah tekrar iş. Böyle sürer gider.” (K4)

K8 katılımcısı gün içinde kavgaların çok olduğunu ve gününün genelde tartışma dolu geçtiğini “...Tüm günüm tartışma içerisinde geçiyor. Yanımızda birçok işçi var. En iyi çalışan, en iyi palet çıkartan biziz ama en çok kavga olan grup da biziz. Tartışmalar çok oluyor çavuşla işçiler arasında.” şeklinde aktarmıştır.

2.4.Ruh Halinin Derecelendirilmesi

Katılımcılara gün içinde kendilerini ruhen nasıl hissettikleri sorulmuş ve 1 çok kötü, 5 çok iyi olmak üzere 1’den 5’e kadar puan vermeleri istenmiştir. Katılımcıların ikisi 5, dördü 4, ikisi 3, beşi 2 ve ikisi 1 derecelerini vermişlerdir.

Şekil 7. Ruh Halinin Derecelendirilmesi Grafiği

Gün içindeki ruh haline 5 puan veren katılımcılardan biri neden 5 puan verdiğini şöyle açıklamıştır:

“Gün içinde zeytin topluyoruz ya, gün içinde ruhen öyle rahat oluyon ki sade ona odaklandığın için hiç bişey düşünmeyon. Sergeni ser, zeytini tırmıklan sıyrır, çuvalı getir, zeytini kat, yeşillik seç, siyah seç. Çok güzel. Ben 5 veriyorum. En yükseğini. Tam bana göre. Benim psikolojime göre.” (K6)

1 puan veren katılımcılardan biri de nedenini şu şekilde aktarmıştır:

“1 veriyorum. Çok kötü hissediyorum çünkü çalışmak istemiyorum. Yani zorla gidiyorum aslında. Zaten tüm yıl çalışmıyorum yaz olunca bırakıyorum yaylaya çıkıyorum birikmiş parayla idare ediyorum.” (K8)

Ruh hali için 2 puan veren katılımcı sayısı diğerlerinden fazladır. Bunun sebebinin genellikle yorgunluk ve yoğunluktan kaynaklı olduğu katılımcıların cevaplarından anlaşılmaktadır:

“Sabah dinç oluyorum erken kalktığım için, öğlene kadar çalışsam 4 veririm ama akşama kadar çalışıyorum genelde, o yüzden 2 verebilirim derece olarak. Çünkü çok yoruluyorum, ağrılarım oluyor.” (K11)

“Yorgun oluyorum. 2 derece derim. Uykusuz oluyorsun. Toprakla uğraşmaktan çok yoruluyorsun. Eve gidince hiçbir şey yapmak gelmiyor içinden” (K15)

2.5.Hayal Edilen Meslek

Tarlada çalışan kadınlara, okuma imkanları olsaydı/geçmişe dönebilselerdi hangi mesleğe sahip olmak istedikleri ve nedenleri sorulmuş, 5 farklı cevaba ulaşılmıştır. Katılımcıların çoğu (8 kişi) hayal ettiği mesleğin “öğretmenlik” olduğunu söylemişlerdir. Diğer katılımcılar ise “polis (2)”, “hemşire (2)”, “memur (2)”, “doktor (1)” olmak istediklerini dile getirmişlerdir.

Öğretmen olmak istemelerinin sebeplerini bazı katılımcılar gözleri dolu ve duygusal bir durumdayken aktarmıştır:

“Öğretmen olmak isterdim. Ana sınıfı öğretmenliği mesela. Çocuklarla aram iyi çünkü severim yani. Okutsalardı eğer, çok isterdim ben. Bir de bir kadın için en iyi meslek bence. Okula gidiyon, geliyon evine de bakabiliyon. Çok da tatilin var. Rahat meslek yani.” (K10)

“Öğretmen olmak isterdim. Hep onu isterdim. Yani bilmiyorum çocukları çok severdim yani hala seviyorum. Benim okuma fırsatım olmadı... Hani ailem tarafından destek verilmedi bana. Allah’ım inşallah yani yeni nesil bilmiyorum inşallah gümbür gümbür gelir de hepsi okuyuverir ve güzel insanlar olurlar.”(K3)

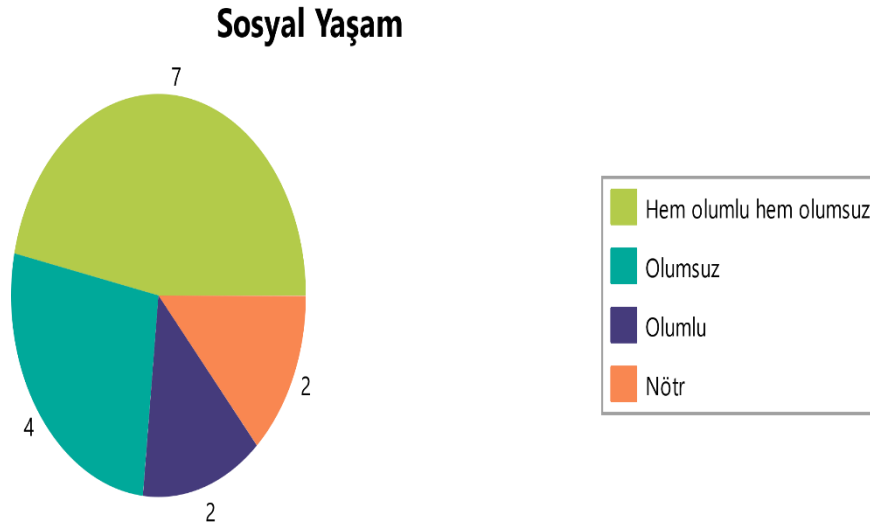
“Küçüklüğümüz bizim ne bileyim... İlkokula gittik beni öğretmen çok okutmak istedi. Ben öğretmen olmayı çok hayal ederdim. Aah ah... Dedem rahmetlik kız çocuğu okur mu dedi. Göndermedi beni. Ev tutulcak, hu olacak bu olacak dedi göndermedi. Tabi insanın hayali olma mı olur tabi bi memur olsan öğretmen olsan mesela... Ben öğretmenliğe daha çok özlem duyardım yani. Heveslenirdim. Hoşuma giderdi. Öğretmeni görünce böyle çok hoşuma giderdi. Rezilliğidi bizim kızım, çok rezillik. Biz okula giderdik, annemgil yaylaya göçerdi sabah gelirdik 1 saatti yol. Öğleden sonra bi de okuldan 1 saat yürür yaylaya giderdik yayan... Okusam öğretmen olmak isterdim yani işte. Olmadı...” (K6)

Bir katılımcı da memur olmak istediğini şöyle ifade etmiştir:

“Masa başı memuru olmak isterdim. Düzenli bir iş çünkü, maaşın düzenli, paranın ne zaman sana geldiği belli. Masada oturuyorsun da işini öyle yapıyorsun. Gün boyu güneş altında değilsin, tarlada çamurda değilsin.” (K11)

3. Sosyal Yaşam

Katılımcıların sosyal hayatlarıyla ilgili ifadeleri doğrultusunda “sosyal yaşam” ana teması oluşturulmuştur. Katılımcıların iş hayatının sosyal yaşamlarına etkileri hakkında verdiği ifadeler “olumlu”, “olumsuz”, “nötr” ve “hem olumlu hem olumsuz” şeklinde dört başlık altında incelenmiştir.

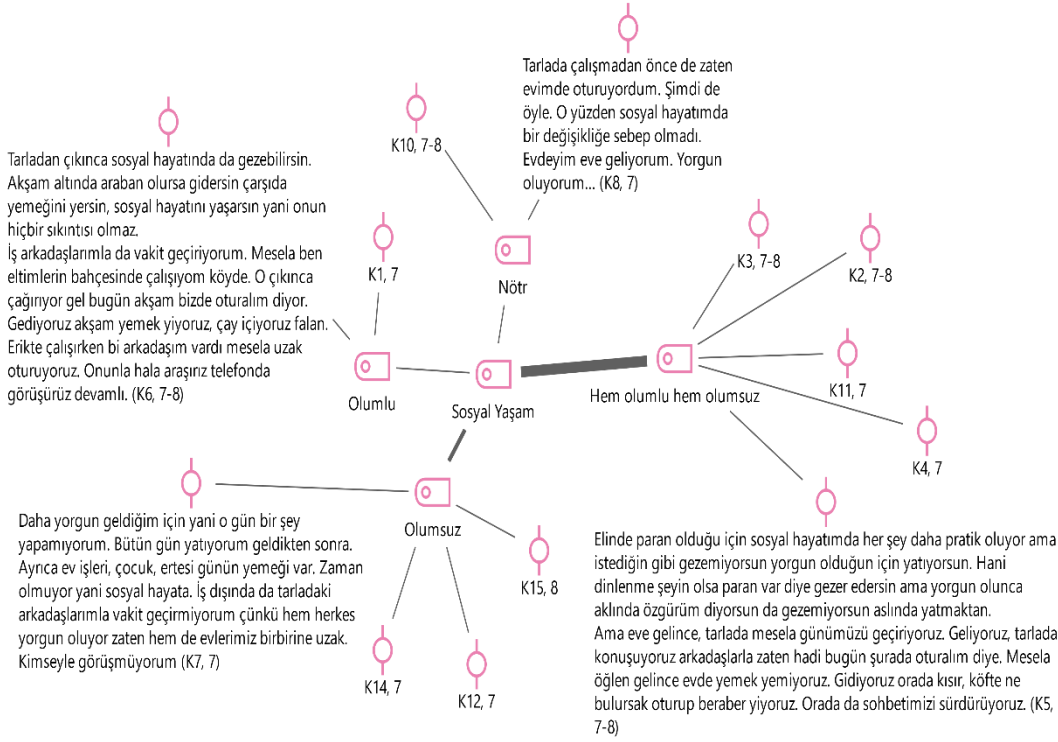

Şekil

8. Katılımcıların Sosyal Yaşamına Dair Daire Grafiği

Şekle bakıldığında katılımcıların 7’si sosyal yaşamlarının hem olumlu hem de olumsuz olarak etkilendiğini ifade ederken, 4’ü olumsuz, 2’si olumlu etkilendiği belirtmiştir. Katılımcıların 2’si çalışma hayatının sosyal yaşamını hiç etkilemediğini belirtmiştir. Bu konu hakkında genel bir bütünlük sağlamak amacıyla aşağıdaki şekilden yararlanılmıştır.

“Tarlada Çalışan Kadın Olmak” Olgusu Üzerine Nitel Bir Araştırma: Silifke Örneği

Şekil

9. Sosyal Yaşam Koduna Yönelik Kod Alt Kod Bölümler Modeli

Çalışma hayatının zorlukları dolayısıyla sosyal yaşamlarının olumsuz etkilendiğini ancak iş arkadaşlarıyla geçirilen vakit doğrultusunda çalışma hayatının olumlu anlamda da kendilerine katkıda bulunduğu anlaşılan katılımcılardan biri bu konuyu şöyle dile getirmiştir:

“Tarlada çalışınca biraz alışveriş özgürlüğün oluyor. Öbür türlü de geçimine katkı oluyor. Ama sosyal olarak olumsuz etkiliyor. Bedenen çok yoruluyorsun o yüzden bir yere gidemiyorsun gelince. Ama mesela çalıştığımız arkadaşlarımızla iş olmadığı zaman toplaşıyoruz, gün yapıyoruz mesela. Oturuyoruz, eğleniyoruz. Yiyip, içip, dağılıyoruz. Mesela şimdi buradaki komşuların bazıları hep iş arkadaşım. Ben normalde komşularla böyle karışmıyordum. İşe gidip de alışınca normal hayatta esas arkadaşlarım oldu yani onlar. O açıdan da olumlu mesela.” (K2)

Bir katılımcı da tarlada çalışmanın onu olumsuz etkilediğine dair ifadede bulunmuştur:

“Sosyal hayatımız yok zaten. Bi sosyal hayatımız yok. Akşam gelince evde zamanımız geçiyor. Sabah erken saatlerde tarlaya gidip akşam geldiğimiz için anca evle uğraşıyoruz, başka bir aktivitemiz olmuyor yani. Arkadaşlarımızla zaman da geçiremiyoruz çünkü haftanın 7 günü işe gidiyoruz.” (K12)

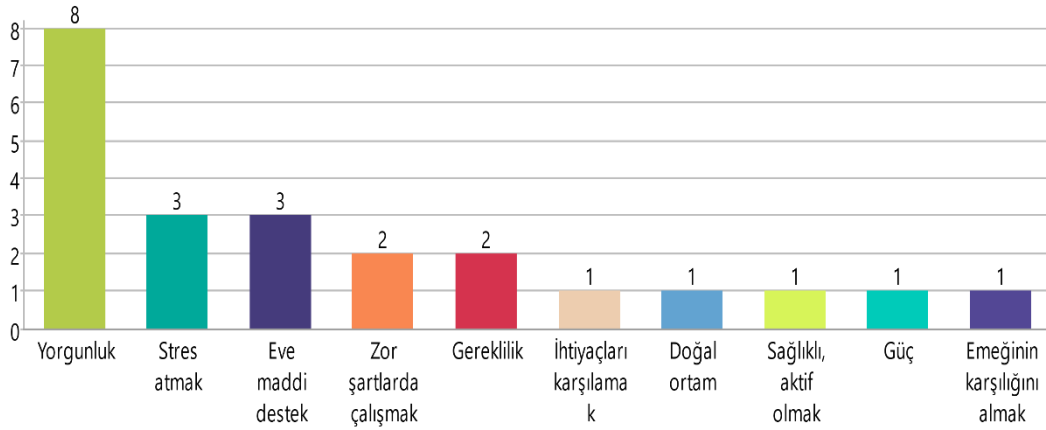
Belirtilen ifadelerden de anlaşılacağı üzere tarlada çalışmak, beden yorgunluğuna sebep olmaktadır ve kadınlar, eve geldiklerinde evde de onları bekleyen birtakım sorumluluklar olduğu için, dinlenmeye fırsat bulamamakta ve sosyal yaşamları bu açıdan olumsuz etkilenmektedir. Bununla birlikte vakit geçirecekleri kişilere tarlada da

ulaşabildikleri, tarlada çalışırken aynı zamanda arkadaş da bulabildikleri için, psikolojik olarak kendilerini açık havada ya da çalışırken daha iyi hissettikleri için tarlada çalışmanın sosyal yaşamlarına olumlu etkide de bulunduğunu ifade etmişlerdir.

4. “Tarlada Çalışan Kadın Olmak” Algısı

Araştırmaya katılan 15 katılımcıya “Tarlada çalışan kadın olmak sizce ne demektir?” sorusu yönlendirilmiş ve 10 adet farklı cevap elde edilmiştir. Elde edilen cevaplar “Tarlada Çalışan Kadın Olmak” Algısı ana teması altında değerlendirilmiştir. Katılımcıların bazıları cevaplarında konu hakkında birçok şeyi ifade ettikleri için araştırmanın amacı doğrultusunda her bir cevaba ayrı ayrı kodlar eklenmiştir.

Tarlada Çalışan Kadın Olmak Algısı

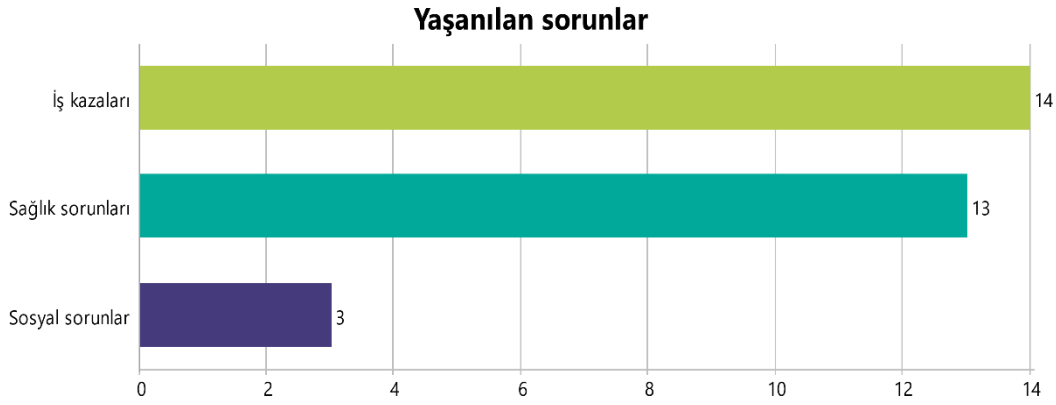
Şekil

10. Katılımcıların “Tarlada Çalışan Kadın Olmak” Algısına Dair Grafik

Elde edilen 23 ifadenin 8’inin “yorgunluk”, 3’ünün “stres atmak”, 3’ünün “eve maddi destek”, 2’sinin “zor şartlarda çalışmak”, 2’sinin “gereklilik” kavramını ifade ettiği; aynı zamanda “ihtiyaçları karşılamak”, “doğal ortam”, “sağlıklı, aktif olmak”, “güç”, “emeğinin karşılığını almak” kavramlarının da ifade ettiği görülmüştür. Bazı katılımcıların ifadelerinin de bulunduğu kod haritası aşağıda gösterilmiştir.

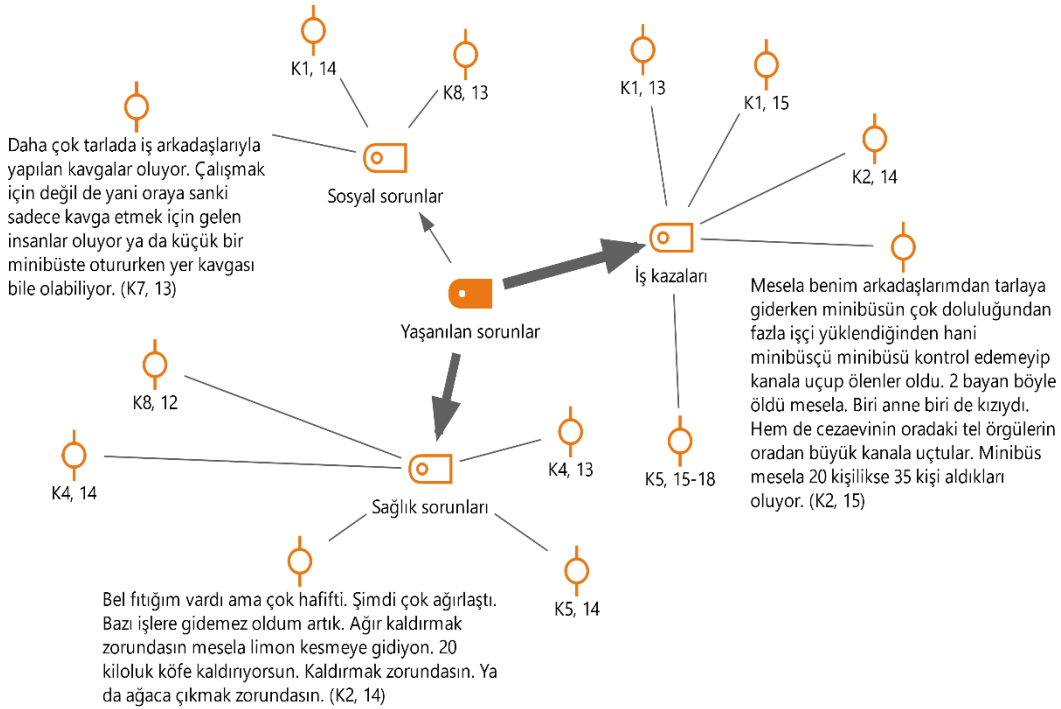
5. Yaşanılan Sorunlar

Katılımcıların tarlada çalıştıkları süre boyunca yaşadığı sorunlar ve tarladan eve geldiklerinde evde yaşadığı sorunlar ifade ettikleri şekilde değerlendirilmiş, “yaşanılan sorunlar” ana teması oluşturulmuştur. Bu başlık altında 3 alt tema bulunmaktadır.

Şekil 12. Yaşanılan Sorunlara Dair Grafik

Katılımcıların neredeyse tamamı (14 kişi) görüşme esnasında kendi ya da bir arkadaşının yaşadığı iş kazalarından bahsetmiştir. Katılımcıların 13’ü kendi sağlık sorunlarından bahsetmiştir. 3 katılımcı da yaşadığı sosyal soruna değinmiştir.

Şekil 13. Yaşanılan Sorunlar Koduna Yönelik Kod Alt Kod Bölümler Modeli

Şekilde ifade edilen olaylar dışında katılımcılardan bazılarının yaşadığı iş kazaları şu şekildedir:

“Evvelce alay eden diye söylemedim bi de hindi bir şey olur, duyulur. Ama sen isim, mahalle verilmeyecek dedin, anlatıvereyim. Kamyonet gelmedi o gün, 3 tekerlekliyle 6-7 kişi vardık. Birinin bahçesini kaza gidecektik. Yolda giderdik bir savrulduk, bereket kanala uçtuk. Suyun içine düştük, bir kafalarımız gözüküyordu. Gözümün önüne sadece çocuklarım geldi, napacak bunlar tek başına dedim, ben ölürsem aç

susuz kalırlar dedim. Koca kanalın içine düştük, sonra tövbe etmişim tarlaya gitmeycem diye de yine başladım işte baya geçti bu olay olalı...” (K1)

“Kilolu olduğum için mesela ben limon ağacına çıktım. Ayağımın altındaki dal kırıldı. Dalda askıda kaldım ve kolumun lifleri sündü. 100 kilonun üstünde olduğum için kolum dayanmadı. İşçisin, çalışmak zorundasın. Ağaca çıkacaksın dendiği için, benim genelde dizimden ve belimden sorunum olduğu için çömeli kalkamadığım için ağaca çıkayım bari diyordum. Ama ben askıda kaldım. Bağırardım çok ciddiye almadılar, kimse gelmedi. Ayağımın altında 2 metre yükseklik vardı. Gövdemi elimle ileriye çekerekten indim. Şimdi sol kolum sakat... (K2)

Bir katılımcı da başkasının başına gelen bir olaydan çok etkilendiğini ifade etmiştir:

“İş kazası olmuştu. 3-4 sene olmuştu. Arkadaşımın biri zeytin ağacından düşmüştü ve kafasını yarıdı. Kafasını yarıdığı, kanadığı halde doktora gitmedi, tekrar devam etti. O beni çok etkilemişti. Baya da yaşlı bir bayandı yani yapan kişi de. Gitmedi, inat etti, bişeyim yok benim dedi. Devam etti işe yani, hayret etmişim ihtiyacı o kadar fazla mı var acaba demiştim, o beni çok etkilemişti.” (K10)

Katılımcıların ifadelerine göre önceki sağlık sorunları tarlada çalıştıktan sonra tetiklemiş, sağlık sorunu bulunmayanların çoğunun da tarlada çalışmaya başladıktan sonra sağlık sorunları ortaya çıkmıştır. Bunlar bazısında çalışmaktan bazısında iş kazalarından dolayı meydana gelmiştir. İki katılımcı bu durumdan şöyle bahsetmiştir:

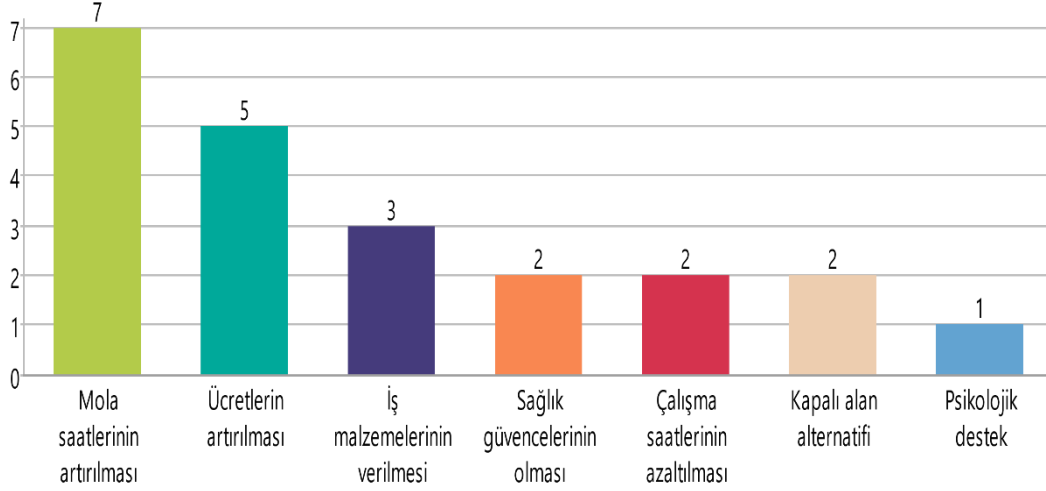
“Ayaklarda belde tutulmalar oldu. Kolum tutmaz oldu mesela yukarı kaldıramıyom artık çok. Önceki rahatsızlıklarımı tetikledi. Önceden de çok hastalığım vardı. Onları hep tetikledi tabi.” (K5)

“Benim kalıcı bir sağlık sorunum olmadı. Gençliğimden sanırım. Ama olan çok insan vardı. Böbrek hastası olan, belini kolunu inciten, fıtık olan, ayağı alçıya alınan insanlar var tabi. Yani el, cilt sorunlarını sağlık sorunundan saymadım tabi çünkü herkeste oluyor zaten. Ona sıra gelinceye kadar ohoo. Susuz kalan, üşüten çok kişi böbrek hastası oldu yani gözlerimle gördüm, şahit oldum. (K3)

6. Çalışma Şartlarının İyileştirilmesi İçin Öneriler

Katılımcılara “Tarlada çalışırken daha rahat olmanız/çalışmanız için ne gibi değişiklikler yapılmalı?” sorusu sorularak verilen cevaplar doğrultusunda sonuç ve öneriler kısmı oluşturulmuştur. Kadınların önerileri analiz edilmiş ve 7 başlık altında değerlendirilmiştir.

Çalışma Şartlarının İyileştirilmesi İçin Öneriler

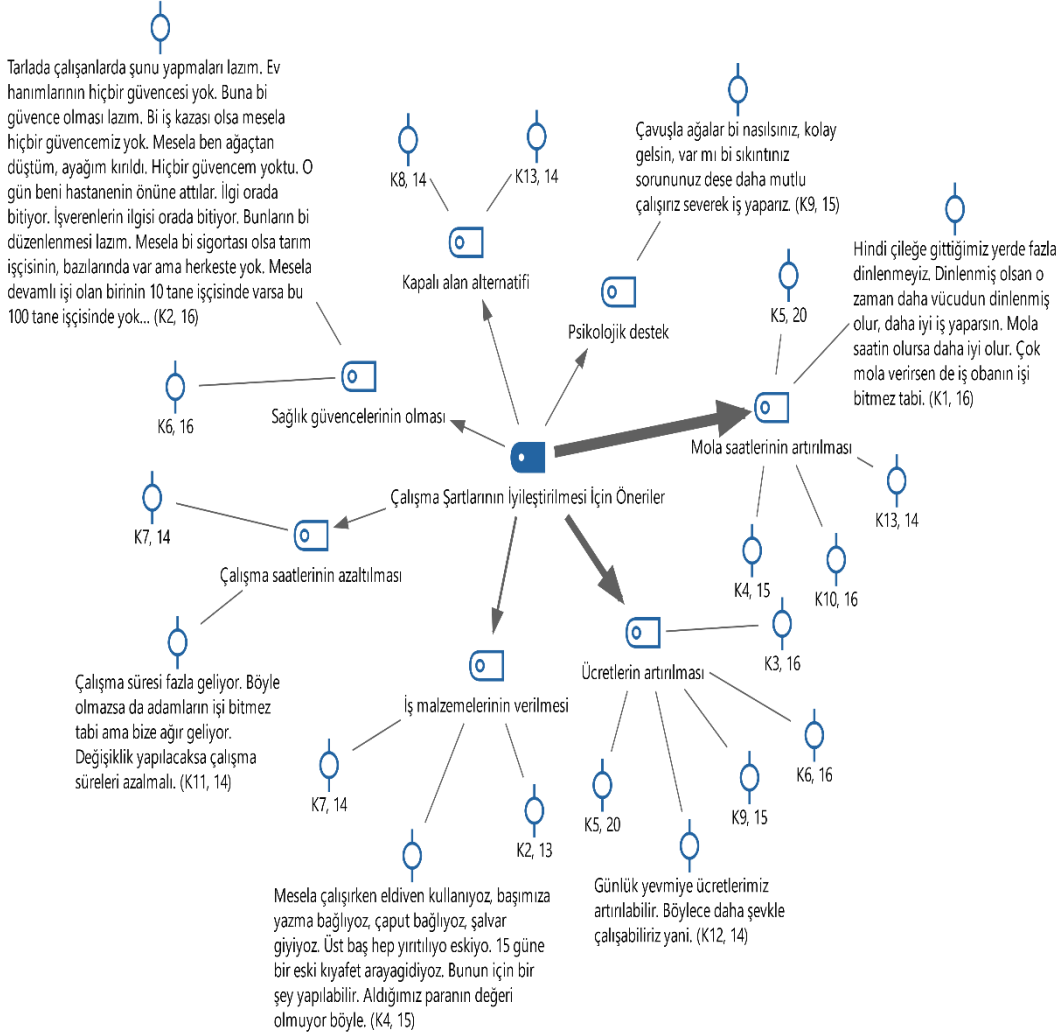
Şekil

14. Çalışma Şartlarının İyileştirilmesi İçin Öneriler Grafiği

Katılımcıların ifadesine göre bu başlık altında 22 bulguya ulaşılmıştır. Elde edilen bulguların 7’si “mola saatlerinin artırılması”, 5’i “ücretlerin artırılması”, 3’ü “iş malzemelerinin verilmesi” şeklindedir. Katılımcıların ifadelerinin arasında en çok önerilenin “mola saatlerinin artırılması” olduğu görülmektedir.

Çalışma şartlarının iyileştirilmesi için önerilen çözümler açısından katılımcıların ifadelerinin bir kısmı şekildeki gibidir:

“Tarlada Çalışan Kadın Olmak” Olgusu Üzerine Nitel Bir Araştırma: Silifke Örneği

Şekil 15. Çalışma Şartlarının İyileştirilmesi İçin Öneriler Koduna Yönelik Model

Şekilde gösterilen öneriler dışında “kapalı alan alternatifi” önerisinde bulunan katılımcılar, güneş altında çok durduklarından en azından tezgahta duranlar için gölgede çalışma imkanı verilmesi gerektiğinden, özellikle yağmurlu havalarda kapalı alanda çalışılmasının daha doğru olduğundan bahsetmişlerdir:

“Bence biraz daha bahçede, tezgahta duranlar için gölge olsun diye muşamba serilebilir yani sera tarzı yapılabilir herkesin daha kolay çalışabilmesi için.” (K8)

“Mesela yağmurlu havada açık yerde çalışmak yerine depoda çalışılabilir.” (K13)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemizde çalışma yaşamında kadınlarla ilgili çeşitli araştırmalar yapılmasına rağmen tarlada çalışan kadınların çalışma ve yaşam şartlarını, sağlık sorunlarını, psikososyal sorunlarını, istek ve beklentilerini, sorunlara karşı çözüm önerilerini ele alan tarlada çalışan kadın hakkında spesifik çalışmalar yok denecek kadar azdır.

Araştırmada, tarlada çalışan kadınlara göre tarladaki çalışma hayatının ve “tarlada çalışan kadın olmak” algısının ne anlam ifade ettiği çalışılmıştır. Tarlada çalışan kadın olmanın bireylerde psikolojik, ekonomik ve sosyal etkiler oluşturacağı öngörüsünden hareketle tarlada ve tarla dışında yaşanan sorunlar, çalışma ve yaşam koşulları, beklentiler görüşme verileri ışığında kodlanmıştır. Tarlada çalışan kadınların hayatlarında yaşadığı birtakım zorluklar, çalışma hayatında memnun olduğu noktalar ve memnun kalmadıkları durumlar, hayatlarından ufak kesitler ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Son olarak ise katılımcıların tarlada yaşadığı sorunların çözümüne, çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik önerileri açıklanmıştır. Açıklanan öneriler makalenin sonuç ve öneriler kısmına da ışık tutmuştur.

Mersin’in Silifke ilçesinde yaşayan ve tarlada çalışan 15 kadın, “tarlada çalışan kadın” olmayı genel olarak “yorgunluk, stres atmak, eve maddi destek sağlamak” olarak algılamaktadır. Kimisi de bu durumun bir güç ifade ettiğini, emeğinin karşılığını almak ve zor şartlarda çalışmak olduğunu belirtmektedir. Görüşülen kadınların tarlada çalışan kadın olmaya yönelik bu algıları, tarlada çalışan diğer birçok kadın için de olasıdır. Bu nedenle çalışmanın genelleştirilebilmesi amacıyla nicel yöntemlerle ve farklı illerde de uygulanması mümkün görünmektedir. Araştırmada 25-62 yaş arası kadınlara ulaşılmış ve 35 yaşın altındaki kadınların tamamının tarlada çalışan kadın olmak algısını “kendinde olmamak, yorgun olmak, zorluk” olarak adlandırdığı görülmüştür. Aynı zamanda tarlada çalışan kadın olmanın sosyal hayatlarını da olumsuz etkilediğini vurgulamışlardır. Tarlaya gitme sebeplerinin maddi kazanç sağlamak olduğunu hatta tarlada çalışan kadınların başka bir amaçla tarlaya neden gittiklerini anlamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu da tarlada çalışan kadınlarda orta yaş altındaki kesimin istedikleri yaşam tarzının ve beklentilerinin daha farklı bir seyirde olduğunu göstermektedir.

Tarlada yaşanan sorunlarda ilk sırada iş kazalarının, ardından sağlık sorunlarının yer aldığı görülmektedir. Tarlada çalışan kadınlar, çalışmaya giderken yolda yaşanan tehlikeli ve sağlıksız ulaşım şartlarından, çalışma esnasındaki iş kazalarından oldukça fazla bahsetmişlerdir. Yaşanan tehlikeli ulaşım şartlarının önlenmesi açısından kötü hava şartlarında tarlaya gidilmemesi, tarlaya gittikleri aracın fazla sayıda işçi almaması önerilerinde bulunmakla birlikte olayların ardından yaşadıkları mağduriyetin giderilmesi açısından da sosyal güvencelerinin olması gerektiğini belirtmişlerdir. Yaşanan iş kazalarının da azalması ve zararın en aza indirgenmesi için düşme ve bayılma tehlikesi açısından gerekli tedbirlerin alınması, tarlada çalışan kadınların çalıştıkları yerlerde ilk yardım çantalarının bulunmasının sağlanması ve bu konuda yeterli sayıda işçiye özellikle kadın işçilere ilk yardım eğitiminin verilmesi gerekmektedir.

Yaşanan sağlık sorunlarından birisi de, kadınlar her ne kadar bunun bir sağlık sorunu olduğunu ifade etmeseler de, cilt hastalıkları ve güneş lekeleridir. Bunun için özellikle

uzun eldivenlerin kullanılması, şapka takılması, çok sıcak zamanlarda tarlalarda bulunulmaması gerekmektedir. Ancak işverenler, ürünlerin hasar görmemesi gerektiği düşüncesiyle çalışanların eldiven kullanmamalarını ya da ince ameliyat eldivenlerini kullanmalarını söylemektedir. Ayrıca kadınlar, kıyafetlerinin ve iş malzemelerinin birçok sebepten dolayı çabuk yıprandığını ve aldıkları ücretlerin bir kısmını bu malzemeleri alarak harcadıklarını, işverenlerin ya da devletin iş malzemesi desteği yapması gerektiğini belirtmişlerdir. Bunun için gerekli mecralarla görüşülüp bu desteğin belli periyotlarla sağlanması gerektiği düşünülmektedir.

Tarlada çalışan kadınların çalışma şartlarının iyileştirilmesi adına en çok önerdikleri çözümler, mola saatlerinin artırılması ve verilen ücretlerin artırılmasıdır. Çalışma saatlerinin azaltılması gerektiği de önerilen çözümlerdendir. Bu konuda işverenleri de anladıklarını, çok fazla mola verilirse ya da tarlaya geç saatte gidilip erken gelinirse işlerin bitmeyeceğini, istedikleri miktarda ürün elde edilemeyeceğini ancak bu şekilde de kendi fiziksel ve ruhsal sağlıklarını olumsuz etkilediğini ve sosyal hayatlarından mahrum kaldıklarını ifade etmektedirler. Bunun için iş saatlerinin en azından 1 saat azaltılması ve mola saatlerinin de artırılması gerektiği düşünülmektedir. Ücretlerin verilmesi konusunda katılımcılar ücretlerin iş bittiği gün değil en az 15-20 gün sonra verildiğini ifade etmiştir. Verilen ücretlerin yetersizliği ve geç verilmesi sebebiyle kadınların motivasyonlarının azaldığı ve isteksiz çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu açıdan bakıldığında verilen ücretlerin artırılması ve ücretlerin zamanında verilmesi kadınların tarlada daha rahat bir şekilde çalışmasına imkan tanıyacaktır.

Önerilen çözümler arasında kapalı alan alternatifi de bulunmaktadır. Kışın çok soğuk ve yağmurlu havalarda kapalı yerlerde, yazın ise çok sıcak ve güneşli havalarda gölge olan yerlerde çalışmanın onlar için daha verimli bir çalışma getireceği, daha mutlu bir ortamda çalışacakları düşünülmektedir. Bunun için alternatif alanların yapılması, çalışmaların bu mekanlara uygun olarak şekillenmesi önerilmektedir.

Son olarak tarlada çalışan kadınların önerdiği bir diğer çözüm, psikolojik destek teması altında değerlendirilmiştir. Tarlada çalışan kadınlar, işverenlerin ya da çavuşların iş zamanlarında onlarla muhabbet etmesi, hatırlarını sorması, nasılsın demesi onların daha motive bir şekilde çalışmalarına sebep olacağını ifade etmektedir. Bu ifadeden yola çıkarak sosyal hizmet uygulaması olarak kadınlara bu açıdan zaman zaman psikososyal destek verilmesi gerektiği, verilen desteklerin devamlılığı açısından bunun önce bir proje daha sonra bir sosyal politikaya dönüştürülmesi gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Anonim, Türkiye’de Kırsal Kesimin Yapısı ve Kadınlar, TC. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, (2000).

- Aydoğdu, M. H. (2019). Tarım sektöründe çalışan kadınların işe bakışları ve memnuniyetleri üzerine bir araştırma. *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 23(4), 380-390. DOI: 10.29050/harranziraat.555463
- Beleli, Ö. vd., (2013). *Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Çocuklar: Sorun Analizi ve Politika Önerileri* (2. Basım). Kalkınma Atölyesi Yayını, Ankara: Altan Matbaası.
- Braun, V. ve Clarke, V. (2019). Psikolojide tematik analiz kullanımı. S. N. Şad, N. Özer ve A. Atlı (Çevirenler). *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education*, 7(2), 873-898. doi: 10.14689/issn.2148-2624.1.7c.2s.17m.
- Candan, E. & Özalp Günel, S. (2015). Türkiye’de tarımda kadın emeği. *TÜRKTOB Dergisi*, 1(16), 10-12.
- Erdoğan, M. (2009). Türkiye için metropol ve kır-kent tanımı önerisi, Yayınlanmamış TÜİK Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Kasımoğlu, E. (2006). Tarımda çalışan kadınların sorunları. Dicle Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.
- Kıray, M. (1999). “Sosyo-Ekonomik Hayatın Değişen Düzeni: Dört Köyün Monografik Karşılaştırılması”. Oya Baydar (Ed.), 75 Yılda Köyden şehirlere içinde. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları:151-162.
- McMillan, J.H. (2004). *Educational research: Fundamentals for the consumer* (4th edition). Boston : Pearson/A and B.
- Özbekmezci Ş, Sahil S. (2004). Mevsimlik tarım işçilerinin sosyal, ekonomik ve barınma sorunlarının analizi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 19 (3): 261-274.
- Schwandt, T. A. (1997). *Qualitative inquiry: A dictionary of terms*. Thousand Oaks, CA: Sage
- TÜİK. (2020). Türkiye İstatistik Kurumu. 20.12.2021 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2020-37484> adresinden erişildi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Makale Türü	Mart 2022	Cilt	Sayı
Araştırma Makalesi	Başvuru Tarihi: 25.02.2022 Kabul Tarihi: 21.03.2022	2	1

KALP HASTALARINA BAKIM VEREN AİLE ÜYELERİNİN SORUNLARI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

*Hülya YILDIZ** *Reyhan KARAKAHYA***

Öz

Dünya genelinde kalp hastalıkları, ölüm nedenlerinin başında gelmektedir. Kalp hastaları ve yakınları, hastalık sebebiyle ekonomik, psikolojik ve sosyal birçok sorun yaşamaktadır. Bu sorunlar, kalp hastası ve ailelerinin yaşam kalitesinin düşmesine ve hastalığın iyileşme sürecinin zorlaşp uzamasına neden olmaktadır. Kardiyak rehabilitasyon, hastaların ve bakım veren yakınlarının bu süreçle baş etmesine destek sağlamaktadır. Kardiyak rehabilitasyon, kalp hastalığı geçiren bireylerin hayat kalitesini artıran, mortalite ve morbiditeyi azaltan multidisipliner bir programdır. Sosyal hizmet uzmanı, kardiyak rehabilitasyonun bir parçası olup, bireysel danışmanlık, grup çalışması ve mesleki müdahale yöntemlerini kullanarak hasta ve ailelerine kalp hastalığı ile yaşamaları için destek sağlamaktadır.

Nitel desenin kullanıldığı bu araştırmada kalp hastası bireylerin bakım yükünü üstlenen aile üyeleri ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Örneklem belirlenirken amaçlı örneklem tercih edilmiştir. Katılımcıların sosyodemografik durumu, hastalık öyküsü, yaşadıkları sorunlar ve bu sorunlarla baş etme becerilerinin saptanması hedeflenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda kalp hastalarına bakım verenlerin ekonomik yetersizliği en önemli sorunları olarak gördükleri, psikolojik olarak yıprandıkları, sosyal hayatlarını kısıtladıkları, hayatlarının günlük akışını sağlamak için ekstra sorumluluklar üstlenmek zorunda kaldıkları görülmüştür. Kardiyak rehabilitasyon merkezlerinin sayılarının artırılması ve rehabilitasyonun tıbbi yönü kadar psikolojik ve sosyal boyutlarının da öncelenmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kalp Hastalıkları, Psikososyal Sorunlar, Sosyal Hizmet.

A QUALITATIVE RESEARCH ON THE PROBLEMS OF FAMILY MEMBERS CARING FOR HEART PATIENTS

Abstract

Heart diseases are one of the leading causes of death worldwide. Heart patients and their relatives experience many economic, psychological and social problems due to the disease. These problems cause the quality of life of heart patients and their families to decrease and the recovery process of the disease to be difficult and prolong. Cardiac rehabilitation provides support for patients and their caregivers to cope with this process. Cardiac rehabilitation is a multidisciplinary program that improves the quality of life of individuals with heart disease and reduces mortality and morbidity. The social worker is a part of cardiac rehabilitation and provides support to patients and their families to live with heart disease by using individual counseling, group work and professional intervention methods.

In this study, in which qualitative design was used, in-depth interviews were conducted with family members who undertake the burden of care for individuals with heart disease. Purposive sampling was preferred while determining the sample. It was aimed to determine the sociodemographic status of the participants, the history of the disease, the problems they experienced and their ability to cope with these problems. As a result of semi-structured interviews, it was seen that those who care for heart patients see economic insufficiency as their most important problem, they are psychologically worn out, they limit their social lives and they have to take on extra responsibilities to ensure the daily flow of their lives. It is recommended to increase the number of cardiac rehabilitation centers and prioritize the psychological and social dimensions of rehabilitation as well as the medical aspect.

Keywords: Heart Diseases, Psychosocial Problems, Social Work.

* Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, hulyayildiz@sakarya.edu.tr, 0000-0001-9403-2780

** Sosyal Çalışmacı, 28kasim.rs@gmail.com, 0000-0001-8397-326X

1. GİRİŞ

Dünyada ve ülkemizde kronik hastalıklar içerisinde önemli bir yere sahip olan kalp ve damar hastalıkları, ölüm ve diğer birçok hastalığa neden olmaktadır (Yeşil ve Altıok, 2012:2). Aynı zamanda pek çok insan için “beklenen ortalama yaşam yılı” kalp problemleri nedeniyle azalmaktadır (Yanardağ, 2017:225).

Kalp ve damar hastalıkları; koroner kalp hastalıkları, serebrovasküler hastalıklar, hipertansiyon, periferik arter hastalığı, romatizmal kalp hastalıkları, konjenital kalp hastalıkları, kalp yetmezliği ve kardiyomiyopatileri kapsar (Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, 2015:9). Hipertansiyon, hiperlipidemi ve diyabet kalp ve damar hastalıkları için ana risk faktörleridir (Abacı, 2011:1). Davranışsal risk faktörleri de; sağlıksız beslenme, yetersiz fiziksel aktivite, tütün kullanımı ve alkol kullanımıdır ve koroner kalp hastalıklarının %80’i davranışsal risk faktörleri ile bağlantılıdır. Türkiye’de tüm yaş grupları için değerlendirildiğinde her iki ölümden biri kalp damar hastalıkları kaynaklıdır (Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, 2019). Tük 2018 Ölüm Nedeni İstatistikleri’ne göre % 38,4 oranıyla ölüm nedenlerinin başında gelen dolaşım sistemi hastalıklarının % 64,1’ini kalp hastalıkları oluşturmaktadır.

Kalp ile ilgili hastalıkların neden olduğu sorunlar nedeniyle kalp hastası olan birey ve yakınları, psikososyal ve ekonomik anlamda da birçok sorun yaşamakta, kaygı ve anksiyete ile yaşamlarını sürdürmektedirler. Kalp hastalıklarında depresyon, kaygı bozukluğu, psikotik reaksiyon gibi majör psikiyatrik bozuklukların yanında inkar, bağımlılık, uyum güçlükleri sık görülen ruhsal sorunlardandır (Küçük, 2007:48; Aydemir ve diğ., 2015:199; Türkmen ve Çam, 2012:106). Yapılan araştırmalar, kalp hastasına bakım verenlerin de kendi fiziksel ve emosyonel gereksinimlerini ihmal ettiklerini, tükenmişlik, irritabilite, depresyon, baş ağrısı, bitkinlik, diğer fiziksel semptomlar, yeme şeklinde değişiklik, madde kullanımı gibi durumlar yaşadıklarını, sosyal destek eksikliği nedeniyle psikolojik bozukluklar geliştirme riski altında olduklarını ve bu nedenle ek destek almaları gerektiğini göstermektedir (Yüksel, 2020:10; Özer, 2010:5).

Kalp hastalığının, hasta ve bakım veren bireylerin hayatında oluşturduğu değişiklikler, yaşam kalitelerini de olumsuz etkilemektedir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), yaşam kalitesini “hedefleri, beklentileri, standartları, ilgileri ile bağlantılı olarak, kişilerin yaşadıkları kültür ve değer yargılarının bütünü içinde durumlarını algılama biçimi” şeklinde tanımlamıştır. Kalp hastalarının ve bakımlarını sağlayan aile üyelerinin en önemli gereksinimlerinden biri sosyal destektir. Kalp hastalarında, bakım sürecinde evliliğin olumlu bir değişken olduğu, eşlerin birbirine verdiği sosyal destek ve aile hayatının sağladığı psikolojik rahatlık ile hastaların hastalığa uyumunun geliştiği, öz-bakımın geliştiği, tekrarlı yatışların, sağlık harcamalarının ve mortalitenin azaldığı ve yaşam kalitesinin olumlu yönde etkilendiği saptanmıştır (Dirimeşe, Demir Korkmaz ve Okgün Alcan, 2016:60; Demir Barutçu, 2011:16). Hastaya bakım verenlerin bakım yükü

nedeniyle azalan yaşam kalitelerinin yükseltilmesinde algılanan sosyal destek miktarı yordayıcı olmaktadır (Uludağ ve ark., 2020:1). Kalp hastası ve bakım yükünü üstlenen aile üyelerinin yaşadığı çok yönlü problemlerin çözümünde psikososyal destek sunan uygulamaların önemli olduğu görülmektedir. Kardiyak rehabilitasyon bu uygulamalardan biridir.

Kardiyak rehabilitasyon, tıbbi, psikososyal, eğitsel, uğraşyla ilgili ve fiziksel ölçütlerin birleşik ve koordineli kullanımıyla aktif ve tatmin edici bir yaşam tarzını kolaylaştırma olarak tanımlanmaktadır (Tuncay, 2012:33). Kardiyak rehabilitasyon, hasta bakım yükü gibi mental, fiziksel, finansal, ve sosyal olarak zor bir süreci kolaylaştırmakta, hem hastaya hem hasta ailesine hem de topluma olumlu etki sunmaktadır (Mansız Kaplan, Yağcı ve Göçmen, 2018:426-427). Kardiyak rehabilitasyon ekibinde, hekim, hemşire, fizyoterapist, eczacı, diyetisyen, sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve ergoterapist yer almaktadır (Öncü, 2016:36).

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Nitel araştırma; varsayımlarla, birey ya da grupların bir soruna atfettikleri anlamlara değinen ve araştırma problemlerinin incelenmesini içeren yorumlayıcı/kuramsal çerçevelerin kullanımı ile başlar (Creswell, 2018:44). Nitel yöntemin kullanıldığı açılımlayıcı ve nedensel bu çalışma, amaçlı örneklem belirlenerek gerçekleştirilmiştir. Amaçlı örnekleme, çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak tanır (Büyüköztürk ve diğ., 2018:92).

2.1. Araştırmanın Soruları

- ✓ Sosyodemografik özellikleri nelerdir?
- ✓ Hastalık öyküleri nasıldır? Hastalığı öğrenme, kabullenme süreçleri nasıl ilerlemiştir?
- ✓ Hastalık ve bakım yüküyle beraber yaşadıkları sorunlar nelerdir?
- ✓ Bu sorunlarla nasıl baş etmektedirler?
- ✓ Kalp hastalığı ve bakım süreciyle baş ederken ihtiyaç duyulan kaynaklar ve öneriler nelerdir? ana soruları baz alınarak katılımcıların anlatıları, görüş ve önerileri alınmıştır.

2.2. Araştırma Grubu

Araştırma, kalp hastası yakınının bakımını üstlenen 15 kişiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örnekleminde yer alan katılımcılar aşağıdaki özellikleri taşımaktadırlar.

- ✓ Kalp hastası ile birlikte yaşayan ve bakımını üstlenen kişiler olması,
- ✓ 18 yaşın üzerinde olması,
- ✓ Araştırmaya katılmaya gönüllü olması.

2.3. Veri Toplama Yöntemi ve Araçları

İlgi ağacı tekniği ile araştırma konusu ile ilgili olarak akla ilk gelen başlıklar ve alt başlıklar yazılarak araştırmanın anahtar kelimeleri sayesinde araştırmanın başlıklarının detaylandırılması sağlanmıştır. Literatür taraması yapılarak elde edilen veriler doğrultusunda teorik çerçeve oluşturulmuştur. Daha sonra uygulama aşamasına geçilmiştir. Kalp hastası yakınlarına bakım veren katılımcıların sosyodemografik özellikleri, hastalık öyküsü, hastalık ve bakım süreciyle beraber ekonomik, psikolojik, sosyal ve günlük hayatlarına dair yaşadıkları sorunlar, bu sorunlarla baş etme yöntemleri, bakım verme sürecinin daha etkili ve sorunsuz olmasına dair ihtiyaç ve önerilerini öğrenmek amaçlı yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır.

Araştırma Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu tarafından 03.02.2021 tarihli ve 31/11 sayılı karar kapsamında etik açıdan uygun görülmüştür.

3. BULGULAR

3.1. Sosyodemografik Bulgular

Tablo 1. Sosyodemografik Bulgular

	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Medeni Durumu	Ekonomik Durum Algısı
Hasta Yakını 1	59	Kadın	İlkokul	Evli	Orta
Hasta Yakını 2	36	Kadın	Lise	Bekar (Boşanmış)	Orta
Hasta Yakını 3	39	Kadın	İlkokul	Evli	Kötü
Hasta Yakını 4	47	Kadın	İlkokul	Evli	Çok iyi
Hasta Yakını 5	37	Erkek	Üniversite	Evli	Orta
Hasta Yakını 6	40	Kadın	İlkokul	Evli	Orta
Hasta Yakını 7	63	Kadın	İlkokul	Evli	Orta
Hasta Yakını 8	40	Kadın	İlkokul	Evli	Orta
Hasta Yakını 9	45	Kadın	İlkokul	Evli	İyi
Hasta Yakını 10	61	Kadın	İlkokul	Bekar (Boşanmış)	İyi
Hasta Yakını 11	48	Kadın	İlkokul	Evli	Orta
Hasta Yakını 12	22	Kadın	Üniversite	Bekar	Orta
Hasta Yakını 13	20	Kadın	Lise	Bekar	İyi
Hasta Yakını 14	26	Erkek	Lise	Bekar	Orta
Hasta Yakını 15	50	Erkek	İlkokul	Evli	Orta

Araştırmaya kalp hastası birinci dereceden yakınının bakımını üstlenen yaşları 20 ile 63 arasında değişen 15 kişi katılmıştır. Katılımcıların 3'ü erkek 12'si ise kadındır. Bakım veren bireylerin 10'u ilkokul, 3'ü lise ve 2'si üniversite mezunudur. Lise mezunlarının bir tanesi üniversite öğrencisidir. Gelir durumları 1000 TL ile 6000 TL arasında değişmektedir. Gelir durumunu kötü olarak değerlendiren 1 kişi, orta olarak değerlendiren 10 kişi, iyi olarak değerlendiren 3 kişi ve çok iyi olarak değerlendiren 1 kişi bulunmaktadır. Katılımcıların 10'u evli, 5'i bekadır. Bekar bireylerin 2 tanesinin evlilik geçmişi bulunmaktadır. 12 katılımcı çekirdek ailede 3 katılımcı ise geniş ailede yaşamaktadır.

3.2. Hastalık Öyküleri

Hastalık öyküsü yeni başlayanlar olduğu gibi on yedi yıldır sürmekte olan da bulunmaktadır. Hasta ve yakınlarının belirtiler ilk ortaya çıktığında önemsemedikleri ancak belirtiler tekrarlanıp şiddetlenince tıbbi destek almak zorunda kaldıkları görülmektedir. Hastaya bakım verenler, hastalığı duyduklarında korku, stres, üzüntü, kaybetme korkusu yaşamışlardır. Katılımcıların bazı ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

Hasta Yakını 3: *“Çocukken hep kalbi çarparmış ama ailesi anlamamış. Hatta eşim bazen çocukluk hallerinin şu andaki durumundan bile zor olduğunu söyler. Hastalığı biz daha sekiz senedir biliyoruz. Önceden ailesi anlayabilseydi belki de şimdi daha iyi olurdu.”*

Hasta Yakını 13: *“Bir gün ailecek tarlada çalışıyorduk. Dedem fındık toplarken birden bayıldı. Bayıldığına hemen koştuk hastaneye götürdük. Damar tıkanıklığı olduğunu söylediler. Sekiz senedir hastalıkla uğraşıyoruz.”*

Hasta Yakını 12: *“Babam ben kendimi bildim bileli kalp hastası. Ne zaman mutlu olsam babamın hastalığı aklıma gelirdi.”*

Geçmişinde yakın kaybı olanların hastalığı ilk öğrendiklerinde daha şiddetli tepkiler verdikleri görülmektedir.

Hasta Yakını 10: *“Çocuğumun kalp hastası olduğunu duyduğumda ilk aklıma gelen eşimin vefatıydı. Eşim vefat ettikten sonra ve üstüne çocuğum da hastalanınca kaldıramadım, psikolojik destek almaya başladım. Hayata tutunmam gerektiğini düşünerek onun için yaşamaya başladım.”*

Hasta Yakını 14: *“Benim babam zaten bizi küçükken terk etmişti. Ben baba nedir bilmiyorum. O yüzden annem bizim hem annemiz hem babamız. Hastalığı duyunca şok oldum. Kaybedeceğim diye çok korktum.”*

Katılımcılar, ailenin diğer fertlerinin de hastalığı öğrendiklerinde üzüntü yaşayıp destek olduklarını ifade etmişlerdir. Akrabalarla ilgili çok duyarlı davrananlar bulunduğu gibi durumu hiç umursamayanların bulunduğu da belirtilmiştir.

Hasta Yakını 7: *“Ailem de üzüldü ve korktu.”*

Hasta Yakını 11: *“Kimsenin umurunda değildik valla.”*

Hasta Yakını 12: *“Akrabalar dersiniz kimsenin gelip de yardımı dokunduğunu görmedim.”*

Hasta Yakını 13: *“Ailenin dedesi olduğu için herkes çok üzüldü. Teyzelerim, eniştelерim, diğer uzaktaki akrabalar falan çok üzüldü. Her gün arayıp sorarlar.”*

Hastalığa neden olan etkenler, sülaledeki kalp hastalığı geçmişi, stresli bir yaşama sahip olma ve ailesel problemler olarak ifade edilmiştir.

Hasta Yakını 11: *“Eşimin ailesindeki herkes neredeyse kalp hastası. Eşimin annesi, babası, amcaları, dayıları hep kalp hastalığından dolayı vefat etti. Bu yüzden genetikten dolayı oldu bence.”*

Hasta Yakını 12: *“Annem hep babamın gençken çok stresli olduğunu ve sigara içtiğini söyler. Belki de o yüzden oldu. Ama bence ailesindeki sorunlar yüzünden oldu.”*

Hasta Yakını 13: *“Dedem artık yaşlandı. Hala eskisi gibi çalışıyordu. Bence yaşlandı ve kendini çok yordu o yüzden kalp hastası oldu.”*

Hasta Yakını 14: *“Annemin yaşamış olduğu hayat zordu. Bize tek başına baktı. Babam bırakıp gitmiş zaten ben doğmadan, babam dediğime bakmayın açıklamak adına diyorum. Bence annemi bu hayat çok yorduğu için bu durumdayız şu anda.”*

3.3. Hastalık ve Bakım Yüğü ile ilgili Sorunlar

Ekonomik Sorunlar

Ekonomik düzeyin kötü olmasına hastalık maliyetlerinin eklenmesi, hastaların ve hasta yakınlarının yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Kalp hastası bireyin çalışamaz hale gelmesi ile diğer aile üyelerinin evin geçimini üstlenmesi, okulu bırakıp çalışmak zorunda kalması, hem çalışıp hem hastanın bakımının üstlenmesi, bakım yükü nedeniyle işi bırakmak zorunda kalması ve borçlanma sıkça karşılaşılan durumlardır. Kalp hastalarının beslenme düzenine hassasiyet gösterilmesi gerekliliği, mutfak masraflarına yansımaktadır. Ekonomik durumu iyi olan hasta ve yakınlarının süreçte daha avantajlı olduğu görülmektedir.

Hasta Yakını 1: *“Çok doktora gitmedik. Yol paramız bile yoktu zamanında. Bu yüzden hep mahallemizdeki sağlık ocağına giderdik....Bu yüzden eşimin hastalığının biraz daha ilerlediğini düşünüyorum. Bir yardım olsa belki de böyle olmazdı. Çalıştık, emeklimizi alıyoruz. Ama böyle ciddi hastalıklarda emekli maaşı yetmiyor.”*

Hasta Yakını 10: *“Emekli maaşımı aldım....oğlumun ilaçlarını aldık. Bazı ihtiyaçları aldık. Şimdi muayene ücreti de ödeyince bize bir şey kalmayacak.”*

Hasta Yakını 11: *“Bize bakmak için mecbur para kazanmam gerekiyordu....Bu yüzden eşim uyurken ben erkenden merdivenleri siler sonra gelip kahvaltısını hazırlardım. ...Eşimin hastalığına göre alışveriş yapıyorum, mutfak masrafım yarı yarıya artıyor.”*

Hasta Yakını 7: *“Her hafta balık yemeye çalışıyoruz. Beslenmesine dikkat etmemiz gerekiyor, fazladan para harcıyoruz her geçen gün.”*

Hasta Yakını 14: *“Annem hastalanınca öğlene kadar ağabeyimle okula gider gelince de hemen üstümüzü çıkarıp işe giderdik. Zaten ilkokul bitince okulu bırakmak zorunda kaldık. Yoksa beş parasız kalacaktık.”*

Hasta Yakını 13: *“Dedemin kendisi çok zengin. Bu yüzden fazla zorlanıyoruz denilemez.”*

Psikolojik Sorunlar

Umutsuzluk ve ölüm kaygısı düzeyleri, hastaların ruh sağlığı sorunları yaşamaları açısından risk taşımaktadır (Bahadır Yılmaz ve Ergun, 2010:1). Hastalarını kaybetme korkusu bakım veren yakınlarının ruh sağlıklarını da olumsuz etkilemektedir. Hasta yakınları, kalp hastalığının ölüm nedenlerinin başında gelmesinin de etkisiyle kaybetme korkusu yaşadıklarını, psikolojik olarak zorlandıklarını, daha sinirli, daha gergin ve daha stresli hissettiklerini ifade etmişlerdir.

Hasta Yakını 12: *“Babam ben kendimi bildim bileli kalp hastası. Ne zaman mutlu olsam babamın hastalığı aklıma gelirdi. Ne olursa olsun ben hala çok üzülüyorum ve gerçekten tükenmiş, bitkin bir haldeyim. Babam evdeyken sürekli gider nefesini kontrol ederdim. Sürekli kaygı içindeydim. Okulda, evde her yerde babama bir şey oldu düşüncesi vardı. Annem beni psikoloğa götürdü. Anksiyete var dedi doktor. Bir süre ilaç kullandım.”*

Hasta Yakını 14: *“İşteyken devamlı annemi düşünüyorum. Kalp hastalığı değil de başka bir şey olsaydı böyle olmazdım.”*

Hasta Yakını 7: *“ Çok stresliyim. Hastalıktan sonra daha çok sinirli olmaya başladım, kimseyi kaldıramaz oldum. Psikolojik destek almaya başladım. İlaç da kullandım. Eşime bakarken aynı zamanda psikoloğa gidiyorum. Bir an için ölmek bile istedim.”*

Hasta Yakını 10: *“Eşimin vefatından sonra çok uzun süre kendime gelemedim. Oğlumun hastalığıyla birlikte iyice kötüleştim. Belediyede psikoloğa gitmeye başladım. Depresyona girmişim. İlaç kullanmadım ama baya bir gittim geldim. Oğlum için iyileştim, hayata tutundum.”*

Sosyal Sorunlar ve Günlük Yaşam

Bakım yükünü üstlenmiş hasta yakınlarının sosyal hayatlarını daralttıkları, kendilerine vakit ayıramadıkları ve önceden yaptığı faaliyetleri yapmak için para, zaman ve enerjilerinin olmadığı görülmektedir.

Hasta Yakını 2: *“Hem annemle ilgileniyorum hem çocuklarımla. Tek sıkıntı kendime ayıramadığım vakit herhalde benim için.”*

Hasta Yakını 3: *“Gücümüz yetmediği için kimseyi ağırlayamıyorum. Evde babam var diye işe giremiyorum.”*

Hasta Yakını 9: *“Eşimin hastalığından önce arkadaşlarımıza gider gelirdik. Şimdi yapamıyoruz.”*

Hasta Yakını 12: *“Babamın hastalığı beni her yönüyle etkiliyor....Eskiden arkadaşlarımla daha sık buluşurdum. Her anlamda kısıtlanmış hissetmeye başladım. Sanki eğlenmem kötü bir şeymiş gibi.”*

Kalp hastalıkları, ailenin bütünlüğünü tehdit ederek ekonomik gücünü ve aile içi rol dağılımını olumsuz etkileyebilmektedir (Tuncay, 2012:36). Hasta yakınları, hastalıkla beraber günlük akışlarının değiştiğini, günlük yapmaları gereken işlerin arttığını, bu yoğunluğun kendilerinde de bazı hastalıkların çıkmasına neden olduğunu ifade etmişlerdir.

Hasta Yakını 8: *“Çocuklar okuldan gelene kadar eşime yemeğini hazırlıyorum ve ilacını veriyorum. Çocuklar gelince onlara yemeklerini hazırlıyorum. Eşim bu arada ilacın etkisiyle uyuyor. Eşim uyurken çocuklarla ilgileniyorum, mutfak işlerini yapıyorum. Çocuklar uyurken eşim uyanıyor. Bazen çok ağırlı geçiriyor. Bu yüzden stres oluyorum. Gün bittiğinde çok tükenmiş ve yorgun hissediyorum.”*

Hasta Yakını 11: *“Hem eşime hem çocuklarıma bazen yetişemiyorum. Eşime baktığım için belim çok ağrıyor, zaten romatizmam var. Ütüleri bile yapamadığım oluyor. Bir gün ütü yapamamıştım. Çocukların okul kıyafetleri varmış meğer. O gün çocuklarım çok üzüldü.”*

Hasta Yakını 12: *“Babam çok ağır kalp hastası. Annem ya da ben yemek yapacağımız zaman babama dokunmayacak şekilde yaparız. Bazen arkadaşlarımla gezmeye gidemem. Annem bir yere çıktığında ben babamın başında bekler isteklerini yaparım. Annem geldiğinde de annemle birlikte hareket ederiz. Evdeki herkesi etkilemeyecek şekilde bir şeyler yapmaya çalışırız. Ama bu asla mümkün olmaz.”*

Hasta Yakını 14: *“Hastalıktan dolayı annem artık ev işlerini pek yapamadı. O yüzden hem çalışıyordum hem de ev işlerini yapmaya çalışıyordum.”*

3.4. Hastalık ve Bakım Yükü ile ilgili Sorunlarla Baş Etme Becerileri

Hasta yakınları, ekonomik sorunlarıyla baş ederken iktisatlı davranma, ihtiyaçları kısma, borçlanma, kredi alma gibi yöntemleri daha çok kullanmaktadır. Aile ve akrabalarından maddi destek görenler ve devlet yardımlarından faydalananlar da bulunmaktadır.

Hasta Yakını 3: “Ekonomik olarak sorunlarımızı harcamaları azaltarak aşıyoruz. Bir dahaki ay yine aynı şekilde oluyor. Böyle böyle idare ediyoruz. Eşim işsiz, bende işsizim. İşsizlik maaşı alarak geçinmeye çalışıyoruz.”

Hasta Yakını 2: “Üç kardeşiz. Ben boşandığım için annemle yaşıyorum ve ona bakıyorum. Ekonomik sıkıntıda olduğumda diğer kardeşlerimle birleşip masrafları karşılamaya çalışıyoruz.”

Hasta Yakını 10: “Ekonomik sorunlarla görümcem sayesinde başa çıkıyorum. Bir de görümcemin oğlu “dayımın emanetisiniz” diyerek ekonomik olarak yardım ediyor.”

Hasta Yakını 8: “Eğitim yardımı aldım kaymakamlıktan. Bir de erzak. Devletin verdiği yardımla bütün evi geçindirmek için bazen mutfaktan bazen elektrik, suyu az kullanarak parayı yetirmeye çalışıyordum. Çocuklarım okuduğu için çocuklarım için devletten üç ayda bir para yardımı alıyorum.”

Hasta Yakını 11: “Tek çare çalışmak. O yüzden öğlene kadar merdiven silmeye gidiyordum. Bu şekilde az da olsa yükümüz hafifliyordu.”

Hasta Yakını 13: “Yarım günlük işe gitmeye başladım. Ben eve gelince de ağabeyim yarım günlük devam ediyor...Çok masrafımız oldu. Bu yüzden kredi kartı kullanarak borçları borçla kapatarak halletmeye çalıştım”.

Hasta Yakını 15: “Eşim sürekli ameliyat geçirince bende çaresiz kaldım. Bankadan kredi çektim.”

Kalp hastası aile üyesinin bakım yükünü üstlenen bireylerin duygusal-psikolojik sorunları ile baş ederken ibadete yönelme, uğraş bulma, psikolojik destek alma, sigara-alkol kullanımını arttırma gibi rahatlama yollarını deneyimledikleri gözlenmiştir. Hastalarına moral vermek için dik durmaya çalışmakta ve kendi duygusal problemlerini fark ettirmeden çözme gayretinde olmaktadır.

Hasta Yakını 1: “.....el örgüsü yapmaya başladım.”

Hasta Yakını 3: “...Allah’ıma dua ediyorum.”

Hasta Yakını 10: “Namazlarımı kılıyorum, dualarımı yapıyorum. Kur’an okuyorum..... Hala belediyenin psikoloğuna gidiyorum.”

Hasta Yakını 7: “ Sonunda psikoloğa gittim. Depresyona girdiğim için ilaç verdi. Psikoloğa gitmeye devam ederek baş etmeye çalışıyorum.”

Hasta Yakını 12: “Sigaraya başladım. Annem gelene kadar babamın başındayken kendimi sürekli kitap okumaya verdim.... Her gece hüngür hüngür ağlıyorum. Bir rahatlama geliyor. Sonra uyuya kalıyorum.”

Hasta Yakını 14: *“Duygusal veya psikolojik sorunlarım olunca kendimi sigaraya alkole vuruyorum.”*

Hasta yakınları ev-aile ve sosyal hayatla ilgili sorunlarıyla nasıl başa çıktıkları ile ilgili soruya verdikleri cevaplarda, ev işlerini kendileri ve ailenin diğer üyelerinden destek alarak yaptıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların çok az bir kısmı ev işleri ile ilgili yakın akrabalarından ya da bir yardımcıdan destek aldığını belirtmiştir. Sosyal hayatlarında da bir yerlere gitmek yerine nadiren müsait olduklarında evlerine misafir kabul etmeyi tercih ettiklerini ve sosyal ilişkilerini telefon görüşmeleri ile devam ettirmeye çalıştıklarını dile getirmişlerdir.

Hasta Yakını 4: *“Eşim hasta olunca eskisi gibi kimseyle görüşemez olduk. Ben de arada telefonla arayarak konuşuyorum....”*

Hasta Yakını 6: *“...ev müsait durumda olunca hanımları oturmaya çağırıyorum.”*

Hasta Yakını 11: *“...Ev işlerini kızımın da yardımıyla bir şekilde idare etmeye çalışıyorum. Bazen yardıma kardeşlerim geliyor. Eskisi kadar gidip gelemediğimiz için telefonda görüşüyoruz....”*

Hasta Yakını 12: *“...Böyle olmak zorunda. Annem babamla ilgilenirken ev işlerini kardeşimle birlikte yapıyoruz.”*

Hasta Yakını 14: *“Ağabeyimle birlikte halletmeye çalışıyoruz. Yemek yapma sıkıntımız olduğunda teyzemden yardım alıyoruz. Ben çalışıyorum, geliyorum. Ağabeyim gidiyor. Durum bu olunca sosyal yaşam mı kalır, evlenebileceğimi bile düşünmüyorum.”*

Hasta Yakını 15: *“...Ev işlerinden çok anlamam. İki ayda bir ev işlerini yapması için yardımcı çağırıyorum.”*

Hasta yakınlarının sadece 3 tanesinin resmi kurumlardan aynı-nakdi yardım aldığı, diğer bir 3 tanesinin psikolojik destek aldığı, az bir kısmının da akrabalarından maddi ve manevi olarak destek gördükleri gözlenmiştir. Yaşadıkları problemlerin çözümüne dair önerilerinde, maddi destek, sağlık giderlerinin devlet tarafından karşılanması, psikolojik destek almalarının teşvik edilmesi ve alabilecekleri ücretsiz danışmanlık hizmetlerinin evlerinde sunulması, hasta yakınları ile bir araya gelip paylaşımında bulunabilecekleri dernek, platform gibi bir yapının oluşması öne çıkmıştır.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Kalp hastası bireye bakım verenlerle yapılan görüşmeler sonucunda, hastalarının hastalık öyküsü, hastalığı öğrendiklerinde ne yaşadıkları, hastalıkla beraber karşılaştıkları ekonomik, psikolojik, ailesel ve sosyal sorunların neler olduğu ve bu sorunlarla nasıl baş ettiklerine dair yorumları aşağıdaki yer almaktadır.

Bakım verenlerin, eş, anne ve çocuklardan oluşan 20-63 yaş aralığında kişiler olduğu gözlenmiştir. Kalp hastalığının bir çarpıntı, tıkanma, nefes darlığı ve bayılma sonucunda doktora gittiklerinde öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Hastalar ve bakım verenler hastalığı öğrendiklerinde ilk olarak şok yaşadıklarını, sonrasında korku duymaya başladıklarını belirtmişlerdir. Bu korkuları bakım sürecinde devam etmekte olup üzüntü ve stresle beraber hasta yakınlarında anksiyete, depresyon ve diğer fiziksel rahatsızlıkların oluşmasına neden olmuştur.

Kalp hastası bireye bakım sağlayan bireylerin ilk karşılaştıkları sorunlar ekonomiktir. Katılımcılar, ekonomik yetersizlikten dolayı bazen hastaneye gidemediklerini, yapılan ameliyatların ekstra mali yük oluşturduğunu, devlet hastanelerinde ameliyat sırası beklemektense pahalı da olsa özel hastaneye gittiklerini, işlerini bırakmak veya çalışma saatlerini azaltmak durumunda kaldıklarını, emekliliğin etkili bir ekonomik güçlük yaşattığını, hastalık nedeniyle hasta bireylerin her şeyi yiyemediğini ve bununla birlikte mutfak masrafının arttığını, borçlanmak zorunda kaldıklarını ve ekonomik güçlük yaşarken çocukların da bu durumdan etkilendiğini dile getirmişlerdir. Ekonomik durumu iyi olan hasta ve yakınlarının süreçte daha avantajlı olduğu görülmektedir.

Bakım verenlerin duygusal/psikolojik anlamda en büyük sorununun ölüm nedeniyle yakınlarını kaybetme korkusu yaşamak olduğu görülmektedir. Bakım veren bireyler, ölüm korkusu ile yaşamının çok yıpratıcı olduğunu, süreçle beraber daha sinirli, gergin ve stresli hissettiklerini ve bununla yaşamayı öğrenmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Kalp hastası yakınına bakım verenler, sosyal hayata katılım sağlamakta zorlanmaktadırlar. Akraba ve arkadaşları ile görüşmeleri eskiye kıyasla azalmıştır. Sosyal ilişkilerinde yüz yüze görüşmelerini azaltıp telefon görüşmelerini arttırdıklarını ifade etmişlerdir.

Bakım verenler, günlük yaşamlarını hasta bireyin ihtiyaçları doğrultusunda düzenlemektedirler. Günlük akışlarını sağlamak için gerekli olan işleri kendilerinin yaptığı ya da diğer aile üyelerinden destek aldıkları görülmektedir.

Yaşadıkları problemlerin çözümüne dair önerilerinde, maddi destek, sağlık giderlerinin devlet tarafından karşılanması, psikolojik destek almalarının teşvik edilmesi ve alabilecekleri ücretsiz danışmanlık hizmetlerinin evlerinde hizmetlerin sunulması, hasta yakınları ile bir araya gelip paylaşımda bulunabilecekleri dernek, platform gibi yapıların oluşması öne çıkmıştır.

Yapılan görüşmeler sonucunda, kalp hastası aile üyesine bakım verenlerin fiziksel olarak çok yoruldukları, en önemli sorunlarını ekonomik güçlükler olarak gördükleri, sosyal hayatlarını ve iş hayatlarını kısıtlamak zorunda kaldıkları ve mental anlamda tükenmişlik yaşadıkları gözlemlenmiştir.

Kalp hastalarına aile üyeleri tarafından sunulan bakım sürecinde hem hastanın hem de bakım verenin yaşam kalitesini arttırmak adına aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

Toplumun kronik hastalıklar konusunda bilgilendirilmesi gerekmektedir.

Kalp hastalıkları ile ilgili eğitimler, yaşam boyu öğrenme faaliyetleri kapsamında ve okullarda yaygın olarak gerçekleştirilmelidir. Küçükberber ve arkadaşlarının (2011:625) da belirttiği gibi özellikle kalp hastalarının beslenme, egzersiz, manevi gelişim, fiziksel aktivite, sağlık sorumluluğu, stres yönetimi gibi konularda eğitimleri ve bu konuda bilinçlendirilmeleri, hastaların yaşam kalitesinin artmasını sağlayacaktır.

Kalp hastalıklarından korunma yöntemlerini, risk faktörlerini ve kalp hastalıklarında nasıl davranılması gerektiğini anlatan, uzman doktorlar tarafından hazırlanarak kamu spotu haline getirilecek kısa videolar sürece katkı sağlayacaktır.

Bireylerin kronik hastalıkların getirdiği sorunlarla baş etme becerilerinin geliştirilmesi, kişisel ve sosyal güç ve kaynaklarının farkına varmalarının sağlanması gerekmektedir.

Hastanelerde olan sosyal hizmet birimleri hakkında toplum bilgilendirilmelidir.

Hastalık ile ilgili bireylerin bilmediği birçok dernek ve kuruluş bulunmaktadır. Fakat hasta ve hasta yakınlarının bu dernek ve kuruluşlar hakkında bilgileri yoktur. Dernek ve kuruluşların etkili tanıtımın yapılması kalp hastalarının bakım sürecine katkı sağlayacaktır.

Sosyal hizmet uzmanları, kardiyak rehabilitasyon alanında da bilgi sahibi olmalıdır. Sosyal hizmet uzmanı kardiyak rehabilitasyon sağlayarak hasta ve bakım sağlayana bireysel danışmanlık ve grup çalışması yöntemlerini kullanarak psiko-sosyal açıdan mesleki müdahalelerini gerçekleştirebilmelidir.

Kardiyak rehabilitasyon merkezlerinin yaygınlaştırılması, rehabilitasyonun tıbbi boyutu kadar psikolojik ve sosyal boyutunun da önemsenmesi ve kalp hastası bireyler için bir psiko-sosyal destek ağının oluşmasının sağlanması kalp hastaları ve bakım veren aile üyelerinin yaşam kalitesini artıracaktır. Bu merkezlerdeki ekibin bir üyesi olan sosyal hizmet uzmanlarının “çevresi içinde birey” bakış açısıyla mesleki müdahalelerini gerçekleştirmesi, hem hastanın hem de bakım veren hasta yakınlarının sorunlarına çok yönlü bütüncül bir bakışla destek verilmesini, yaşam kalitelerinin ve sürece psikososyal uyumlarının artmasını sağlayacaktır.

5. KAYNAKÇA

Abacı, A. (2011), Kardiyovasküler Risk Faktörlerinin Ülkemizdeki Durumu, Türk Kardiyol Dern Arş 39(4):1-5, doi: 10.5543/tkda.2011.abaci.

Aydemir, Y., Doğu, Ö., Amasya, A., Yazgan, B., Ölmez Gazioğlu, E. & Gündüz, H. (2015). Kronik Solunum ve Kalp Hastalıklarında Anksiyete ve Depresyon Sıklığı ve İlişkili

- Özelliklerin Değerlendirilmesi. Sakarya Tıp Dergisi, 5 (4), 199-203. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/smj/issue/11345/135586>
- Büyüköztürk, Şener, Kılıç Çakmak, Ebru, Akgün, Ö. Erkan, Karadeniz, Şirin ve Demirel, Funda (2018). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Pegem Akademi, 24. Baskı, Ankara.
- Creswell, J. W. (2018), M. Bütün ve S. B. Demir (Çev. Ed.), Nitel Araştırma Yöntemleri, Siyasal Kitabevi, 4. Baskı, Ankara.
- Demir Barutçu, C. (2011), Kalp Yetersizliği Olan Hastalarda Sosyal Destek ve Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Dirimeşe, E., Demir Korkmaz, F. D. & Okgün Alcan, A. (2016). Koroner Arter Bypass Graft Cerrahisi Öncesi Hastaların Yaşam Kalitesi ve Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarının İncelenmesi. Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi, 5 (2), 56-61. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/balikesirsbd/issue/38438/452572>
- Küçük, L. (2007), Kalp Hastalarında Ruhsal Sorunlar ve Bakımın Psikososyal Boyutu, Yoğun Bakım Hemşireliği Dergisi, 11(1), 48-51.
- Küçükberber, N., Özdemir, K. ve Yorulmaz, H. (2011), Kalp Hastalarında Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ve Yaşam Kalitesine Etki Eden Faktörlerin Değerlendirilmesi, Anadolu Kardiyoloji Dergisi, 11, 619-626. https://jag.journalagent.com/anatoljcardiol/pdfs/AnatolJCardiol_11_7_619_626.pdf
- Mansız Kaplan, B., Yağcı, İ. ve Göçmen, S. (2019). Kardiyak Rehabilitasyon Programının Bakım Veren Kişilere Yönelik Faydası, Akdeniz Tıp Dergisi, 5 (3), 424-428. <https://dergipark.org.tr/en/pub/akd/issue/67025/1047295>
- Öncü, G. T. (2016), Kardiyak Rehabilitasyonun Tanımı, Ekip Çalışmasının Önemi ve Ekip Üyelerinin Rollerini, Journal of Cardiovascular Nursing, 7(2):35-40. https://jag.journalagent.com/kvhd/pdfs/KVHD_7_60_35_40.pdf
- Özer, S. (2010). Kalp Yetersizliğinde Aile/Bakım Verici Yükü, Türk Kardiyoloji Derneği Kardiyovasküler Hemşirelik Dergisi, 1(1), 3-7. https://jag.journalagent.com/kvhd/pdfs/KVHD_1_1_3_7.pdf
- Tuncay, T. (2012), Kardiyak Rehabilitasyonun Psikososyal Yönleri ve Sosyal Hizmet Müdahaleleri, Türkiye Klinikleri Kardiyak Rehabilitasyon Özel Sayısı, 5(2), 33-39.
- Tüik, Ölüm Nedeni İstatistikleri, 2018.

- Türkiye Halk Sağlığı Kurumu. (2015). Türkiye Kalp ve Damar Hastalıkları Önleme ve Kontrol Programı. *Eylem Planı 2015-2020*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı.
- Türkiye Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Bilgi Notu, 2019.
- Türkmen, S. N., & Çam, M. O. (2012). Miyokart Enfarktüsü Geçirmiş Hastalarda Psikoëğitimin Psikososyal Uyum Üzerine Etkisinin Değerlendirilmesi. *Journal of Psychiatric Nursing/Psikiyatri Hemşireleri Derneği*, 3(3).
- Uludağ, A., Güdücü Tüfekçi, F. ve Ceviz, N. (2020), Konjenital Kalp Hastalığı Olan Çocukların Ebeveynlerinde Bakım Yükü ve Yaşam Doymu İle Algıladıkları Sosyal Destek Arasındaki İlişki, *YOBÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 11-20. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yobusbf/issue/68601/1076493>
- Yeşil, P. ve Altıok, M. (2012). Kardiyovasküler Hastalıkların Önlenmesi ve Kontrolünde Fiziksel Aktivitenin Önemi, *Türk Kardiyoloji Derneği Kardiyovasküler Hemşirelik Dergisi*, 1-10.
- Yılmaz, E. B., & Ergun, A. (2010). Kalp Yetmezliği Olan Hastaların Algılanan Sosyal Destek ile Umutsuzluk ve Ölüm Kaygısı Düzeyleri Arasındaki İlişki, *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 26(3), 1-10.
- Yüksel, S. (2020), Konjenital Kalp Hastalığı Olan Çocuğa Sahip Ebeveynlerde Umutsuzluk ve Sağlık Okuryazarlığı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.

Makale Türü	Mart 2022	Cilt	Sayı
Araştırma Makalesi	Başvuru Tarihi: 25.01.2022 Kabul Tarihi: 03.03.2022	2	1

SAKARYA'DA 3-18 YAŞ CİNSEL İSTİSMAR VAKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ¹

Ömer BÜBER*

Hatice OKSAL**

Öz

Amaç: Bu çalışmada; cinsel istismar mağduru çocuk ve ergenlerin demografik özellikleri, cinsel istismarın ve istismarcının özellikleri, mağdurların birlikte yaşadığı kişiler tarafından gözlemlenen davranışlarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. **Yöntem:** Sakarya Eğitim ve Araştırma Hastanesi Çocuk İzlem Merkezine (ÇİM) 2017- 2018 yılları arasında adli görüşmelerinin yapılması amacıyla yönlendirilen cinsel istismar mağduru 150 çocuk ve ergenin dosyaları geriye dönük olarak incelendi. **Bulgular:** Çalışmada, 109 (%72,7) kız ve 41 (%27,3) erkek olmak üzere toplam 150 vaka incelenmiştir. Vakaların yaş ortalamaları 11,39±3,77 olarak saptanmıştır. Mağdurlar tarafından bildirilen en sık istismar tipi penetrasyon içermeyen dokunmalar (%45,3) olduğu, mağdurların birden fazla kez istismara uğradığı (%68,7) saptandı. Şüphelilerin kimliklerin çoğunluğunu "tanıdık/arkadaş/sevgili (%52,7)" grubunun oluşturduğu, çocuk ve ergenlerde en sık gözlemlenen davranışın "dikkat dağınıklığı/ders başarısında düşüş (%60,6) olduğu ve en sık bildirimci "öğretmenlerin (%43,3)" yaptığı saptanmıştır. **Sonuç:** Çalışmadan elde edilen bilgiler ışığında, cinsel istismar konusunda mikro düzeyde ailelerin, mezo düzeyde çocuk ve ergenle çalışan öğretmenlerin, sağlık çalışanlarının, kolluk kuvvetlerinin, yargı mensuplarının bilgilendirilmesi ve farkındalık seviyelerinin artırılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cinsel istismar, çocuk, ergen

EVALUATION OF 3-18 AGE SEXUAL ABUSE CASES IN SAKARYA

Abstract

Objective: In this study, it is aimed to determine demographic characteristics of children and adolescents who are victims of sexual abuse, characteristics of sexual abuse and abuser, and the behaviors of victims observed by cohabitants. **Method:** The files of 150 children and adolescents who were victims of sexual abuse who were referred to Sakarya Training and Research Hospital Child Advocacy Centers (CAC) between 2017 and 2018 for forensic interviews were retrospectively analyzed. **Results:** In the study, a total of 150 cases, 109 (72.7%) female and 41 (27.3%) male, were examined. The mean age of the cases was determined as 11.39±3.77. The most common type of abuse reported by the cases was non-penetrating touches (45.3%), and the victims were abused more than once (68.7%). The most intense group in the identities of the suspects was "acquaintances/friends/lovers (52.7%)," the most common behavior observed in children and adolescents was "difficulty in attention/decrease in class achievement (60.6%) and it was determined that "teachers (43.3%)" made the most frequent notification. **Conclusion:** In the light of the information obtained from the study, it is aimed to increase awareness levels about sexual abuse of families at micro level, and teachers working with children and adolescents, health workers, law enforcement officers, members of the judiciary at mezo level.

Keywords: Sexual Abuse, Child, Adolescent

¹ Bu çalışma, Ömer BÜBER'in 2019 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalında "3-18 Yaş Gruplarında Görülen Cinsel İstismarın Sosyal Hizmet Açısından Değerlendirilmesi: Sakarya İli Örneği" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Sosyal Çalışmacı, Sakarya Eğitim ve Araştırma Hastanesi, obuber11@gmail.com, 0000-0001-9295-3789

** Hemşire, Sakarya Eğitim ve Araştırma Hastanesi, haticeoksal@gmail.com, 0000-0003-1685-4468

Giriş

Cinsel istismar, çocukların ve ergenlerin biyolojik, sosyal, psikolojik ve ahlaki gelişimlerinde ciddi hasarlara yol açabilen, yerinde ve zamanında önlem alınmaz ise kısa ve uzun vadede birçok problemi beraberinde getiren, toplumsal bir sorundur (Strathearn ve ark., 2020; Zeanah ve Humphreys, 2018; Kara ve ark., 2004; Finkelhor ve Korbin, 1988). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ, 2017, s.9) cinsel istismarı (Cİ), bir çocuğun veya ergenin tam anlamıyla anlayamadığı, onay vermediği, yasalara ya da toplumsal kuralları ihlal edici cinsel aktivitelere maruz bırakılması olarak tanımlamaktadır. Cİ, müstehcen konuşma, pornografik video izlettirme, çıplak fotoğraf gönderme/isteme, cinsel ilişkiye tanık etme, röntgencilik, teşhircilik vb. şekilde dokunma olmaksızın gerçekleştirilebileceği gibi özel bölgelere dokunma şeklinde olabilmektedir (Kaytez ve ark., 2018, s.20). Çocuğa mastürbasyon yapmak/yaptırmak, genital bölgelerine dokunmaya çalışmak, genital bölgelerine parmak, cisim yada penis girecek şekilde eylemde bulunmak Cİ en uç noktaları arasında değerlendirilmektedir (Bulut, 2016, s.140).

Cinsel istismarın yaygınlığına ilişkin gerçekçi veriler elde etmek zordur (Johnson, 2004). Genel olarak vakaların %80'inden fazlasının bildirilmediği ve gerçek insidansın bildirilen vaka sayısından çok daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Kenny ve McEachern, 2000, s. 905; Alparslan, 2014, s.195). Buna göre, Cİ prevalansına ilişkin çalışmalarda vakalara "buzdağının görünen yüzü" tanımlaması yapılmaktadır. Buna göre, mağdurların yaşadıkları olayları söylememesi, söylese de kendisine inanılmayarak herhangi bir bildirimde bulunulmaması, yetkili mercilere bildirilmemesi, kime ne şekilde olayın anlatılacağına bilinmemesi, fiziksel kanıtların yetersiz oluşu, failerin gizliliği sağlamaya çalışma çabaları gibi sebeplerden dolayı Cİ'ye maruz kalma durumu uzun yıllar açığa çıkmadan devam edebilmektedir (Finkelhor ve ark., 2001; Allnock ve Start, 2010).

Dünya çapında yapılan çalışmalarda, kızların %20'sinin ve erkeklerin %5-10'unun cinsel istismara maruz kaldıkları bildirilmiştir (Stoltenborgh ve ark., 2011, s.89;). 2014 yılında Amerika da 15-17 yaş arasındaki ergenlerle yapılan bir çalışmada, kızların %26,6'sının ve erkeklerin %5,1'nin cinsel istismara maruz aldıkları belirlenmiştir (Finkelhor ve ark., 2014, s. 311). Adalet Bakanlığı verilerine göre ülkemizde 2014'de 18.104, 2015'de 16.957 ve 2016'da 15.051 çocuk ve ergen Cİ mağduru olarak adli kayıtlara geçmiştir (Adalet Bakanlığı, 2017). Kızlar erkeklere göre daha yüksek oranda cinsel istismara maruz kalmaktadır (Martin ve Silverstone, 2013, s. 5;)

Çocukların fizyolojik, psiko-sosyal ve ahlaki gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen cinsel istismar, her yaş grubu çocuk ve ergende, her sosyo-ekonomik düzeye sahip ailelerde, dünyanın her bölgesinde, her türlü etnik grupta ve kültürde görülebilen evrensel bir sorundur (Aktaran Bulut, 2006, s.140; Moore, 2005). Bununla birlikte çocuk ve ergenlerin Cİ'ye maruz kalmasına neden olabilecek bir takım risk faktörleri mevcuttur.

Çocuk ve ergende bedensel veya zihinsel engelinin bulunması, dürtü denetim bozukluğunun olması, dil ve konuşma bozukluğu olması, dikkat eksiliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip olması gibi nedenler Cİ'ye uğrama riskini arttıran çocuktan kaynaklı risk faktörleri arasındadır (Spencer ve ark., 2005, s. 612).

Ailesel faktörler incelendiğinde; baskıcı aile yapısı, ailede iletişim eksikliği, sosyoekonomik düzeyin düşük olması, eşler arasında sorunlu cinsel yaşam, ebeveynlerde depresyonun varlığı, alkol ve uyuşturucu madde kullanımının olması, aile içi şiddet öyküsünün var olması ve psikiyatrik hastalık öyküsünün varlığı gibi nedenler çocuk ve ergenlerin Cİ'ye uğrama olasılıklarını etkilemektedir (Paslı, 2017; Berger, 2015; Verelst, 2014, s.11). Bununla birlikte çocukken cinsel istismara uğramış kişilerin, yetişkinlik çağında davranışsal bozukluk (evden/okuldan kaçma, hırsızlık, kontrolsüz cinsel birliktelik, uyuşturucu madde kullanımı, saldırganlık vb.) gösterme riskinin yüksek olduğu belirtilmiştir (Martin ve Silverstone, 2013) .

Çocukluk çağı cinsel istismarında toplumsal risk faktörleri incelendiğinde; mağdurları koruyan yasaların yetersiz olması, toplumdaki sosyal eşitsizliklerin var olması, çocuğa verilen değer düşük olması, silahlanma, savaşlar, internette ve sosyal medya cinselliğe ilişkin içeriklere kolay erişim gibi faktörler ön plana çıkmaktadır (Güner ve ark., 2010, s. 108).

Cinsel istismar mağdurlarında istismarı takiben, yaş ve gelişim durumlarına göre; rahatsız edici ve tekrarlayıcı düşünceler, uyku problemleri, kabus görme, konsantrasyon güçlükleri, öfke problemleri, yaşıyla uyumsuz cinsel davranışlar sergileme, akademik başarısında düşüş gibi ani değişimlerin gözlemlenebileceği belirtilmektedir (Daignaultve Hebert,2009).

Cinsel istismar mağdurlarında, akut dönemde ve uzun dönemde; anksiyete bozuklukları, yeme-içme bozuklukları, uyku bozuklukları, travma sonrası stres bozuklukları (TSSB), depresif bozukluklar, intihar girişimleri gibi problemler gözlemlenmektedir (Chen ve ark., 2010, s.618; Mills ve ark., 2013, s.293).

Çocukluk çağı cinsel istismarı konusunda, koruyucu ve önleyici tedbirlerin geliştirilebilmesi için öncelikle Cİ'a uğrayan çocuk ve ergenlerin özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir. Bu çalışmada cinsel istismar nedeniyle adli bildirim yapılan çocukların özelliklerinin yanında şüphelilerin kimliğinin belirlenmesi, olayın tipi, gerçekleştiği mekânlar ve bildirimde bulunanların özellikleri incelenmiştir. Bunun yanında mağdur çocuk ve ergende gözlemlenen davranış değişiklikleri üzerine durulmuştur. Araştırmadan elde edilen bilgiler ışığında ailelerin, öğretmenlerin ve çocukla etkileşim halinde bulunan diğer meslek gruplarının farkındalık seviyelerinin artırılması amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem

Bu çalışma; Sakarya Üniversitesi’nin 06.06.2018 tarih ve 84 sayılı etik kurul onayı ile gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Sakarya Eğitim ve Araştırma Hastanesi yöneticisinden onay alınarak veriler toplanmıştır. Bilimsel araştırmalar; veri toplama tekniklerine, zaman ilişkilerine ve uygulandığı ortamlara göre sınıflandırılabilirliği gibi tanımlayıcı veya analitik özelliklerine göre de sınıflandırılabilir (Çaparlar ve Dönmez, 2016, s. 212). Nicel araştırma, olgu ve olayları nesnelleştirerek gözlemlenebilir, ölçülebilir ve sayısal olarak ifade edilebilir bir şekilde ortaya koyan bir araştırma türüdür (Arslan, 2012). Karasar’a (2014) göre, nicel yöntem; olgu ve olayların objektif bir hale getirildiği, nesnel sağlamlığın en yüksek seviyede olduğu araştırma türüdür. Retrospektif araştırma, olmuş bitmiş olayların sonuçlarından yola çıkılarak gerçekleştirilen araştırma olarak tanımlanabilir (Çaparlar ve Dönmez, 2016) .

Çalışmamız, Cİ nedeniyle 2017-2018 yılları arasında Sakarya ÇİM’e yönlendirilen 150 vakanın retrospektif dosya taraması şeklinde nicel bir araştırma yöntemi olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada adli görüşme raporları ile birlikte aile görüşme raporları ve bilgi notları da incelenmiştir. Vakaların sosyo-demografik verilerinin yanı sıra maruz kaldıkları istismarın tipi, sayısı, mağdurlarda gözlemlenen davranışlar, şüpheli kişilerin mağdura yakınlık derecesi, bildirimde bulunanlara ilişkin veriler değerlendirilmiştir. Bilgilerinde eksiklik olan vakalar araştırmaya dahil edilmemiştir. Çalışma gizlilik ilkelerine azami derecede özen gösterilerek hazırlanmış olup çalışmada; çocuklar ile onların ailelerini veya adli süreci ifşa edecek herhangi bir detay bulunmamaktadır. Vakalar yaşlarına göre, 3-6, 7-11, 12-17 olmak üzere 3 gruba ayrılarak incelenmiştir. Şüpheliye ilişkin gruplandırma şu şekilde yapılmıştır. Çocuğun tanıdığı bildiği ancak herhangi bir akrabalık ilişkisinin bulunmadığı kişiler, “tanıdık/arkadaş/sevgili” olarak; öz ya da üvey baba, öz ya da üvey kardeş, amca, dayı, dede ve bunların çocukları “aile içi” olarak ve son olarak çocuğun tanımadığı ve herhangi bir akrabalık ilişkisinin olmadığı kişiler ise “yabancı” olarak kategorize edilmiştir. Çalışmadan elde edilen verilerin istatistiki olarak değerlendirilmesi amacıyla SPSS 15.0 programı kullanılmıştır. Veri analizinde sayı ve frekans tabloları, aritmetik ortalama, standart sapma gibi betimleyici istatistikler kullanılmıştır.

Bulgular

Çalışmada, 2017-2018 yılları arasında Cİ nedeniyle Sakarya ÇİM’e yönlendirilen 150 vakanın dosya bilgileri incelenmiş ve değerlendirilmiştir. 150 vakanın %72,7’si kız ve %27,3’ü erkekti. Vakaların yaş ortalaması $11,39 \pm 3,77$ olarak saptanmış olup en küçük vaka 3 yaşındaydı. En sık Cİ’ ye uğrayan grubu 12-17 yaş aralığındaki ergenler (%54,7) oluşturmakta iken, bunları 7-11 yaş arasındaki çocuklar (%31,3) takip etmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Vakaların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş Grubu	Sayı (N)	Yüzde (%)
3-6 yaş	21	14
7-11 yaş	47	31,3
12-17 yaş	82	54,7
Toplam	150	100

Ci tipi, sıklığı ve şüphelilerinin mağdura yakınlık derecesine ilişkin veriler tablo 2’de gösterilmiştir. Ci mağdurlarının şüpheliler ile yakınlık derecesine bakıldığında; en sık şüpheli grubunun tanıdık, arkadaş, eski/yeni sevgili (%52,7) olduğu, bunu aile içerisindeki (%42) şüphelilerin takip ettiği ve en az yoğunluğu yabancıların (%5,3) oluşturduğu saptanmıştır. En sık Ci biçimi (%45,3) penetrasyon içermeyen dokunma olduğu tespit edilmiştir. Vakaların çoğunlukla birden fazla kez (%68,7) Ci’ye maruz kaldıkları saptanmıştır. Ci’ nin gerçekleştiği ortamlar incelendiğinde en yoğun ortamın şüphelinin, mağdurun ya da üçüncü bir şahsın evi (%70,6) olduğu görülmüştür. (Tablo 2).

Tablo 2. Ci mağdurlarının istismarına ve istismarcısına ilişkin özellikleri

	Sayı (N)	Yüzde (%)	
Şüpheli Kimliği	Tanıdık/ Arkadaş/Sevgili	79	52,7
	Aile İçi*	63	42
	Yabancı	8	5,3
Ci Tipi	Özel bölgelere dokunma	68	45,3
	Penetrasyon	62	41,3
	Sözel/pornografik içerik izletme	20	13,4
Ci Sayısı	Bir defa	47	31,3
	Birden fazla kez	103	68,7
Ci Yeri	Ev İçi	106	70,6
	Sosyal Alanlar**	38	17,4
	Ormanlık alan/ metruk bina	28	12

Ci mağduru çocuklarda ve ergenlerde, birlikte yaşadığı kişiler tarafından belirtilen en sık 3 davranışın “dikkat dağınıklığı ve ders başarısında düşüş” (%60,6), bazı şeylerden korkma (%48), içe dönük durgunlaşma (%31,3) olduğu tespit edilmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Vakalarda Bildirim Öncesi Ailenin Gözlemlediği Davranışlar

	Sayı (N)	Yüzde (%)
Dikkat dağınıklığı/Ders başarısında düşüş	91	60,6
Bazı şeylerden korkma	72	48
İçe dönük/durgunlaşma	47	31,3

* Öz-üvey baba, kardeş, amca, dayı, dede ve diğer akrabalar

** Park bahçe, okul, sinema vb.

Fiziksel bulgular***	34	22,8
Riskli davranışlar sergileme****	29	19,5
Yaşından büyük davranışlar sergileme	23	15,5
Yalan söyleme	11	7,3
Evde ve okulda uyumsuz davranışlar	6	4,1
Toplam	313	209,1

En sık bildirimim öğretmenler (%43,3) tarafından yapıldığı, bunu anne-baba başvurularının takip ettiği (%35,3), nispeten daha azda olsa (%17,4) polis/jandarma tarafından kaçak tespiti yapılarak ya da sağlık personelinin muayene bulgularına istinaden bildirimim yapıldığı saptanmıştır. En az bildirimim (%4,0) komşu/akrabalar tarafından yapıldığı tespit edilmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Cİ Mağduru Çocukların ve Ergenlerin Bildirimini Yapanlara İlişkin Veriler

	Sayı (N)	Yüzde (%)
Öğretmen	65	43,3
Anne-Baba	53	35,3
Diğer Kamu Personeli*****	26	17,4
Komşu/akraba	6	4
Toplam	150	100

Tartışma

Çocukluk çağı cinsel istismarı dünyada ve ülkemizde var olan önemli bir halk sorunudur. Bulgularımızda kızların %72,7'sinin Cİ'a maruz kaldığı saptanmıştır. Yapılan çalışmalar kızların erkeklere oranla daha fazla cinsel istismara maruz kaldığını belirtmektedir(Hanson ve Adams, 2016, s. 313; İslam ve Doğan, 2020, s.18). Cİ ile ilgili yapılan toplum temelli yaygınlık çalışmaları kızların erkeklere göre daha yüksek oranda Cİ'ye maruz kaldığını bildirmiştir (Barth ve ark., 2013, s. 477; Dönmez ve ark., 2014, s. 44; Işık ve ark., 2019, s. 53; Aslan ve ark., 2020, s. 40). Çalışmamızda değerlendirilen vakaların büyük çoğunluğunu kızların oluşturmasının literatürle uyumluluk gösterdiği ve kızların erkeklere oranla üç kat daha fazla risk altında olduğu söylenebilir.

Yapılan çalışmalarda Cİ mağdurlarının yaş ortalamalarının birbirine yakın benzerlikte olduğu saptanmıştır. İncelenen çalışmalarda yaş ortalamasının 12.1±3.5 ila 13,2±3,6 arasında değiştiği görülmüştür (Işık ve ark., 2019, s. 56; Aktepe ve ark., 2013, s. 117; Aslan ve ark., 2020, s. 40). Çalışmamızda, vakaların yaş ortalamasının 11,39 ±3,77 bulunması literatürle benzer özellik taşımaktadır.

Yapılan çalışmalarda, penetrasyon içeren dokunmalar ile içermeyen dokunmaların oranı birbirine yakın olduğu görülmüştür (Işık ve ark., 2019, s. 53; Aydın ve ark., 2015, s.63). Yapılan bazı çalışmalarda vakaların en sık penetrasyon içeren dokunmalara

*** Altını ıslatma, iştah kaybı, uykusuzluk/kabus görme

**** Riskli davranışlar sergileme: sigara, alkol, uyuşturucu madde kullanımı, intihar girişimi, evden kaçma

***** Polis, jandarma, sağlık personeli, Aile ve Sosyal Hizmetler meslek elemanları

maruz kaldıkları belirtilmiş iken (Demirci ve ark., 2014, s. 146; Koçak ve Alparşlan, 2015, s. 27; Işık ve ark., 2019, s. 53) bazı çalışmalarda ise vakaların belirttiği en sık Cİ tipinin dokunma olarak belirtildiği görülmüştür (Yektaş ve ark., 2018, s. 501; İmren ve ark., 2013, s.12; Öztöp ve Özcan, 2010, s. 270). Çalışmamızdaki en sık Cİ tipi, penetrasyon içermeyen dokunmalar (%45,3) olduğu saptansa da penetrasyon içeren dokunmanın (%41,3) da azımsanmayacak oranda olduğu bulunmuştur.

Çalışmamızda 12-17 yaş aralığındaki ergenlerin (%54,7) daha sık Cİ maruz kaldıkları tespit edilmiştir (Tablo 1). Yapılan çalışmalar, 12-18 yaş aralığındaki ergenlerin daha yüksek oranda Cİ'ye maruz kaldıklarını belirtmektedir (Çöpür ve ark., 2012, s. 49; Aydın ve ark., 2015, s. 62; Yektaş ve ark., 2018, s. 501). Bu durum artan yaşla birlikte istismar oranının artması ile ilişkilendirildiği gibi (Çöpür ve ark., 2012, s. 49;), ergenlerde artan yaşla birlikte yaşadıkları olayı anlama ve bildirim oranlarının yüksek olması ile de ilişkili olabileceği açıklanmaktadır (Glazer, 2008). Bulgularımızın benzer desendeki araştırmalar ile uyumlu olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, bulgularımızda her yaş grubundan Cİ'ye maruz kalan çocukların olması, Cİ'nin her yaştaki çocuğu etkileyebileceği görüşünü desteklemektedir.

Genel varsayımların aksine Cİ daha çok çocuğun tanıdığı, güvendiği kimseler tarafından gerçekleştiği ve çoğunlukla tekrarlayıcı şekilde devam ettiği belirtilmiştir (Uğur ve ark., 2012, s. 84; Topal, Balcı ve Erbaş, 2018, s.139; Çöpür ve ark., 2012, s. 48; Aydın ve ark., 2015, s. 63; Beyazıt ve Ayhan, 2015, s. 450; Erdoğan ve ark., 2011, s.55). Çalışmamızda vakaların çoğunluğu %52,7'sinin tanıdığı/arkadaşı/sevgilisi tarafından, %42'sinin üvey-öz babası, üvey-öz kardeşi, amcası, dayısı, dedesi veya diğer akrabaları tarafından ve yalnızca %5,3'ünün yabancılar tarafından Cİ'ye uğradıkları saptanmıştır. İstismarcının çocukla birlikte yaşayan ya da tanıdık kişi olması; çocuğun güvendiği kişi olması, çocuğa kolay ulaşabilmesi, yakınlık kurabilmesi ve kendinden şüphelenmemesi ile açıklanabilir.

Yapılan çalışmalarda mağdurların birden fazla kez Cİ'ye maruz kaldıkları tespit edilmiştir. 1002 vaka ile yapılan bir çalışmada %47,5'inin (Aydın ve ark., 2015, s. 62); 2015 vakanın %40,5'inin (Dönmez ve ark., 2014, s. 44); 183 vakanın %42,1'inin; 184 vakanın %60,7'sinin ve 106 vakanın %69,8'inin (Yektaş ve ark., 2018, s. 501) birden fazla kez Cİ'ye maruz kaldığı tespit edilmiştir. Çalışmamızda literatür ile uyumlu olarak vakaların birden fazla kez Cİ'ye maruz kaldıkları saptanmıştır. Ayrıca istismarcının tanıdık olması, Cİ'in tekrarlamasının nedeni olabileceği söylenebilir.

Yapılan bir çalışma da mağdur çocukların istismar edildiği yerlere ilişkin veriler incelendiğinde; çocukların %65,3'ünün evin içerisinde, %22,8'inin sosyal alanlarda ve %11,9'unun ormanlık ve metruk alanlarda cinsel istismara maruz kaldıkları tespit edilmiştir (Yalçınkaya, 2011, s.50). Çalışmamızda Cİ'nin gerçekleştiği en sık mekânın mağdurun, şüphelinin ya da 3. şahısların ev ortamı olduğu tespit edilmiş olup literatür

ile uyumlu sonuçlar elde edilmiştir. Bulgularımızda istismarcıların çoğunluğunu tanıdık kişilerin oluşturduğu düşünüldüğünde; istismar yerinin şüpheye mahal vermeyen ev ortamında gerçekleşmesi beklenen bir durum olarak açıklanabilir.

Cİ, çocukların psikolojik ve/veya fizyolojik iyilik hallerinde bir takım bozulmalara neden olabilmektedir. Cİ'ye uğramış çocukların ileriki yaşamlarında psikopatoloji yaşama olasılıklarının daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Adams, Mrug ve Knight, 2018, s. 168). Çocukluk çağı cinsel istismar; içe kapanma, korku, utanç ve suçluluk duygusu, durup dururken ağlama, anksiyete, depresyon, maddeyi kötüye kullanım, sigara ve alkol kullanımı, kişiler arası ilişkilerde güçlükler, okulu terk etme, anti-sosyal davranışlar sergileme, TSSB ve intihar girişimi gibi bir dizi sağlık problemiyle ilişkili bir endemik toplumsal bir sorundur (Brunton ve Dryer, 2021, s. 2; Walsh ve ark., 2012, s. 935; Koçtürk ve Bilge, 2018, s.114; İmren ve ark., 2013, s.14; Çetin ve Altiner, 2019, s. 141; Williams ve Herrera, 2007, s. 203). Çalışmamızdaki Cİ mağduru vakalarda gözlemlenen en sık 3 davranış biçimi "dikkat dağınıklığı ve ders başarısında düşüş" (%60,6), bazı şeylerden korkma (%48), içe dönük durgunlaşma (%31,3) olarak saptanmıştır. Ayrıca sigara, alkol, uyuşturucu madde kullanımı, intihar girişimi, evden kaçma gibi riskli davranışlar sergileme oranının %19,5 olduğu tespit edilmiştir. Vakalarda klinik bir gözlem veya değerlendirme yapılmamış olup çocuğun veya ailenin verdiği bilgiden hareketle bilgiler değerlendirilmiştir. Bu anlamda çalışmadan elde edilen bulgular, Cİ mağduru vakalarda gözlemlenen davranış modelleri ile uyumlu olarak değerlendirilmiştir.

Cİ; utanma, damgalanma, tehdit edilme, suçluluk, aile bütünlüğünün bozulacağı endişesi, kime nasıl ve ne şekilde söyleneceğinin bilinmemesi vb. nedenlerden dolayı uzun süre açığa çıkmayacağı bildirilmektedir (Beyazıt ve Ayhan, 2015, s. 444; Koçtürk ve Bilginer, 2020, s. 7). Çocukların ailelerinden sonra en çok vakit geçirdikleri yerler okullarıdır (Koçtürk, 2020, s. 117). Eğitim kurumları ve eğitimciler çocuk Cİ'sini tanılamada, önlemede ve açığa çıkarmada önemli rollere sahiptirler (Bozgun ve Pekdoğan, 2018, s.441). Bu anlamda çalışmamızda; en sık bildirimim öğretmenler (%43,3) tarafından yapıldığı saptanmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Çalışmamızın verileri genel olarak değerlendirildiğinde; her yaş grubundan çocuğun cinsel istismara uğrayabileceği ve en sık istismar gerçekleşen dönemin ergenlik dönemi olduğu tespit edilmiştir. Cinsiyet açısından kızların erkeklere göre Cİ uğrama riskinin 3 kat fazla olduğu tespit edilmiştir. En sık istismar biçimi penetrasyon içermeyen dokunma olduğu daha sonra bunu penetrasyon içeren dokunmanın takip ettiği saptanmıştır. Mağdurun Cİ'yi söylediği ilk kişinin çoğunlukla öğretmeni olduğu ve bildirimim çoğunlukla öğretmenler tarafından yapıldığı bulunmuştur. Bununla birlikte mağdurların aileleri ile yapılan görüşmede; dikkat dağınıklığı ve ders başarısında düşüş,

korkma, içe dönük durgunlaşma, altını ıslatma, iştah kaybı, uykusuzluk/kabus görme, sigara, alkol, uyuşturucu madde kullanımı, intihar girişimi, evden kaçma gibi davranışlar sergiledikleri tespit edilmiştir.

Cİ; çocuk ve ergenin fiziksel, ruhsal ve ahlaki gelişimini bozan, kısa ve uzun dönemde çeşitli psikopatolojilere sebebiyet verebilen toplumsal bir sorundur. Buna göre, Cİ önlenmesi ve koruyucu destekleyici çalışmalara yönelebilmek adına adli sürece yansıyan Cİ vakalarının sosyodemografik verilerin bilinmesi kaçınılmazdır. Bu çalışma, 3-18 yaş aralığındaki vakaların sosyodemografik verilerini, istismar tipini ve şüpheli kimliğini vurgulama açısından önemlidir.

Örneklem grubumuzun yalnızca adli makamlar tarafından talimat ile gönderilen vakalardan oluşması, toplumda Cİ'ye uğrayan tüm çocukları yansıtmaması, psikometrik testlerin ve psikiyatrik tanı kriterlerinden faydalanılmaması, dosya üzerinden retrospektif olarak verilerin elde edilmesi, vakaların ileriye dönük takip verilerini barındırmaması çalışmamızdaki başlıca kısıtlılıklardır.

Anne babalara yönelik öneriler

Cİ açığa çıkma sürecinde anne ve babaların rolü yadsınmaz. Çalışmamızda anne ve babaların bildirimlerde etkin rol oynadıkları tespit edilmiştir. Bu anlamda anne babalara yönelik önerilerde bulunulmasının faydalı olacağı düşünülmüştür.

Çocukta gözlenen ve Cİ düşündürülen davranışların varlığı çocuğun yaşı ve gelişim durumuna göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu nedenle ailelere çocuğun gelişim dönemlerine göre gösterebileceği davranışları ile ilgili bilgilendirici eğitimler verilebilir. Bunun yanında Cİ düşündürülen belirtilere ilişkin çocukta birden bire ortaya çıkan korku, içe kapanma, ağlama, dikkat dağınıklığı, ders başarısında düşüş, sevdiği veya güvendiği birisine karşı gelişen korku gibi değişikliklerin varlığı gözlemlendiğinde dikkate alınmaları açıklanabilir. Ayrıca ilerleyen yaşla birlikte çocuğun evden kaçma, sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı, intihar girişimi gibi riskli davranışının Cİ sonrası gözlenebileceği açıklanmalıdır. Bu davranışların kontrolsüz bir şekilde tekrarlaması çocuğun Cİ'ye açık hale gelmesine yol açabileceği anlatılmalıdır.

Çocukların aileleri tarafından etkin bir şekilde dinlemesi ve her daim yanlarında olduğunun hissettirilmesi önerilmektedir. Dayak yeme endişesi, kendine inanılmayacak hissi ve kaygısı taşımayan çocukların, yaşadıkları olumsuz tecrübeleri de aileleriyle paylaşabilecekleri düşünülmektedir. Bu ortamın yaratılması çocuğun kendisine olan güvenini yerine getireceği gibi ailesine olan inancını da güçlendirecektir. Böylece çocukların başta Cİ olmak üzere olumsuz yaşam tecrübelerini aileleriyle paylaşarak ortak bir çözüm arayışı içine gireceği düşünülmektedir. Baba, anne ve çocuk üçgeninde saygı, sevgi, güven ve hoşgörü ilişkisine dayalı bir ilişki tarzının benimsenmesi önerilmektedir.

Çocukların cinsel istismar ile ilgili verdiği bilgilere anne-babaların ve diğer aile bireylerinin temel yaklaşımı "inanmak" olmalıdır. Aileler tarafından küçük yaştan itibaren mahremiyet eğitimi verilmelidir. Bununla birlikte çocuğa "hayır deme" alışkanlığı geliştirmeye yönelik eğitimler aileler tarafından verilmesi gerekir. Bu alışkanlıkların geliştirilmesi ile birlikte kendi mahrem alanını bilen çocuğun Cİ'ye uğrama riskinin azalacağı düşünülmektedir.

Cİ sonrası çocuk; içe kapanma, korku, utanç ve suçluluk duygusu, durup dururken ağlama, anksiyete, depresyon, maddeyi kötüye kullanım, sigara ve alkol kullanımı, kişiler arası ilişkilerde güçlükler, okulu terk etme, anti-sosyal davranışlar sergileme, TSSB ve intihar girişimi gibi bir dizi sağlık problemiyle karşı karşıya kalabilmektedir. Çocuğun istismar sonrası ilerleyen süreci sağlıklı atlatabilmesi adına ailesi ile birlikte psikiyatri doktoru, psikolog ve sosyal hizmet uzmanı gibi multidisipliner ekip aracılığıyla desteklenmesi önemlidir.

Öğretmenlere yönelik öneriler

Çocukların, anne ve babalarından sonra en çok vakit geçirdikleri ve sosyal oldukları ortam okullardır. Dolayısı ile sosyalleşmesine olanak sağlayan ortamlar güven duyulacak kişilerin belirlenmesine de olanak sağlamaktadır. Öğretmenler bu kişilerin başında gelmektedir. Çocuklar bazen anne ve babalarına söyleyemedikleri olumsuz deneyimlerini direkt ya da dolaylı yoldan öğretmenleriyle paylaşabilirler. Öğretmenler genel olarak çocuklara ihmal ve istismarı önleyici eğitimler verebildiği gibi Cİ'nin fark edilmesi ve ifşasında aktif rol almaktadırlar. Bu nedenle öncelikle risk altındaki çocukların(genç anne-baba, parçalanmış aile, düşük sosyo-ekonomik düzey, mental problemi olan çocuklar vb.) belli aralıklarla istismar açısından izlenmesinin etkili olacağı düşünülmektedir. Bu izlemelerde çocuklarda gözlemlenen davranış değişikliklerinin (özellikle ders başarısında düşme, ani gelişen durgunluk, derste bir anda gelişen ağlamalar) altında yatan sebebin iyi araştırılması önerilmektedir.

Herhangi bir öğrencinin Cİ öyküsünden bahsetmesi halinde yapılacak bazı iş ve işlemler bulunmaktadır. Buna göre;

1. Öğrencilerin yaşadığı olumsuz Cİ deneyiminin bildirimini yaparken olayın gerçekliğini sorgulamaya çalışılmamalıdır. Çocuğun verdiği bilgiler tutanak altına alınıp okul idaresinin bilgisi dâhilinde kolluğa veyahut Cumhuriyet Savcılıklarına ihbarda bulunulmalıdır.
2. Öğrenci birden fazla öğretmen tarafından dinlenmemelidir. Bunun yerine öğrencinin görüştüğü öğretmen, okul idaresine bilgi vermelidir. Okul idarecisi öğrenciyi tekrardan dinlememelidir.
3. Öğrenciye "bu ikimiz arasında kalacak, kimseyle paylaşılmayacak, şüpheli tutuklanacak, ceza alacak vb. şekilde" sözler verilmemelidir. Bunun yerine

“anlatacaklarından sonra bu durumunu senin iyiliğin için bildirmemiz gerekebilir.” Şeklinde açıklama yapılmalıdır.

4. Okul yönetimi, öğretmenlere bildirim sürecinde destek olmalıdır.

Türk Ceza Kanunu (TCK) 278/1 suçu bildirmeme başlığı altında “*İşlenmekte olan bir suçu yetkili makamlara bildirmeyen kişi, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*” Hükümü yer almaktadır. TCK 279/1 kamu görevlisinin suçu bildirmemesi başlığı altında “*kamu adına soruşturma ve kovuşturmayı gerektiren bir suçun işlendiğini göreviyle bağlantılı olarak öğrenip de yetkili makamlara bildirimde bulunmayı ihmal eden veya bu hususta gecikme gösteren kamu görevlisi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*” hükümü yer almaktadır (Türk Ceza Kanunu, 2004, s. 9032). İlgili kanundan anlaşılacağı üzere, tüm vatandaşların ve kamu çalışanlarının suçu bildirme yükümlülükleri vardır. Çocukluk çağı Cİ’nin bildirilmesi gerek vicdani gerekse kanuni bir yükümlülük olarak değerlendirilmektedir.

Alanda Hizmet Veren Diğer Kurum ve Kuruluşlara Yönelik Öneriler

Cİ konusu ayrı bir uzmanlık alanı olup olay açığa çıkar çıkmaz bir uzman süpervizörlüğünde koruyucu ve destekleyici çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir (Bulut, 2007, s. 149). Konunun güncel tutulması ve farkındalık seviyelerinin artırılması adına yargı mensuplarına, kolluk kuvvetlerine, sağlık personeline barolara, MEB personeline belirli aralıklarla Cİ konusunda eğitimlerin verilmesi önerilmektedir. Böylece çocukların ikincil travmatizasyonun önüne geçilebileceği düşünülmektedir.

Çocuklarda gözlemlenen ani davranış değişiklikleri göz ardı edilmemelidir. Buna göre, tuvalet eğitimi olan bir çocuğun aniden enürezis (alt ıslatma) veya enkopresiz (dışkı kaçırma) davranış geliştirmesi, uyku problemi olmayan bir çocukta uyku problemlerinin ortaya çıkması, yeme-içme alışkanlığı normal olan bir çocuğun aniden iştahının kesilmesi, ders başarısındaki anormal düşüşlerin ortaya çıkması, durup dururken birden bire olan ağlamalar, dışa dönük bir kişilik yapısına sahip çocuğun aniden içine kapanması veya durgunlaşması gibi davranış değişikliği oluşan çocuklarda Cİ’ye maruziyet de düşünülmelidir. Bu davranış değişikliklerinin etiyolojisi, fizyolojik veya psikolojik olabileceği gibi çocuğun maruz kaldığı bir Cİ’den de olabilir. Bu anlamda bahsi geçen değişiklikleri fark edemeyen ebeveynler ve profesyoneller, çocukların uzun süre boyunca, tekrarlayan Cİ’ye maruz kalmasına sebebiyet verebilirler.

Kaynakça

Adalet Bakanlığı (2017). Adli İstatistikler. (2022, 18 Şubat). Erişim adresi: <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2682019155449istatistik2017.pdf>.

Adams, J., Mrug, S. ve Knight, D. C. (2018). Characteristics of child physical and sexual abuse as predictors of psychopathology. *Child Abuse & Neglect*, 86, 167-177.

- Aktepe, E., Işık, Â., Kocaman, O. ve Eroğlu, F. Ö. (2013, May). Bir Üniversite Hastanesinde Değerlendirilen Cinsel İstismar Mağduru Çocuk ve Ergenlerin Demografik ve Klinik Özellikleri. In *Yeni Symposium* (Vol. 51, No. 2).115–120.
- Alpaslan, A. H. (2014). Çocukluk döneminde cinsel istismar. *Kocatepe Tıp Dergisi*, 15(2), 194-201.
- Allnock, D. ve Start, N. F. (2010). Children and young people disclosing sexual abuse: An introduction to the research. *London: NSPCC*.
- Arslan, M. (2012). Araştırma Yöntem ve Teknikleri Ders Notları. Şanlıurfa: *Harran Üniversitesi Birecik Meslek Yüksekokulu*. Erişim adresi (14.02.2022): <https://docplayer.biz.tr/1423693-Arastirma-yontem-ve-teknikleri.html>.
- Aslan, F., Timur, S. ve Pakiş, I. (2020). COVID-19 Pandemisinden Etkilenen Çocuk İstismar Olgularının Değerlendirmesi. *Adli Tıp Bülteni*, 25(COVID-19 Sp. I.), 40-47.
- Aydin, B., Akbaş, S., Turla, A., DüNDAR, C., Yüce, M. ve Karabekiroğlu, K. (2015). Child sexual abuse in Turkey: an analysis of 1002 cases. *Journal of Forensic Sciences*, 60(1), 61-65.
- Barth, J., Bermetz, L., Heim, E., Trelle, S. ve Tonia, T. (2013). The current prevalence of child sexual abuse worldwide: a systematic review and meta-analysis. *International Journal of Public Health*, 58(3), 469-483. DOI: 10.1007/s00038-012-0426-1
- Berger, L. M. (2005). Income, family characteristics, and physical violence toward children. *Child abuse & Neglect*, 29(2), 107-133.
- Beyazıt, U. ve Ayhan, A. B. (2015). Türkiye'de yapılmış çocuğun mağdur olduğu cinsel istismar olgularını konu alan bilimsel çalışmaların incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 31, 443-453.
- Bulut, S. (2007). Çocuk cinsel istismarı hakkında bir derleme. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 139-156.
- Bozgun, K. ve Pekdoğan, S. (2018). Öğretmenlerin çocuk ihmali ve istismarı hakkındaki görüşlerinin incelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 433-443.
- Brunton, R. ve Dryer, R. (2021). Child sexual abuse and pregnancy: A systematic review of the literature. *Child Abuse & Neglect*, 111, 104802.
- Chen, L. P., Murad, M. H., Paras, M. L., Colbenson, K. M., Sattler, A. L., Goranson, E. N., ... ve Zirakzadeh, A. (2010, July). Sexual abuse and lifetime diagnosis of psychiatric disorders: systematic review and meta-analysis. In *Mayo Clinic Proceedings* (Vol. 85, No. 7, pp. 618-629). Elsevier.
- Çaparlar, C. Ö. ve Dönmez, A. (2016). Bilimsel araştırma nedir, nasıl yapılır. *Türk J Anaesthesiol Reanim*, 44(4), 212-218.
- Çetin, K. ve Altınır, H. (2019). Cinsel İstismara Uğramış Çocukların Sosyodemografik Değerlendirilmesi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 135-147.

- Çöpür, M., Üneri, Ö. Ş., Aydın, E., Bahalı, M. K., Tanıdır, C., Güneş, H. ve Erdoğan, A. (2012). İstanbul ili örnekleminde çocuk ve ergen cinsel istismarlarının karakteristik özellikleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 13(1), 46-50.
- Daignault, I. V. ve Hebert, M. (2009). Profiles of school adaptation: Social, behavioral and academic functioning in sexually abused girls. *Child Abuse & Neglect*, 33(2), 102-115
- Demirci, E. Ö., Özmen, S., Öztop, D. B., Özdemir, Ç. ve Uytun, M. Ç. (2014). Çocuk ve ergen cinsel istismar olgularında istismar ile ilişkili sosyodemografik özelliklerin, ailesel değişkenlerin ve ruhsal bozuklukların değerlendirilmesi. *The Bulletin of Legal Medicine*, 19(3), 146-153.
- Dönmez, Y. E., Soylu, N., Özcan, Ö. Ö., Yüksel, T., Demir, A. Ç., Bayhan, P. C. ve Miniksar, D. Y. (2014). Cinsel İstismar Mağduru Çocuk ve Ergen Olgularımızın Sosyodemografik Ve Klinik Özellikleri. *Journal Of Turgut Ozal Medical Center*, 21(1), 44-48.
- Erdoğan, A., Tufan, E., Karaman, M. G., Atabek, M. S., Koparan, C., Özdemir, E. ve Ankaralı, H. (2011). Türkiye'nin dört farklı bölgesinde çocuk ve ergenlere cinsel tacizde bulunan kişilerin karakteristik özellikleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 12, 55-61.
- Finkelhor, D., Wolak, J. ve Berliner, L. (2001). Police reporting and professional help seeking for child crime victims: A review. *Child Maltreatment*, 6(1), 17-30.
- Finkelhor, D., Shattuck, A., Turner, H. A. ve Hamby, S. L. (2014). The lifetime prevalence of child sexual abuse and sexual assault assessed in late adolescence. *Journal of Adolescent Health*, 55(3), 329-333.
- Glazer, D. (2008) Child Sexual Abuse. Rutter's Child and Adolescent Psychiatry, 5th Edition. Rutter M, editor. USA: Balckwell Publishing, 440-458.
- Güner, Ş. İ., Güner, S. ve Şahan, M. H. (2010). Çocuklarda sosyal ve medikal bir problem; istismar. *Van Tıp Dergisi*, 17(3), 108-113.
- Hanson, R. F. ve Adams, C. S. (2016). Childhood sexual abuse: identification, screening, and treatment recommendations in primary care settings. *Primary Care: Clinics in Office Practice*, 43(2), 313-326.
- İmren, S. G., Ayşe, A. Y. A. Z., Yusufoglu, C., ve Arman, A. R. (2013). Cinsel istismara uğrayan çocuk ve ergenlerde klinik özellikler ve intihar girişimi ile ilişkili risk etmenleri. *Marmara Medical Journal*, 26(1), 11-16.
- İslam, A. ve Doğan, H. (2020). Cinsel istismara maruz kalmış çocuklar üzerine bir değerlendirme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 4(1), 12-20.
- Işık, Ü., Aktepe, E., Şimşek, F., Akyıldız, A. ve Yıldız, A. (2019). Isparta ilinde bir üniversite hastanesinde değerlendirilen cinsel istismar mağdurlarının sosyodemografik, klinik ve ailevi özellikleri: 2014-2018 verileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(1), 53-57.
- Johnson, C. F. (2004). Child sexual abuse. *The Lancet*, 364(9432), 462-470.

- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kara, B., Biçer, Ü. ve Gökalp, A. S. (2004). Çocuk istismarı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 47(2), 140-51.
- Kaytez, N., Yüceliğit, S. ve Kadan, G. (2018). Çocuğa yönelik istismar ve çözüm önerileri. *Avrasya Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(1), 18-24.
- Kenny, M. C. ve McEachern, A. G. (2000). Racial, ethnic, and cultural factors of childhood sexual abuse: A selected review of the literature. *Clinical Psychology Review*, 20(7), 905-922.
- Koçak, U. ve Alpaslan, A. H. (2015). Cinsel istismara uğrayan çocuk ve ergenlerin sosyodemografik özellikleri ve ruhsal değerlendirmesi. *Adli Tıp Bülteni*, 20(1), 27-33.
- Koçtürk, N. ve Bilge, F. (2018). Tekrarlanan ve bir kez cinsel istismara maruz kalan ergenlerin riskli davranışları. *Eğitim ve Bilim*, 43(193),109-119.
- Koçtürk, N. ve Bilginer, S. Ç. (2020). Adolescent sexual abuse victims' levels of perceived social support and delayed disclosure. *Children and Youth Services Review*, 118, 105363.
- Koçtürk, N. (2020). A retrospective study: According to online news, the victims, perpetrators and characteristics of sexual abuse at schools. *Eurasian Journal of Educational Research*, 20(86), 115-134.
- Martin, E. K. ve Silverstone, P. H. (2013). How much child sexual abuse is “below the surface,” and can we help adults identify it early?. *Frontiers in Psychiatry*, 4, 58.
- Mills, R., Scott, J., Alati, R., O’Callaghan, M., Najman, J. M. ve Strathearn, L. (2013). Child maltreatment and adolescent mental health problems in a large birth cohort. *Child Abuse & Neglect*, 37(5), 292-302.
- Moore, D. (2005). Telling the secret: Channels of communications for the recovering survivors of child sexual abuse. Erişim adresi: www.malesurvivor.org/Professionals/Articles/telling.htm.
- Paslı, F. (2017). Cinsel istismara uğrayan çocukların ekolojik sistem yaklaşımı açısından incelenmesi. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(2), 39-53.
- Öztop D. B. ve Özcan, Ö. Ö. (2010). Cinsel istismar vak’alarının sosyodemografik ve klinik özelliklerinin değerlendirilmesi. *New/Yeni Symposium Journal*, 48(4), 270-276.
- Spencer, N., Devereux, E., Wallace, A., Sundrum, R., Shenoy, M., Bacchus, C., ve Logan, S. (2005). Disabling conditions and registration for child abuse and neglect: a population-based study. *Pediatrics*, 116(3), 609-613.
- Stoltenborgh, M., Van Ijzendoorn, M. H., Euser, E. M. ve Bakermans-Kranenburg, M. J. (2011). A global perspective on child sexual abuse: Meta-analysis of prevalence around the world. *Child maltreatment*, 16(2), 79-101.

- Strathearn, L., Giannotti, M., Mills, R., Kisely, S., Najman, J. ve Abajobir, A. (2020). Long-term cognitive, psychological, and health outcomes associated with child abuse and neglect. *Pediatrics*, 146(4).
- Topal, Y., Balcı, Y., ve Erbaş, M. (2018). Muğla'da 18 yaş ve altı cinsel istismar olgularının retrospektif değerlendirilmesi. *Ortadoğu Tıp Dergisi*, 10(2), 135-141.
- Türk Ceza Kanunu. (2004, 26 Eylül) Sayı: 25611. Erişim adresi (20 Ocak 2022): www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf.
- Uğur, Ç., Şireli Ö., Esenkaya Z., Yaylalı, H., Saday, N. D., Gül, B., Günay, M., Kılıç, H. T., Gül, H., Gürkan, C. K., ve Kılıç B. G. (2012). Cinsel istismar mağdurlarının psikiyatrik değerlendirmesi ve izlemi: son dört yıllık deneyim. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 19(2), 81 - 86.
- Verelst, A., De Schryver, M., Broekaert, E. ve Derluyn, I. (2014). Mental health of victims of sexual violence in eastern Congo: associations with daily stressors, stigma, and labeling. *BMC Women's Health*, 14(1), 1-12.
- Walsh, K., Danielson, C. K., McCauley, J. L., Saunders, B. E., Kilpatrick, D. G. ve Resnick, H. S. (2012). National prevalence of posttraumatic stress disorder among sexually revictimised adolescent, college, and adult household-residing women. *Archives of General Psychiatry*, 69(9), 935-942.
- Williams, L. M. ve Herrera, V. M. (2007). Child maltreatment and adolescent violence: Understanding complex connections. *Child Maltreatment*, 12(3), 203-207.
- World Health Organization. (2017). Responding to children and adolescents who have been sexually abused: WHO clinical guidelines. Erişim adresi (20 Ocak 2022): <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/259270/9789241550147-eng.pdf>.
- Yalçinkaya, A. (2011). Kartal ilçesinde çocukta cinsel istismar olgularının değerlendirilmesi (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yektaş, Ç., Tufan, A. E., Büken, B., Yurteri Çetin, N. ve Yazıcı, M. (2018). Cinsel istismar mağduru çocuk ve ergenlerde istismar ve istismarcıya ilişkin özelliklerin ve psikopatoloji le ilişkili risk etkenlerinin değerlendirilmesi. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 19(5), 501-509.
- Zeanah, C. H. ve Humphreys, K. L. (2018). Child abuse and neglect. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 57(9), 637-644.

Makale Türü	Mart 2022	Cilt	Sayı
Derleme Makale	Başvuru Tarihi: 28.02.2022 Kabul Tarihi: 30.03.2022	2	1

AHİLİK TEŞKİLATI VE SOSYAL HİZMET UYGULAMASININ EĞİTİCİLİK ROLÜ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

*Deniz ATILGAN**

Öz

Ahilik, 13. Yüzyılda insani ahlak değerlerini ve fütüvvet anlayışı temelleri üzerine kurulmuş olan, toplumsal yaşamda sosyal, ekonomik, kültürel fonksiyonları bulunan bir esnaf örgütlenmesidir. Tarihimizde sosyal yardım ve sosyal dayanışma açısından önemli bir yeri olan Ahilik teşkilatı, toplum yararına hizmetler yapmıştır. Bununla birlikte toplum yararına hizmetler yapan sivil toplum örgütlerinin en eski örneklerindedir. Ahiler, toplumda huzur ve barışın sağlanmasını amaçlamışlar, bunu sağlamak için de toplumun bileşenlerini bir çatı altında toplamışlardır. Bu örgütlenme sayesinde Anadolu'daki gençler, daha eğitilmiş ve ahlaklı bireyler olarak topluma kazandırılmıştır. Bu çalışmanın amacı toplumsal yaşama çeşitli katkıları bulunan Ahilik teşkilatının nasıl bir koruyucu-önleyici eğitim hizmeti analiz edip, bunun sosyal hizmet uygulamalarıyla ilişkisini incelemektir. Aynı zamanda sosyal hizmet uygulamaları ve Ahilik teşkilatının benzer yönleri hakkında detaylı çalışmaların gerçekleştirilmediği görülmüş, çalışmanın literatürdeki bu eksikliği gidermesi adına bir çözüm basamağı olabileceği düşünülmüştür. Araştırma, Ahilikle ilgili çalışmaların analiz edilip sosyal hizmet uygulamalarıyla ilişkisini ortaya koymak amacıyla nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda Ahilik teşkilatı ve sosyal hizmet uygulamalarından olan eğitici faaliyetinin ortak bir amaca hizmet ettiği görülmüştür. Her iki sistemde de halkın bilinçlendirilmesi, eğitimin koruyucu-önleyici bir hizmet olarak sunulduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Ahi Teşkilatı, Eğitim, Sosyal Hizmet, Eğitici Rolü

INVESTIGATION OF THE AHILIK ORGANIZATION AND SOCIAL WORK PRACTICE IN TERMS OF EDUCATIONAL ROLE

Abstract

Ahilik is an organization of tradesmen, which was founded in the 13th century on the basis of human moral values and understanding of futuwwa, and has social, economic and cultural functions in social life. The Ahi organization, which has an important place in our history in terms of social assistance and social solidarity, has rendered services for the benefit of society. At the same time, it is one of the oldest examples of non-governmental organizations providing services for the benefit of society. The Ahis aimed to ensure peace and tranquility in the society, and for this they gathered the components of the society under one roof. Thanks to this organization, young people in Anatolia were brought into society as more educated and moral individuals. The aim of this study is how to analyze the protective-preventive education service of the Ahi organization, which has various contributions to social life, and to examine its relationship with social work practices. At the same time, it was seen that detailed studies on social work practices and similar aspects of the Ahi organization were not carried out, and it was thought that the study could be a solution step in order to eliminate this deficiency in the literature. The research was carried out by using the document analysis method, one of the qualitative research techniques, in order to examine the studies on Ahi-order and to reveal its relationship with social work practices. As a result of the research, it has been seen that the Ahi organization and the education activity, which is one of the social work practices, serves a common purpose. It has been concluded that in both systems, raising awareness and education is offered as a protective-preventive service.

Keywords: Ahilik, Ahi Organization, Education, Social Work, Educational Role

* Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, deniz.atilgan05@gmail.com, 0000-0002-8094-9990

Giriş

“Ahilik” kelime anlamı olarak paylaşmak, kardeşlik, yiğitlik anlamlarına gelmektedir. Anadolu’da Türklerin iş ve sosyal hayatını İslami değerler ile şekillendirmiş olan bu teşkilat ile Türkler ticaret hayatına girmişlerdir. Bu örgütlenme sayesinde Anadolu’ya göç eden Türkler yerli esnaf ile rekabet edebilmiştir (Darı, 2018: 391). Anadolu’ya göç eden Türkler, bu teşkilatlanma sayesinde birliktelik duygusuyla hareket etmişlerdir.

Temelde bir esnaf örgütlenmesi olan Ahiliğin odak noktasına insan konulmuştur. İnsanların ahlaki, mesleki, askeri ve dini alanlarda gelişimi sağlanmıştır. Bu sistem “ahlaki değerler” üzerine inşa edilmiştir. Ahilik teşkilatı ahlaki değerlerle iş ahlakını önemsemiş, üretilen ürünlerin sayısından daha çok kalitesine odaklanılmıştır (Düşükcan ve Dedebaş, 2019: 867). Bununla birlikte, üretim yapmadan tüketmeye, ihtiyaçtan fazlasının tüketilmesine, esnaf arasında haksız rekabetin doğmasına, insanların sömürülmesine, ahlaki olmayan bütün davranışlara karşı çıkmıştır (Durak ve Yücel, 2010: 152). Esnafın benimsemiş olduğu bu ahlaki değerler ile tüketicinin güveni kazanılmış, toplumsal bütünleşmeye ve dayanışmaya zemin hazırlanmıştır. Toplumsal dayanışma ile toplumsal yapıda oluşabilecek sınıflaşmanın önüne geçilmiştir, toplumun iyilik haline ve “sosyal adalete” katkıda bulunulmuştur.

Günümüzde koruyucu-önleyici hizmetler bireylerin ve toplumların iyilik hallerinin sürdürülmesi açısından oldukça kritik bir noktada bulunmaktadır. Ahilik örgütlenmesinin “koruyucu-önleyici” hizmetler sunan bir sivil toplum kuruluşu gibi yapılanması sosyal hizmet ile olan bağı gözler önüne sermektedir (Özağaçkaya, 2017: 2).

Sosyal hizmet uygulamaları temel olarak toplumda var olan sorunların çözümüne katkı sağlamaya çalışmaktadır. Aynı zamanda sorunların ortaya çıkmasının engellenmesi için koruyucu-önleyici hizmetlerde bulunmaktadır. Bu hizmetleri gerçekleştirirken toplumsal refahı ve sosyal adaleti sağlamak amacındadır. Gerçekleştirilen sosyal hizmet uygulamaları sonucunda sorunların önleneyeceği, toplumsal barışın sağlanacağı düşünülmektedir.

Araştırma yapılırken Ahilikle ilgili daha önce yapılmış olan çalışmalar analiz edilmiş, bu çalışmaların sosyal hizmet uygulamalarıyla olan ilişkilerinin ortaya çıkarılabilmesi için nitel araştırma tekniklerinden olan doküman incelemesi kullanılmıştır.

Çalışmanın amacı, sosyal hizmet uygulamalarından olan eğitici faaliyetleri ile Ahilik teşkilatında verilen eğitimin koruyucu-önleyici yapılarının ortaya çıkarılması ve 13. yüzyılda ortaya çıkan Ahilik teşkilatı ile sosyal hizmetin benzerliklerinin ortaya konmasıdır. Ahilik teşkilatı hakkında yapılmış olan önceki çalışmalarda genellikle ahiliğin tarihsel boyutuna, teşkilatın yapısına ve esnaf teşkilatı olma özelliğine

odaklanılmıştır. Daha önce yapılmış olan çalışmaların sayısı az olmakla birlikte, eğitici rolünün yeterince incelenmediği görülmüştür.

Bu çalışma ile hem ahilik teşkilatının hem de sosyal hizmet disiplininin eğitim yoluyla koruyucu- önleyici hizmetler sundukları öne çıkarılmıştır. Ahilik teşkilatında gençlere meslek edindirilmesi ve bu meslek edindirilme sürecinde verilen eğitim ile toplumsal bütünleşmenin sağlanması ve gençlerin işsiz kalarak sosyal problemlere yol açmasının önüne geçilmiştir. Bu çalışma ile her iki yapının da temelde koruyucu-önleyici bir eğitim hizmetine sahip olduğu öne çıkarılmıştır.

1. Ahiliğin Kuruluşu

Ahilik, Anadolu'da 13. Yüzyıldan 20. Yüzyıla kadar yaşamış olan bir örgütlenmedir. Esnafın oluşturdukları birliklere ahi birliği; bu birliklerde yönetici konumunda olanlara ahi; bu birliklerde gelişen ve dünyaya yayılmış olan düşünce, inanç ve ahlak sistemine ahilik denmektedir. Ahiliğin içinde olduğu toplumsal yapıdaki farklılıklardan dolayı net bir tanımı yapılamamıştır. Bazı yazarlar İslami örgütlenme olduğunu ve Araplardan alındığını, bazı yazarlar ise Türklere özgü bir gelenek içerisinde oluştuğunu belirtmişlerdir (Arı, 2008: 40). Her kurum gibi ahilik teşkilatı da birçok farklı yapıdan etkilenmiştir. Bulduğu coğrafya, halkın yapısı ve yapılanmalar ahilik teşkilatına farklı katkılar sunmuşlardır.

Ahilik ile ilgili tartışmalar kelimenin kökeni üzerinde de gerçekleşmektedir. "Ahi" sözcüğü Arapça kökenli olmakla birlikte "erkek kardeşim" anlamına gelmektedir. Bir farklı yaklaşıma göre; bu sözcük Kaşgarlı Mahmut'un "Divan-ı Lügat'it Türk" eserinde ve Yusuf Has Hacı'nın "Kutadgu Bilig" eserinde eski Türkçe "cömert, eli açık, ali cenap" anlamlarına gelen "Akı" kelimesindeki "k" harfinin "h" şeklinde değişimiyle ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım ahiliğin Türklere özgü olduğunu ispat etmek için ortaya atılmıştır ancak sadece bu yaklaşıma dayanarak ahiliğin Türklere özgü bir kurum olduğunu kabul etmek oldukça yanlış bir yaklaşım olacaktır. (Özerkmen, 2004: 59).

Ahiliğin kuruluşunda İslam medeniyetinin ilk zamanlarında ortaya çıkmış olan "fütüvvet" anlayışının büyük katkıları olmuştur. "Fütüvvet" genç sanatkar ve zanaatkarların bir araya gelmesi sonucunda doğmuştur. "Fütüvvet" Araplarda yiğitlik, cömertlik anlamlarına gelmektedir. Ahiliğin ahlaki yapısının oluşmasında "fütüvvet" anlayışının etkisi oldukça fazladır. Abbasi Halifesi Nasır (1180-1225), ülkesinde var olan siyasal sorunları ve bozulan iç düzeni sağlamlaştırmak amacıyla Arap kültüründeki "fütüvvet" anlayışının işlevselliğini arttırmaya çalışmıştır. Halife Nasır İslam ülkelerine elçiler aracılığıyla "fütüvvet" anlayışını tanıtmayı ve bu ruhun tüm İslam alemine yayılmasını istemiştir. Halife Nasır Selçuklu sultanlarıyla iletişime geçerek "fütüvvet" inancının kısa zamanda Anadolu'da yayılmasını sağlamıştır (Hamitoğulları 2011'den aktaran Gündüz vd. 2012: 28-29).

Anadolu'da ahiliğin yayılmasını Ahi Evran adıyla bilinen Şeyh Nâsırüddin Ebu'l Hakayık Mahmud bin Ahmed el-Hoyi sağlamıştır. Ahi Evran, Anadolu'ya I. Gıyâseddin Keyhüsrev zamanında, hem hocası hem de kayınpederi olan Evhâdüddin-i Kirmânî ile gelmiştir (Deveci, 2021, 56). Ahi Evran 1205 yılında Bağdat'tan yola çıkmış ve Anadolu'ya ulaşmıştır. Anadolu'da ilk olarak Kayseri'ye gelen Ahi Evran burada esnafları örgütleyerek Ahilik teşkilatının temelini atmıştır (Şahin, 2021: 21). Ahi Evran kendi dalı olan debbağlık haricinde 32 farklı daldaki esnafa da liderlik yapmıştır (Düşükcan ve Başdaş, 2019, 868).

2. Ahilik İlkeleri

Ahilik, özünde mesleki örgüt yapısında olan bir sivil toplum kuruluşu olsa da yüksek bir ahlaki seviyeyi temel şart olarak kabul etmektedir. Ahiliğin en temel felsefesinde; Elini, Sofranı ve Kapını açık tutma, gözüne, diline ve beline sahip olma yatmaktadır (Karagül, 2012, 5). Ahinin eli boldur, sofrası evine, dergahına ve zaviyesine gelen herkese açıktır. İbn'i Batuta'nın Anadolu'ya gelerek Ahi zaviyelerinde konaklaması ve burada kendisini misafir etmek için Ahi birliklerinin birbirleriyle yarışması önemli bir örnektir.

Genellikle İslamiyet kaynaklarından alınan ahilik ilkeleri Fütüvvetname aracılığıyla üyelerine sunulmuştur. Ahilik teşkilatına girecek olan kişiler öncelikle bu Fütüvvetnamelerde yazan dini ve ahlaki kurallara uymak zorundaydı. Fütüvvetnamelere göre Ahiliğe üye olacak kişilerde bulunması gereken özellikler şunlardır:

- Doğruluk
- Cömertlik
- Tevazu
- Arkadaşlarına nasihat etme
- Arkadaşlarını doğru yöne sevk etme
- Affedici olma
- Diğerkam olmak (Öztürk, 2015: 4).

Ahilik bir ahide olması gereken özelliklerin ve davranışların yanı sıra, bir ahide bulunmaması gereken özelliklere ve davranışlara da dikkat çekmiştir. Burada Ahi olacak kişinin toplumda örnek teşkil edeceği için yapmaması gerekenlerde, yapması gereken hareketler kadar önemlidir. "Ahiyi ahilikten çıkararak davranışlar şunlardır:

- Şarap içmek
- Zina yapmak
- Livata yapmak
- Gammazlık
- Dedikodu ve iftira etmek
- Münafıklık

- Gururlanmak
- Kibirleşmek
- Sert ve merhametsiz olmak
- Haset etmek
- Kin tutmak
- Affedici olmamak
- Sözünde durmamak
- Yalan söylemek
- Hıyanet etmek
- Emanete hıyanet etmek
- Kadınlara şehvetle bakmak
- İnsanların ayıbını açığa çıkarmak
- Cimri olmak
- Gıybet etmek
- Hırsızlık yapmak... vs.” (Bayram, 2012: 94).

Ahilik temelde bütün topluma örnek olacak insanlar yetiştirmeyi ve bu insanların topluma yön vererek ahlaklı bir toplum yaratılmasını amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda üyelerine günlük hayatta onları öne çıkaracak ve diğer insanlar tarafından örnek alınmalarını sağlayacak davranış kalıplarını uygun görmüştür.

3. Ahiliğin Temel Toplumsal Fonksiyonları

Ahilik; toplumda huzurun sağlanması, refah ortamının oluşması için ticari, sosyal, kültürel faaliyetlerde bulunmuş bir yapılanmadır. Ahilik; toplumda sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın önemini anlamış ve sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamaya çalışmıştır (Yüksel, 2016, 490). Sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın toplumda hakim kılınması ile birlikte toplumda oluşacak sınıfsal yapılanmanın önüne geçilmiş, toplumda “sosyal adalet” büyük oranda sağlanmıştır.

3.1 Ahiliğin Sosyal Boyutu

Ahilik kurumu bir sosyal bütünleşme aracıdır. Toplumda farklı özelliklere sahip bireyler ortak değerler etrafında toplanarak uyumlu bir bütün haline getirilmiştir. Yaşlı, genç, usta ve çırak gibi farklı yapıda olan bireyler bir araya getirilerek uyumlu bir toplum oluşturulmuştur. Ahilik ilkeleri ahlaklı bir ticareti emretmekte, hak ettiğin kadarını alma düşüncesiyle toplumda sınıf farklılıklarının oluşmasını engellemekte ve sosyal bütünleşmenin hızlanmasına katkı sağlamaktadır. Ahilik bireysel isteklerden ziyade toplumsal arzular için çalışmayı ön plana çıkarmıştır (Darı, 2018: 394). Ahilik örgütü günümüzden oldukça farklı bir düşünce yapısına sahiptir. Ahilik, İslam medeniyetinin en temel özelliklerinden birisi olan diğerkâmlık anlayışının bir yansıması niteliğindedir. Özerkmen’e göre; Ahilik kurumu, kimsesizlerin kimsesi olma felsefesi üzerine

kurulmuştur. Bu bakımdan, Ahilikte var olan kardeşlik anlayışı sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı kendiliğinden getirmiştir. Ahiliğin bu dayanışmacı sosyal yönü, Kur'an-ı Kerim'e dayanmış, ahilerin iyilik üzerinde yardımlaşmalarını ama kötülükten kaçınmalarını öğütlemiştir (2004:73). Bu ilkelerin esas alındıkları toplumlarda kardeşlik felsefesi öne çıkmıştır. Kardeşlik ile birlikte toplumsal dayanışma ve yardımlaşma sağlanmıştır.

Osmanlı'da Ahilik teşkilatının yarattığı dayanışma kültürü ile toplumda hırsızlık, sosyal çatışma, ülkede kaos ortamının oluşması kolay olmamıştır. Osmanlı'da var olan bu yapılanma kendisini sadece sosyal hayatta dayanışma ile göstermekle kalmamış, iktisadi kalkınmaya da yardımcı olmuştur (Karagül, 2012: 10).

3.2 Ahiliğin Ekonomik Boyutu

Ahilik kurumu sosyal, kültürel, eğitim vb. birçok fonksiyonu barındırmakla beraber temelde bir ticari yardımlaşma anlayışından doğmuştur.

Ahilik kurumu Anadolu'da Türklerin sosyo-ekonomik yaşantısında büyük rol oynamıştır. Türklerin Anadolu'ya gelerek yerleşik hayata geçmesiyle birlikte, o zamana kadar, sanat ve ticaret hayatında etkili olan yerli halkın yanına Türkler de katılmıştır. Türklerin sanat ve ticaret hayatında etkili olabilmeleri ve yerle halkla rekabet edebilmeleri ancak bir teşkilat kurup, yardımlaşmaları ile mümkün olmuştur. Ahi birlikleriyle bu yardımlaşma ve dayanışma sağlanmıştır (Niray, 2002: 8). Yardımlaşma ve dayanışmanın sağlanabilmesi için usta-çırak ilişkisine ve çalışmaya ihtiyaç duyulmuştur.

Ahilikte çalışmaya oldukça büyük önem atfedilmiştir. Çalışma ilişkileri hiyerarşik bir düzene tabiidir. Burada var olan hiyerarşik düzen saygı-sevgi çerçevesinde bir ast-üst ilişkisidir. Usta-Çırak arasında baba-oğul ilişkisi bulunmaktadır. Bireylerin kendilerini en iyi hissettikleri dalda uzmanlaşması sağlanmıştır. Ahilikte çok fazla iş değiştirmek ve işsiz kalmak hoş karşılanmamış, bu kişilere "akılsız" gözüyle bakılmışlardır. Ahilikte yamalıktan ustalığa giden bir hiyerarşi bulunmaktadır. Çırak ustaya karşı saygılıdır. Usta meslek ve hayat hakkında bütün bildiklerini çırağını öğretmekteydi. Bütün ustalar çıraklarının başarılı olmasını istemiştir, çırağı başarısız olan usta bundan kendisine pay biçmiştir. Ahiler kazançlarının sadece kendilerine ait olduğunu düşünmemişlerdir. Ahi birliklerinde kazanç odaklı bir rekabet bulunmamaktadır. Ahilerde sermaye birikimi hoş karşılanmadığından dolayı kapitalist sistem gelişmemiştir (Yüksel, 2016: 493). Ahilikte rekabet kazanç odaklı olmaktan ziyade, üretilen ürünün kalitesine göredir. Var olan bu ürün odaklı rekabet sistemi ile birlikte malın kalitesinin artması sağlanmış, bu ürün kalitesindeki artış ile birlikte halkın ahilere güven duyması kolaylaşmıştır.

Ahi birlikleri adaletsiz gelir dağılımının karşısında olmuş, haksız zenginliğe karşı çıkmış ve Türk toplumunda sınıf ayrımı ile burjuvanın ortaya çıkmasına engel olmuştur. Ahi

birlikleri bu sayede “sosyal adaletin” sağlanmasında önemli rol oynamıştır (Darı, 2018: 396).

Ahiler kendi aralarında dayanışma ve yardımlaşma amacıyla “Orta Sandıkları” adı verilen yardımlaşma sandıkları kurmuşlardır. Bu sandıklarda biriken paralar ile herhangi bir acil durum olduğunda hem üyelere hem de halktan ihtiyacı olanlara yardım edilmiştir (Özerkmen, 2004: 73). Ahiler, orta sandıklarını kurarak; hastalık, engellilik, yaşlılık vb. durumlarda ve felaket hallerinde toplumun yardımına koşmuş, ekonomik sorunların çözümüne katkı sağlamıştır. Orta sandığı uygulaması ile Ahilerin ekonomik anlamda dışarıya bağımlılığı engellenmiş, bir sosyal yardım ve sosyal sigorta kurumu oluşturmuştur (Yeşil ve Kart, 2019: 2468-2472).

3.3 Ahilik Teşkilatı ve Sosyal Hizmet Uygulamalarında Eğitici

Sosyal Hizmet Okulları Birliği ile sosyal hizmet alanını temsil eden Uluslararası Sosyal Hizmet Federasyonunun 2014 yılında ortaya koyduğu tanıma göre:

“Sosyal hizmet; sosyal değişimi ve gelişimi, toplumsal bağlılığı destekleyen, insanları yetkilendiren ve özgürleştiren uygulamaya dayalı meslek ve bir akademik disiplindir. Sosyal adalet, insan hakları, müşterek sorumluluk ve farklılıklara saygı sosyal hizmetin merkezindedir. Sosyal hizmet kuramları, sosyal bilimler, beşeri bilimler ve yerel bilgi ile desteklenir, sosyal hizmet yaşam zorlukları ile baş etme ve iyilik halini geliştirmede yapılar ve insanlarla yürütülmektedir (IFSW, 2020).”

Sosyal çalışma veya başka bir ifade ile sosyal hizmet, insanların ve insanların oluşturdukları toplumların sorunlarını belirlemek ve bu sorunların çözümüne yardımcı olmak olarak ifade edilebilir (Kongar, 1972: 5). Sosyal hizmet konusunda farklı tanımlar olsa da sosyal hizmetin temel çalışma alanları insanlar ve insanlardan oluşan toplumların sorunlarının çözülmesine katkı sağlamaktır. Sosyal hizmet uygulayıcıları olan sosyal hizmet uzmanları veya başka bir tabirle sosyal çalışmacılar bu görevleri ifa etmektedirler.

Sosyal hizmet uzmanlarının görevlerini yerine getirebilmek adına bazı rolleri bulunmaktadır. Bunlar; aracılık, savunuculuk, eğitici, danışmanlık/klinisyenlik, vaka yöneticiliği, iş yükü yöneticiliği, süpervizörlük, yöneticilik, sosyal değişim ajanlığı, araştırmacılık ve profesyonelliktir (Sheafor ve Horejsi, 2016:76-87).

Sosyal hizmet uzmanları sivil toplumla ilgili çalışmalarını yürütürken eğitici rollerini sıklıkla kullanmaktadır. Bu rol, mikro düzeyde müracaatçılar ile bireysel görüşmelerde, mezo düzeyde grup çalışmalarında ve makro düzeyde müracaatçıların veya toplumun bilinçlendirilmesinde kullanılır. Sosyal hizmet uzmanları afiş, broşür hazırlayarak, yönetici konumundaki kişilerle toplantı düzenleyerek veya topluma çeşitli eğitimler vererek bu rolü kullanmaktadır (Gider, 2021: 60).

Müracaatçıları ya da müracaatçılardan oluşan grupları zorluklara karşı başa çıkma ya da sorunların ve kriz durumlarının öngörülmesi ve engellenmesi amacıyla eğitim vermek, sosyal hizmet uygulamasında büyük önem arz etmektedir. Verilen bu eğitim müracaatçıların güçlenmesini sağlamaktadır. Sosyal hizmet, müracaatçıların işlevsiz olan davranışlarının değiştirilmesinde ve etkili sosyal iletişim alışkanlıklarını kazanmalarında yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Bu durum müracaatçılara belirli davranışların öğretilmesini gerektirmektedir (Sheafor ve Horejsi, 2016: 78). Müracaatçılara belirli davranışların değişikliğinin sağlanmasında eğitici rolü ile yardımcı olunması, sosyal hizmetin eğitici rolü ile sorun çözme kapasitesini gözler önüne sermektedir.

Yaklaşık olarak 13. yüzyılda faaliyet göstermeye başlayan Ahi birliklerinde de bazı sosyal hizmet uygulamalarına rastlanılmaktadır. Ahi birliklerinin eğitime önem vermesi ve toplumu eğitim ile şekillendirmeye çalışması sosyal hizmet uygulamalarından eğitici faaliyeti gerçekleştirdiğini gözler önüne sermektedir. Ahilik teşkilatında uygulanan eğitim sistemleri dönemselsel bir özellik göstermekle birlikte koruyucu-önleyici hizmetler sunmaktadır. Eğitim yoluyla bireylerin gelişmesi amaçlanmış, gelişen bireylerin de toplumu geliştireceği düşünülmüştür. Ahilik teşkilatında verilen eğitimde toplumsal yapı dikkate alınmış ve bu eğitimde ahlaki kurallar önemsenmiştir.

Ülkelerin eğitim felsefeleri ve sistemleri; ülkenin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısına göre şekillendirilmektedir. Ülkeler arasında eğitim sistemlerinin birebir alınıp uygulanması doğru değildir. Ülkeler dönemselsel ihtiyaçlara ve kendi tarihlerine göre eğitim sistemleri kurmalıdır (Ekinci, 2011: 225). Ahi birlikleri de bu doğrultuda hareket etmiş, kurdukları eğitim sistemlerinde İslam dininden esinlenmişlerdir. İslamiyet bireyin hem dünya hem de ahiret için çalışmasını istemiştir. Ahi birlikleri tarafından kurulan eğitim sisteminde;

- Bir bütün olarak ele alınan insanlara sadece mesleki bilgi değil, dini, ahlaki ve toplumsal bilgilerin de verilmesine dikkat edilmiştir.
- İş yerinde verilen pratik eğitim ile iş dışında verilen genel eğitimin bütünleşmesi sağlanmıştır.
- Eğitim belirli seviyede sona erdirilmemiş, yaşam boyu devam eden bir eğitim felsefesi benimsenmiştir.
- Teşkilat köylere kadar ulaşan geniş bir ağa sahiptir.
- Ahilik prensiplerini benimseyen herkesin eğitimlere katılım hakkı bulunmaktadır.
- Halk verilen eğitimlerden ücretsiz olarak faydalanmıştır (Ekinci, 2011: 114-115).

Ahi teşkilatına yeni katılacak olan gençlere “yiğit” denmiştir. Teşkilata girmek isteyen gençler öncelikle teşkilatın asli üyelerinden birisine başvurur ve bu üyeden kendisine yardım etmesini isterdi (Şahin, 2021: 82). Teşkilata girmek isteyen kişinin genel ahlakı

ve terbiyesi ile ilgili detaylı bir soruşturma yapılır, soruşturmanın sonucunun olumlu olması halinde genç teşkilata kabul edilirdi (Uçma, 2011:108). Ahilik teşkilatında yapılan bu detaylı soruşturmanın günümüzde uygulanmakta olan “güvenlik soruşturmasına” benzerliği dikkat çekicidir.

Ahi birliklerine yeni giren gençler “yamak” olarak adlandırılırdı. Yamaklar en fazla 10 yaşında olabilirdi. Çocuğun velisi tarafından sanat öğrenmesi için bir ustanın yanına verilmesiyle yamaklık dönemi başlamaktaydı. Yamaklar iki yıl ücretsiz olarak çalıştıktan sonra özel bir tören ile “çırak” olurlardı (Temel, 2007: 57). Çıraklık, meslekler arasında süresi değişmesine rağmen genellikle 1001 gündür. Özel maharetler gerektiren kuyumculuk gibi işlerde bu süre 20 yıla kadar devam edebilmektedir. Çıraklar ikinci yılın sonunda kalfa olabilecek bilgiye ulaştıklarında, geçirdikleri bir sınav sonucunda özel bir törenle “kalfalığa” yükseltilirdi. Kalfalık herhangi bir meslek fark etmeksizin üç yıl sürmektedir. Kalfalık sürecinde gencin kılıç kullanması, ata binmesi ve askeri eğitimler görmesi sağlanırdı. Kalfalar üçüncü yılın sonunda kendi sanatları ile ilgili bir eseri ustalar meclisine sunarlardı. Ustalar meclisinde kalfanın eseri beğenilirse “ustalığa” yükseltilirdi (Ekinci, 2011: 115-117 ve Uçma, 2011: 147).

Ahilik teşkilatında “işbaşında eğitim” metodu uygulanmıştır. Bu metoda “usta-çırak eğitimi” metodu da denmiştir. Ahilik teşkilatına girenler bir ustanın yanında iş öğrenmeye başlarlardı. Burada çırak öncelikle ustanın işi nasıl yaptığını izleyerek öğrenir, ilerleyen süreçlerde ustanın kendisine görev vermesini beklerdi. Çırak istenilen düzeye geldiğinde bir törenle kalfalığa yükseltilirdi. Bu eğitim metodu ustalığa kadar devam ederdi. Usta olan kişi istediğinde kendi işyerini açabilirdi. İşe alınan çıraklara mesleki bilgiler kolaydan zora doğru öğretilirdi. (Temel, 2007: 54-55).

Ahilik teşkilatında gençlerin işsizlik ve başıboşluktan kurtarılması sağlanmış, teşkilat bünyesinde meslek öğrenmeleri sağlanmış ve gençlerin enerjileri manevi önderler aracılığıyla toplumsal düzenin devamı için kullanılmıştır. Gençlerin birlik oluşturmalarına önderlik edilmiş, ahlak eğitiminden geçirilmeleri ve kötü alışkanlıklardan korunmaları sağlanmıştır (Uçma, 2011: 147).

Sosyal hizmetin en önemli yöntemlerinden olan koruyucu-önleyici hizmetler ile bireyin kendi gelişimine, güvenliğine ve çevresine zarar verebilecek bir eylem ortaya çıkmadan önce gerekli önleyici faaliyetlerin yürütülmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışmalarla ortaya çıkabilecek riskler öngörülerek, bireyin ve çevresinin zarar görme ihtimalinin engellenmesi için çalışılır (Set, 2019: 26-27).

Ahilik teşkilatı ile Sosyal hizmet uygulamasının ortak noktalarından birisi eğitim verilerek koruyucu ve önleyici faaliyetlerin yürütülmesidir. Ahilik teşkilatında gençlerin çok küçük yaşlarda sisteme alınması, bu teşkilat içerisinde bütüncül bir eğitim anlayışı ile dini, mesleki ve içtimai bilgilerin verilmesi ile gençlerin işsiz kalmasının önüne geçilmektedir. Genç işsizliği sorunun önüne geçilerek toplumsal düzenin bozulması

engellenmiş, gençlerin eğitimleri sağlanmış ve gençlerin toplumsal refaha katkı sunmalarına yol açılmıştır.

Ahi zaviyelerinde her alandan bilgilerin ders vermesi ile gençlerin ve toplumun yeteneklerinin gelişmesi sağlanmış, ahi zaviyeleri bir akademi gibi faaliyetler yürütmüştür (Ekinci, 2011: 53).

4. Ahilik ve Sosyal Hizmet 'in Diğer Benzer Yönleri

Ahilik 13. Yüzyıldan başlayarak Anadolu'nun sosyal hayatının düzenlenmesinde önemli görevler üstlenmiştir. Toplumda uzlaşmacı yapının kurulmasını amaçlamıştır. Toplumda din ve ahlak kurallarıyla uyumlu bir düzen oluşturulmuştur (Koçak ve Gürün, 2015: 132).

Ahilik; daha fazla maddi kazançtan ziyade toplumsal dayanışmayı, sosyal bütünleşmeyi tercih etmiştir. Ahilikte birlik ve beraberliğin korunması, dayanışma içerisinde olunması değişmez bir kuraldır. Ahiler halkın eğitiminde aktif rol almış ve toplumun gelişmesi için var güçleriyle mücadele etmişlerdir. Ahilikte, sanatın bir ustadan öğrenilmesi önem arz etmektedir (Mazak ve Altuntaş, 2020: 119).

Ahilikte, belirli kitlelerin bütün varlıklara sahip olması engellenmiş, toplumda orta kesimin güçlü olması amaçlanmıştır. Ahilik, "sosyal adaleti" sağlamak istemiştir. Toplum huzurunun güçlendirilmesi en önemli görev olarak kabul edilmiştir (Öztürk, 2015: 1).

Sosyal hizmet toplumda barışın, huzurun temininde, dezavantajlı bireylerin toplumsal yaşama katılımında önemli roller almaktadır. Ahiliğin eğitim, sosyal, kültürel faaliyetleri de bireylerin sosyalleşmesini sağlamaktadır. Ahilerin gençlere mesleki ve dini eğitim vermesi bu gençlerin işsiz kalarak toplumda iç karışıklık yaratmasını engellemiş, gençlerin toplumsal düzenin sağlanmasına katkıda bulunmasını sağlamıştır. Sosyal adaletin sağlanması sosyal hizmet ve ahiliğin en temel amaçlarından biridir. Toplumda adaletsiz gelir dağılımı yoksullaşmaya neden olmakta, toplumsal dayanışmaya zarar vermektedir. Hem ahiler hem de sosyal hizmet uzmanları bu duruma engel olmaya çalışmıştır. Aslında ahiliğin temelde bir sosyal hizmet kurumu olduğu da düşünülebilir.

Sonuç

Ahilik teşkilatı sadece bir esnaf örgütlenmesinden ibaret değildir. Toplumu bir bütün olarak ele alan bir yapılamadır. Bu teşkilatta, bireysel çıkarlardan ziyade toplumun menfaatleri ön planda tutulmuştur. Ahilik teşkilatında, üyelerin eğitiminde "ahlaki eğitim" öncelenmiş, günümüzdeki gibi sadece mesleki ve teknik eğitim verilmemiştir. Teşkilatın yapısı maddi kazançtan ziyade kaliteli üretime odaklıdır. Ahiler arasında kazanç odaklı rekabetten ziyade, kalite odaklı rekabet vardır.

Ahilik toplumda birlik ve beraberlik sağlamayı amaçlamış, toplumsal uyumun sağlanmasında da aktif rol almıştır. Teşkilatta yardımlaşma sonucu ortaya çıkan “Orta Sandıkları” ile dünyada sosyal sigorta düşüncesi henüz ortada yokken, ahilik teşkilatı sosyal yardım ve sosyal sigorta sistemini hayata geçirmiştir.

Ahilik teşkilatının ekonomik anlayışına göre; daha fazla kazanmak, para biriktirmek, biriktirilen paranın atıl bir halde durması hoş karşılanmazdı. Kazancın iyilik için harcanması temel felsefe olarak kabul görmüştür. Bu yapı ile toplumsal sınıfların oluşması engellenmiştir. Ahilik sınıfsal yapılanmanın oluşmasını engelleyerek, toplumsal birliği sağlamış ve sosyal hizmet mesleğinin de temel amaçlarından olan “sosyal adaletin sağlanması” konusunda oldukça başarılı olmuştur.

Ahiliğin temel ilkelerinden birisi “ahlaklı ticaretin” yapılmasını sağlamaktır. Ahilik teşkilatı, tüketiciyi koruma konusunda da öncü bir yapıya sahiptir. Üretilen ürünlerin denetimi sıkı bir şekilde yapılmış, ürünlerinde gerekli standartları sağlamayan esnaflar öncelikle uyarılmış, uyarıyı dikkate almayarak ürünlerde tahrife yol açan esnafların üretim yapması engellenmiştir.

Ahilik teşkilatının en önemli özelliği bireyleri eğiterek sosyal sorunların ve toplumsal kargaşanın oluşmasında koruyucu-önleyici çalışmaları ile bir nevi sosyal hizmet uygulaması gerçekleştirmesidir.

Sosyal hizmet mesleğinin temel amaçlarından olan bireyin sosyal işlevselliğinin en üst seviyeye çıkarılması ile ahilik teşkilatının bireyin ve toplumun gelişimine destek vermesi bu iki sistemin benzerliklerini ortaya koymaktadır. Her iki sistemde insanı değerli olarak görmekte ve yapılarının merkezinde konumlandırmaktadır.

Ahilik teşkilatında gençlerin meslek sahibi olması sağlanmış, toplumda çalışmayan insanlar hoş karşılanmamıştır. Çalışmayan gençlerin sorun yaratacağı düşünülmüştür. Teşkilata yamak olarak giren gençlere sadece teknik ve mesleki bilgiler verilmemiş, “mükemmel insandan mükemmel toplum oluşturma” fikri ile hareket edilmiştir. Gençlerin ahlaki eğitimine önem verilmiş, gençlerin kültürün taşıyıcısı olduğu ve geçmiş ile gelecek arasında köprü vazifesi gördüğü düşünülmüştür. Aslında burada gençlerin eğitimi ile ilerleyen süreçlerde toplumun gelişmesi ve refahın artması planlanmıştır. Gençlerin meslek sahibi olmasının sağlanması ve eğitim verilmesi ile toplumda yoksulluğun artmasının önüne geçilmeye çalışılmış ve işsiz insanların sorun oluşturmaları önlenmiş, bir nevi toplumsal koruma uygulaması geliştirilmiştir.

Bireyin eğitilerek insanlık onuruna katkı sağlama amacı taşıyan Ahilik teşkilatı özellikle sosyal hizmet disiplini uygulamalarının tarihimizdeki yerini göstermesi açısından dikkat edilmesi gereken bir konumdur.

Ahilik teşkilatı ve sosyal hizmet disiplini toplumsal dayanışma, sosyal adaletin sağlanması, sosyal sorunların oluşmasının önlenmesi vb. alanlarda ortak amaçlar

taşımaktadır. Ahilik teşkilatı, toplumda eğitim ve meslek edindirme yoluyla sosyal barışın ve toplumsal dayanışmanın oluşmasını sağlamıştır. Günümüzde eğitimin sadece teknik bir konu olarak ele alınması, eğitim sürecinde sadece mesleki mükemmelleşmeye önem verilmesi çeşitli sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Eğitim sürecindeki gençler bu sistem içerisinde sadece akademik başarının önemli olduğunu düşünmekte, topluma karşı duyarsızlaşabilmektedir.

Ahilik teşkilatı ve sosyal hizmet uygulamasının en önemli ortak noktaları koruyucu ve önleyici hizmetleri eğitim aracılığıyla sunmalarıdır. 13. yy 'da Ahilik teşkilatının toplumda işsizlik ve eğitimsizlik sonucu oluşabilecek sorunlara “meslek edindirme yoluyla eğitim” modelini uygulaması ve bu yöntem ile toplumda dayanışma kültürünün oluşması sağlanmıştır. Sosyal hizmet, toplumda dezavantajlı konumda bulunan bireylere yardım sağlayan bir disiplindir. Bireylere koruyucu-önleyici hizmetler sunularak toplumsal işlevselliklerinin kaybolmamasına ve sosyal dışlanmaya maruz kalmamalarına yardımcı olur. Her iki uygulamada da toplumda refahın artırılması amaçlanmaktadır.

Öneriler

Ahilik teşkilatının günümüz yapılanmaları açısından örnek alınması gereken birçok yönü bulunmaktadır.

Ahilik teşkilatında var olan “ahlaki ve etik değerler” günümüz çalışma hayatında ve iş dünyasında maalesef görülememektedir. Ahilik teşkilatında ürün ve emek değerli olarak görülmektedir. Günümüzde maalesef bu anlayış geçerliliğini yitirmiş, daha çok kazanmak için her yol mubah görülmüştür. Çalışma hayatında “ahlaki üretim” ilkesi yeniden hayata geçirilmelidir.

Ahilik teşkilatının uyguladığı eğitim sistemi ile gençler işsizlik sorunu yaşamamışlardır. Günümüzde özellikle ülkemizde, meslek liseleri “ara eleman” yetiştirme konusunda yetersiz kalmaktadır. Usta-çırak ilişkisi yok olmuş, sömürüye dayalı bir ticari yapı kurulmuştur. Eğitim sistemimiz “ara eleman” yetiştirme konusunda gözden geçirilmeli, ahilik teşkilatının uygulamaları örnek alınmalıdır.

Günümüzde ahilik uygulamalarının ortadan kalkması, esnafın bankaların faiz ekonomisine muhtaç olmasına ve faiz sisteminin güçlenmesine yol açmıştır. Ahilikte var olan orta sandıkları vb. esnaf yardımlaşmaları aracılığıyla esnafın ekonomik sorun yaşadığında sandıktan borç almakta, durumu düzeldiğinde borcunu ödemekteydi. Günümüzde bankalara muhtaç olan esnaf kazancıyla sadece faizleri ödeyebilmektedir. Ülkemizde var olan kurumlarda tekrar yardım sandıkları kültürü hayata geçirilmeye çalışılmalıdır.

Ahilikte var olan sosyal dayanışma ile toplumda sınıfsal yapı engellenmiş, sosyal adalet sağlanmıştır. Sosyal adaletin sağlanması ile toplumsal barış görülmüş, ülkede iç

karışıklıklar görülmemiştir. Bugün ülkemizde sosyal dayanışma ve toplumsal barış konusunda ciddi sorunlar bulunmaktadır. Ahilik teşkilatının yapısı doğrultusunda çalışmalar yapılarak toplumsal barış ve dayanışma sağlanabilir.

Günümüzdeki eğitim sisteminde yıllarca eğitim sadece okullarda ve belirli dönemlerde verilmiş, Ahilik teşkilatının temel felsefelerinden olan “yaşam boyu eğitim” anlayışı henüz yeni gelişmektedir. Yaşam boyu eğitim anlayışına önem verilmeli, bireylerin kaliteli yaşlanmasına katkı sunulmalıdır.

Rol model anlayışı ahi teşkilatında usta-çırak ilişkisi ile sağlanmış, gençler ahlaklı, çalışkan ve dürüst olan ustalarını rol model olarak ustaları gibi insanlar olmak istemişlerdir. Gençlerin rol model aldıkları ustaları dayanışmayı ve yardımlaşmayı öğütlemiş, gençlerin bu felsefe ile yetişmesini sağlayarak, toplumun mükemmel olmasına destek sunmuştur. Günümüz iş dünyasında bu rol model anlayış yitirilmiştir. Bu sistemin hayata geçirilmesi ile gençler toplumsal barışa ve dayanışmaya hizmet edecek kişileri örnek alacak ve toplumda huzurun artması sağlanmış olacaktır.

Kaynakça

- Arı, M. (2008). Ahiliğin Siyasal Boyutları ve Günümüzde Yeniden Yorumlanması. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16 (1), 38-55.
- Bayram, S. (2012). Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilatı ve Esnaf Loncaları. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 0 (21), 81-114.
- Darı, A.B. (2018). Sosyal Bütünleşmede Ahiliğin Rolü. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 1 (2), 390-399.
- Deveci, S. (2021). Ahilik Teşkilatı ve Esnaf Zümreleri. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 54-87.
- Durak, Y.İ. & Yücel, D.A. (2010). Ahiliğin Sosyo-ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15 (2), 151-168.
- Düşükcan, M. & Başdaş, O. (2019). Ahilik İlke ve Uygulamalarının Günümüz Kobi'lerine Yansımaları: Elazığ İli Örneği. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 18 (70), 866-881.
- Ekinci, Y. (2011). Ahilik, Ankara: Sistem Ofset Yayıncılık
- Gider Yıldız, G. (2021). Sivil Toplum Alanında Çalışan Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mesleki Rol ve İşlevlerinin Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.

- Gündüz, A.Y., Kaya, M. & Aydemir, C. (2012). Ahilik Teşkilatında ve Günümüzde Tüketicilerin Korunmasına Yönelik Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 14 (2), 37-54.
- IFSW. (2022). [https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/adresinden alındı](https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/adresinden%20alındı) (Erişim Tarihi: 20.02.2022)
- Karagül, M. (2012). Ahilik ve Sosyal Sermaye Bağlamında İş Ahlakı ve Üretim İlişkisi. Akademik Bakış Dergisi, 32, 1-16.
- Koçak, O. & Gürün, F. (2015). Ahilik Geleneğinin Günümüzde Sosyal İçerme Politikalarına Olabilecek Katkıları. Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 4 (8), 126-143.
- Kongar, E. (1972). Sosyal Çalışmaya Giriş, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları: G-2. Ankara: Sabev Yayınları.
- Mazak, A. & Altuntaş, M. (2020). Sosyal Hizmet Bağlamında Ahilik. R. Çelik (Ed.), Sosyal Hizmet Tarihi (s.111-121) içinde. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Niray, N. (2002). Anadolu Ahiliği'nin Sosyo-Ekonomik Yönleri. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 7-15.
- Özağaçkaya, M. (2017). Ahilik ve Sosyal Hizmet. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yalova.
- Özerkmen, N. (2004). Ahiliğin Tarihsel –Toplumsal Temelleri ve Temel Toplumsal Fonksiyonları- Sosyolojik Yaklaşım. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 44 (2), 57-78.
- Öztürk, N. (2015). Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (7), 1-12.
- Set Dinçer, E. (2019). Ergenlerin Benlik Algıları ve Aile Dinamikleri Temelli Evden Kaçma Nedenlerinin Koruyucu-Önleyici Sosyal Hizmet Müdahalesi Perspektifinde Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- Sheafor, B. W., ve Horejsi, C. J. (2016). Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknikler ve İlkeler. (D.B. Çiftçi, A. Bilgen, B. Kaynarkaya, D. Gülmez, E. Türközü, F. Çoban, Ç. Gizem, H. Özen, O. Uraz, T. Uraz, & Y. S. Oğuz, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi
- Şahin, H. (2021). Adalet, Dürüstlük ve Bereketin Temsilcisi Ahiler. İstanbul: Erdem Yayınları.
- Temel, H. (2007). Ahilik Teşkilatının Halkın Eğitim ve Öğretimindeki Rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

- Uçma, İ. (2011). Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Yeşil, R., Kart, M. (2019). Müslüman Türk Medeniyeti İnşasında Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Ahilik. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (3), 2462-2483.
- Yüksel, B. (2016). Sosyal Politika Sorunlarına Çözüm Aracı Olarak Ahilik. International Journal of Social Sciences and Education Research, 2 (2), 488-500.

Makale Türü	Mart 2022	Cilt	Sayı
Derleme Makale	Başvuru Tarihi: 16.10.2021 Kabul Tarihi: 03.12.2021	2	1

SOSYAL AĞLARIN BİREYİN SOSYALLEŞME SÜRECİ ÜZERİNDEKİ ROLÜ *Hatice ŞAFAK GÜÇLÜ**

Öz

İletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve internetin hayatımıza girmesiyle birlikte birey, anında geniş kitlelere ulaşma imkanını bulmuştur. Bu sürecin bireyi hem kendisine hem de içinde bulunduğu sosyal çevreye yabancılaştırdığı görülmektedir. Bu çalışmada, günümüzde hızla yayılan ağ iletişiminin neden olduğu en önemli sorunlardan biri haline gelen bireyin yabancılaşma süreci, sosyal medya ve yabancılaşma bağlamında incelenmiştir. Bu kapsamda, birey ve toplumu değişim ve dönüşüme uğratarak geleneksel iletişim biçimlerinin yerini alan sosyal medyanın (Facebook, Instagram, Twitter, Youtube, Flicker gibi) yabancılaşma olgusuna etkisi ele alınmıştır. Sonuç olarak, hızla yayılan sosyal medya kullanımı sonucu ortaya çıkan yabancılaşmanın birey ve toplum üzerindeki etkileri irdelenmiştir.

Bunun yanı sıra, sosyal ağların bireyin sosyalleşmesindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda sosyal medya ve yeni sosyalleşme süreci arasındaki ilişki literatür taraması ışığında otaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyalleşme, Sosyal Medya, Fomo, Hareketsiz Toplumsallaşma, Yabancılaşma

THE ROLE OF SOCIAL NETWORKS ON THE SOCIALIZATION PROCESS OF THE INDIVIDUAL

Abstract

With the developments in communication technologies and the introduction of the internet into our lives, the individual has the opportunity to reach large masses instantly. It is seen that this process alienates the individual from both himself and the social environment he is in. In this study, the alienation process of the individual, which has become one of the most important problems caused by the rapidly spreading network communication, is examined in the context of social media and alienation. In this context, the effect of social media (such as Facebook, Instagram, Twitter, Youtube, Flicker) on the alienation phenomenon, which replaces traditional forms of communication by changing and transforming the individual and society, has been discussed. As a result, the effects of alienation, which emerged as a result of the rapidly spreading use of social media, on the individual and society were examined.

In addition, it is aimed to determine the effect of social networks on the socialization of the individual. For this purpose, the relationship between social media and the new socialization process has been tried to be put forward in the light of literature review.

Keywords: Socialization, Social Media, Fomo, Sedentary Socialization, Alienation

* İstanbul Ticaret Üniversitesi, İletişim Bilimi ve İnternet Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, haticesafakuclu@hotmail.com, 0000-0001-6340-3358

GİRİŞ

Günümüzde iletişim teknolojilerinin gelişimiyle internet, 4.66 milyar kullanıcısıyla (dünya nüfusunun %59'u) bireyin en önemli ihtiyaçlarından biri haline gelmiştir (Nurluoğlu, 2021).

İnternet yapısı itibariyle çok sayıda ağın bir arada kullanılabilirdiği iletişim ortamları sunmaktadır. Böylece yeni iletişim ortamlarında yeni sosyalleşme biçimleri ortaya çıkmıştır. İnternetin ve sosyal ağların sağladığı olanaklardan kaynaklı olarak her geçen gün kullanıcı sayısı ve içerik akışı hızla artış göstermektedir. Sosyal medya platformları bireyin her anında yer almaya başlamıştır. Daha çok zamanın geçirildiği ağlar, bağımlılık oluşturarak kişiyi çevresinden soyutlaştırmaktadır. Birey bu sanal gerçeklikte var olmaya ve varoluşunu sürdürmeye yönelik içerik üretmektedir.

Gündelik akışın yoğun temposunda aktivitelerinin kolaylıkla halledilebildiği ağlar aynı zamanda bireyin etkileşime geçtiği, sosyalleştiği alanlara dönüşmüştür. Sosyal medya ortamları sunduklarıyla yeni bir yaşam alanı doğmasına neden olmuştur.

Sosyal ağların ve çok sayıda medya araçlarının artması ve sunduğu pek çok alternatif nedeniyle günlük yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Mobil cihazların devreye girmesiyle birlikte de sosyal ağlar artık tüm aktivitelerin gerçekleştiği ortamlara dönüşmüştür. Sosyal ağlarda iletişim kurarak ve paylaşımında bulunarak sürekli var olmak sosyal yaşam pratiklerini tamamen değiştirmiştir. Bundan dolayı sosyal yaşamın biçim değiştirdiğini söyleyen Babacan'a (2015) göre, "Toplumun değişen hayat tarzı yeni medya araçlarını güçlendirmekte, güçlenen yeni medya araçları da topluma etki ederek sarmal bir etki mekanizması ortaya çıkarmaktadır." Bundan dolayı birey, sosyal medyadan uzak kaldığında bir şeyleri kaçırmış olma hissine kapılmaktadır.

İnternet, her zaman ve her yerde dünyayla iletişime geçerek sanal bir yaşam sürdürme fırsatı sunmuştur. Birey, daha rahat, güvende ve özgürce kendini ifade edebildiği için sosyal paylaşım ağlarında varlık göstermektedir. Bu bağlamda, ortaya çıkan yeni sosyalleşme şekilleri, geleneksel, yüz yüze iletişimin yerini almıştır. Sosyal ağlarda gerçekleştirilen bedensiz, dolaylı, hareketsiz iletişim şekli sanal sosyalleşmeye neden olmaktadır.

Günlük yaşantısının büyük bir bölümünü sosyal medyada geçirerek ekran bağımlısı olma durumu bireyi sosyal hayattan koparmıştır. Castells'in (2008) tanımladığı "Ağ toplumu", iletişim kurma biçimlerini yeniden şekillendirmiştir. Bu bağlamda dijitalleşmeyle ortaya çıkan, ağlarda oluşan yeni ilişki tarzları toplumsal yapılarda dönüşüme neden olmuştur. Bu dönüşümün artan bir şekilde hayatımıza yansımaları görülmektedir.

Hayatın yoğun akışından kaçmak için zamanının büyük bir bölümünü sosyal ağlarda geçiren kişiler çevresinden uzaklaşarak yalnızlaşmaktadır. Bu yeni sosyalleşme biçimi, toplumsal yapıda değişim ve dönüşümlere yol açmaktadır. Bireyi, gerçek ortamlarda kurulan iletişimden koparan, ekrana bağlayarak hem kendine hem de içinde bulunduğu topluma yabancılaştıran bir süreci yaşamalarına yol açmaktadır. Gerçeği anlamsızlaştıran birey, hayatının kontrolünü kaybetmektedir. Böylece sanal bir dünya yaratan sosyal medya bir yanılsama ortamı oluşturmaktadır. Bu yanılsama ortamında birey başkalarını arayarak benliğinden uzaklaşmaktadır (Baudrillard, 2005).

KAVRAMSAL OLARAK SOSYALLEŞME

İletişim, insanın sosyal yaşamdaki varlığı ve bunun sürekliliği için temel bir ihtiyaçtır. Sosyalleşme süreci, kişinin çevreyle kurduğu bu ilişkiyle gerçekleşmektedir. Böylece birey, toplumla sağlıklı bir bağ kurarak sosyalleşmektedir.

Kelimenin kökünün Latince'deki "socialis" kelimesinden geldiği ve "birleşmiş, başkaları ile yaşam" anlamında kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Bir isim olarak sosyal kelimesi ise "arkadaşça toplanma" anlamında ilk defa 1870 yılında kullanılmıştır (Online Etymology Dictionary, 2021).

Sosyalleşme kavramını ilk kullanan E. Durkheim'dır. Durkheim sosyalleşme kavramını, "yetişkin kuşakların, yetişmekte olan kuşakları sosyalleştirmesi, toplumsal hayata alıştırmayı, ruhsal, zihinsel ve ahlaki yönden yetiştirmesi" olarak açıklamıştır (Shaver, 1981, s. 125-132).

Sosyalleşme, bireyin toplumsal yapı içerisinde kişilik kazanarak toplumla bütünleşmesi olarak ifade edilmektedir. İnsanın doğumundan itibaren başlayan süreçte varlığını sürdürebilmek için gösterdiği tüm faaliyetleri kapsamaktadır. Söz konusu faaliyetler bireyi sosyalleştirerek toplumun bir parçası haline getirmektedir. Kişi bu süreçte bilgi ve beceri kazanarak, değer ve normları öğrenerek, sosyal çevresini içselleştirerek topluma adapte olmaktadır (Tolan, 1996).

Berger ve Luckmann, "Gerçekliğin Sosyal İnşası" teorisiyle sorgulamadan gerçekliği olduğu gibi kabul ederler. Sosyal yaşamın gerçekliği objektif olarak başlar sonrasında subjektif olarak kendini gösterir. İnsanın var olması ve varlığını devam ettirebilmesi çevresiyle kurduğu ilişkiyle mümkün olmaktadır. Kurulan ilişkilerden ortaya çıkan kurallar bir düzen oluşturmaktadır. Bu sosyal düzen meşrulaştırılarak nesilden nesile aktararak sürekliliği sağlanır. Birey, ailede başlayan sosyalleşme süreciyle toplumun onayladığı tutum ve davranışları benimseyerek bir kimlik ortaya koyar (Berger & Luckmann, 1966, s. 83-90).

Bireyin toplumsal yapı içerisindeki tutum ve davranışlarını belirleyen, kimlik kazanmasını sağlayan bir süreci kapsayan sosyalleşme, hem sosyal psikolojinin

aynı zamanda hem de toplum bilimlerinin içinde bulunan bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır (Tolan, 1996).

Sosyalleşme sürecinde başkalarının bizim hakkımızda ne düşündüğü kişi için oldukça önemlidir. Bireyin başkaları tarafından nasıl görüldüğünü Cooley “ayna benlik” kavramıyla ortaya koymuştur. Sosyalleşme, bireyin sosyal etkileşimde bulunmasıyla ortaya çıkarak şekillenmektedir.

Sosyalleşme, toplumsal yapı içerisindeki kompleks ve düzensiz hali organize eden, kurallar ve normlar getiren tekrar edilen davranışlar bütünü şeklinde tezahür etmektedir (Goffman, 1974).

Sosyalleşme süreci insan hayatında aşamalı olarak gerçekleşmektedir. İlk aşaması, doğumundan çocukluk dönemine kadar ki süreci kapsamaktadır. Bu evre aile içerisinde gelişmektedir. İkinci aşama ise, gençlik ve yetişkinlik dönemiyle devam etmektedir. Ailede başlayan sosyalleşme mahalle, okul, toplumsal gruplar ve iletişim araçlarının devreye girmesiyle olgunlaşma göstermektedir (Giddens, 2005, s. 25-28).

YENİ BİR SOSYALLEŞME ALANI SOSYAL AĞLAR

Kavram, 1954’te ilk defa Barnes tarafından ortaya atılmıştır. Barnes sosyal ağları, “kişiler arasındaki tesadüfen tanışmalardan ailevi bağlara kadar dayanan ilişkilerin bir haritasıdır” şeklinde ifade etmiştir (Aksüt, Çelikkanat, Balaban, & Ateş, 2012, s. 72). Tanımda, sosyal medyada oluşan yeni iletişim biçimi açıkça ifade edilmektedir. Sosyal medya sosyalleşmenin bir aracı haline gelmiştir.

İnternet ve sosyal ağlar toplumsal yapıda var olan sosyalleşme şekillerinden farklı bir yapıyı ortaya koymaktadır. Ağlar, bireyin kendini ifade etmesine olanak tanıırken diğer yandan ortamda bulunanlarla etkileşime geçme imkânı sunmaktadır. Sosyal medyanın özelliklerinden kaynaklı olarak haber alma, oyun oynama, alışveriş yapma, arkadaş bulma, iletişime geçme gibi pek çok etkinlik gerçekleştirilmektedir. Kullanıcının zamanının büyük bir bölümünü geçirdiği bu alanlar, gerçek sosyal faaliyetlerin sürdürülmesinin ötesinde sanal bir gerçeklik oluşturmaktadır. Bu anlamda sosyal ağlar tüm sosyalleşme biçimlerinden apayrı bir yerde durmaktadır. Sosyal medyanın hayatımıza girmesiyle birlikte sosyal yaşamda etkileşime geçilen fiziksel ilişkiler ve edinilen değer ve davranışlar yerini sanal ortamlara bırakmıştır. Bu alanlarda birey, içinde yer aldığı sosyal cemaatlere göre kendisini ve yaşamını biçimlendirmektedir (Karaboğa, 2018).

Günümüz ağ toplum yapısının sosyalleşme süreci üzerine etkisini, McLuhan (2005), teknolojilerin sosyal alanları yeniden şekillendirdiğini belirterek açıklamıştır. Bell (1996), endüstri sonrası toplumu tanımlarken, bilginin üretilmesini ve bilginin dolaşımını ön plana çıkarmaktadır. Castells (2008) ise, ağ toplumunda toplumsal yapılanma süreçleri ve bilginin dolaşımının ağ üzerinden gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

Teknoloji ve toplum sürekli etkileşim içinde olmuştur. Günlük yaşamın hızlı akışı içerisinde bireyin sosyal bir takım ihtiyaçları ortaya çıkmaktadır. Söz konusu ihtiyaçların karşılanması noktasında sosyal ağlar devreye girerek kişinin, kendini ifade etmesine ve toplumda konumlanmasına olanak sağlayan bir unsur olmuştur. Sosyal paylaşım ağları ve birey arasındaki kaçınılmaz etkileşim sosyalleşmenin yeni biçimlerine yol açmaktadır (Altunay, 2015). İletişim teknolojileri ve toplumsal yapı arasındaki ilişki karşılıklı etkileşime neden olmuştur. Dijitalleşmeyle beraber sosyal ağlar toplum üzerinde değiştirici ve dönüştürücü bir etki yapmıştır (Dijk, 2006, s. 156).

Dijital medyanın ortaya koyduğu, yeni iletişim biçimlerinin şekillendiği ağlarda zaman ve mekân kavramlarının boyutu değişmiştir (Dijk, 2006). İş zamanı ile serbest zaman arasındaki ayrımlar ve sınırlar bulanıklaşmıştır. Ağ toplumunun oluşturduğu yapı geleneksel yaşam alanını tamamen değiştirerek iş ve serbest zaman birbirine karışmıştır. Sosyal yaşamda var olamayan bireyler dünya görüşleri doğrultusunda bir gruba dahil olmaktadır. Sosyal ağlar her bir ferde eşit ortamlarda özgürce kendini ifade etme fırsatı vererek sosyalleştirmektedir.

Günümüzde teknolojinin gelişmesi beraberinde bilgi akışını hızlandırmıştır. Kesintisiz, günün her saatinde işlevselliği olan ve Harvey'in (1999, s. 270) "zaman-mekân sıkışması" olarak adlandırdığı durum ortaya çıkmaktadır. İnternetle birlikte artık birey zaman ve mekandan bağımsız olarak eğitimden alışverişe günlük aktiviteleri zahmetsizce gerçekleştirebilmektedir. Teknolojinin baş döndüren hızı, sosyal hayata ilişkin alışkanlıkları gerçekliklerinden sanal bir alana taşımıştır (Çizmecı, 2015).

Sosyal paylaşım ağları yüz yüze iletişimin yerine geçerek yeni sosyalleşme biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Bireyler bu ortamlarda her türlü duygu ve düşüncelerini paylaşarak, eğlenerek zamanlarının büyük bir bölümünü geçirmektedirler. Sosyal ağlar, günlük hayatın yorucu temposundan bir kaçış olarak gören kişinin her anlamda yaşam pratiklerini gerçekleştirdiği sosyalleşme olgusu üzerinde çok önemli bir etkisi bulunmaktadır (Ünal, 2015).

Araştırmalar, özellikle çocuk ve genç nüfusun rahat ortamlarından ayrılmadan klavye başında geçirdikleri sürenin giderek arttığını göstermektedir. Mekândan bağımsız, karşılıklı iletişim olmadan girilen yeni sosyal ilişki biçimlerinin gerçekleştiği ağlardaki bu durum sanal sosyalleşme şeklinde ortaya çıkmaktadır (Online Etymology Dictionary, 2021).

Bunların sonucunda sosyal medyanın, gerçek ilişkilerin azaldığı yeni sosyalleşme biçimlerine ve bir takım kaygı bozukluklarına yol açtığı görülmektedir.

SOSYAL MEDYADA GELİŞMELERİ KAÇIRMA KORKUSU: FoMO

FoMO (Fear of MissingOut) kavramı, birçok çalışmada, "fırsatı kaçırma", "bir şeylerden geri kalma", "gündemi kaçırma", "sosyal bir etkileşimden haberdar

olamama”, “eksik kalma”, bağlantıda kalamama”, “deneyimlerden eksik kalma” ve “yoksun olma” gibi korkular olarak açıklanmıştır. Bu anlamda FoMO, sosyal medya korkularının meydana getirdiği “kaygı” ya da “takıntı” durumunu yansıtabilmektedir (K.Przybylski, Murayama, & Gladwell, 2013).

FoMO kavramı, ilk olarak 2010 yılında Voboril tarafından dile getirilmiştir. Toplumsal yaşamda ortaya çıkışı ise, JWT (James Walter Thompson Intelligence-2012) raporuyla 18-34 yaş aralığında olanların %70’nde görüldüğü açıklanmıştır (Güngör, 2021). Kavram, 2012 yılında Dan Herman tarafından pazarlama malzemesi olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Gelişen iletişim teknolojilerinin kullanımı beraberinde tüketici davranışlarında da değişimlere neden olmuştur. Herman’a göre (2012), FoMO sosyal medyadaki gelişmeleri kaçırma korkusu olarak ortaya çıkmış olsa da zamanla değişen tüketim anlayışıyla tüketici davranışlarına yansımıştır. Sanal ortamlarda sürekli tüketme isteği sunulan pek çok alternatifi kaçırma endişesini tetiklemektedir (Herman, 2012, s. 3).

Kavram, Öz-Belirleme Teorisi’inin sosyal yaşamdaki bireyin başkalarının tutum ve davranışlarından etkilendiği görüşüne dayanmaktadır (Deci & Williams, 1996). Sosyal medyayla birlikte gündemimizde yer alan FoMO, pek çok teorik temele de dayandığı ileri sürülmektedir. Söz konusu teoriler, Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi, Dışlanma Teorisi ve Sosyal Karşılaştırmalar Teorisi olarak ifade edilmektedir (Argan & İpek, 2018, s. 45-114).

FoMO fırsatı, yenilikleri ve imkânları kaçırma korkusuyla her şeye sahip olma isteğinin bir yaşam biçimine dönüşmesi olarak tanımlanmaktadır. Birey, başkalarının ne yaptığıyla ilgilenerek eksik kaldığı hissine kapılmaktadır (Hayran, Anik, & Gürhan-Canlı, 2016, s. 468). Sürekli olarak ihtiyaçların ortaya çıkması ve karşılanmama hali bireyi sosyal medya tüketicisi durumuna getirmiştir (Jood, 2017, s. 29). FoMO, diğerlerinin deneyimlediklerini daha eğlenceli bularak onları takip etme arzusu içinde olmaktır. Dolayısıyla geri kalma endişesi, bir şeyleri kaçırma korkusu, her şeyden haberdar olma isteği bireye eksik kalma duygusunu yaşatarak psikolojik sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir (Marie & Grybś, 2013, s. 268).

Sosyal medya, kullanıcıların boş zamanlarını geçirdikleri alanlarken daha çok tıklanma, takip etme gibi bireylere verdiği hazdan dolayı tüm zamanın geçirildiği ortamlar haline gelmiştir. Hatta dinlenme ve uyku zamanlarının yok olduğu sosyal ortamlar, bir takım fiziksel ve ruhsal bozukluklara neden olmaktadır.

Bireyi çok çalışarak başarıya ve daha çok tüketime yönlendiren anlayış, kişinin ruhsal dünyasında sorunlar yaşamasına yol açmaktadır. Tüketim toplumunun insanı “kar getirmesi gereken bir girişim” olarak gördüğünü savunan Fromm’a

göre, yaşam bu döngüde anlamını yitirmiştir (Horkheimer & Adorno, 2010, s. 18), (Fromm, Sağlıklı Toplum, 2005, s. 165).

Bireyin tüm zamanını dokunmatik olarak sanal ortamlarda geçirmesi hareketsiz toplumsallaşma kavramını gündeme getirmiştir.

HAREKETSİZ TOPLUMSALLAŞMA

Hareketsiz toplumsallaşma kavramı, internetle birlikte kurulan yeni ilişki biçimlerine açıklık getirmesi açısından oldukça önem taşımaktadır.

Ağlar üzerinden gerçekleştirilen yeni sosyalleşme biçimini Bakardjieva hareketsiz toplumsallaşma olarak kavramsallaştırmaktadır (Bakardjieva, 2003, s. 291). Çevrimiçi ve çevrimdışı yürütülen günlük faaliyetler arasındaki ayırım giderek yok olmaktadır. Hareketsiz toplumsallaşma kavramı, çevrimiçinde oluşturulan yeni sosyal ilişkilere gönderme yapmaktadır (Binark, vd.. 2009, s. 195). Dijitalleşmenin oluşturduğu yeni yapılanmaları açıklamakta eski kavramlar yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden hareketsiz toplumsallaşma kavramı alana büyük katkı sağlamıştır (Subaşı, 2005, s. 111).

İnternet ve sosyal ağlarda oluşan yeni sosyalleşme alanları bireyin konforunu en üst seviyeye çıkaran işlevleriyle hareketsiz toplumsallaşmayı beraberinde getirmektedir. Bu durum bireyi, sanalda sosyalleştirirken öte yandan yalnızlaştırmaktadır (Binark, 2007, s. 23). Bu alanlar zaman, para ve emek harcamadan bilgiye ulaşmada sınırsız içerik sunmaktadır. Kesintisiz her durumda ve her ortamda etkileşimi sağlamaktadır. Gerçekliğin silikleştiği sanal ortamlar, sanal ilişkiler ortaya çıkarmıştır. Sosyal ağlarda, günlük aktivitelerin tek tuşla halledilebilmesi hareketsiz toplumsallaşmanın oluşmasında önemli bir etken olarak görülmektedir. Gelineen noktada sosyal ağlar yeni sosyalleşme biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Çambay, 2015).

Sanal sosyalleşmenin yaygınlık kazanması beraberinde hareketsiz ve gerçeklikten uzak yeni sosyalleşme biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Bireylerin hareketsiz bir şekilde sanal ortamlarda var olmaları, sosyalleşmenin temel fonksiyonu olan fiziksel olarak birarada olma durumunu yıpratmaktadır. Bu durum, bireyin mutsuzluğuna yol açarak psikolojik ve sosyolojik açıdan bir takım sorunlara neden olmaktadır. Bunun sonucunda da, yoğun enformasyon akışı içerisinde kaybolan yalnız bireylerin sosyal çevrelerine yabancılaştığı toplumsal yapılar oluşmaktadır (Çambay, 2015).

Dijitalleşmenin yaygınlaşmasıyla birey ve toplum yapısında meydana gelen değişimler, bireylerin klavye başında sosyalleşmelerine yol açmıştır (Yengin, 2012, s. 92-97).

YABANCILAŞMA

Günümüz dijital dünyasında sosyoloji, psikoloji gibi pek çok alanın konusu olan yabancılaşma iletişim alanında da ele alınması gereken bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. İnternet ve sosyal medyanın her an her yere ulaşabilirliği, günlük aktivitelerin kolaylıkla yapılabilirliğini mümkün kılmasına karşılık gerçeklikten uzaklaştırma tarafıyla yalnızlığı ve yabancılaşmayı kaçınılmaz kılmaktadır.

Yabancılaşma kavramını, felsefi zeminde ilk kullanan G. W. F. Hegel'dir. Hegel, yabancılaşmayı çok eski tarihlere kadar götürür. Kendini geliştiren birey yabancılaşır. Yabancılaşan bireyse, gerçeklikten uzaklaşır (Hegel, 1986, s. 296). Hegel, insanın kendine yabancılaşmasını ele alarak felsefenin tartıştığı alanlardan biri haline getirmiştir. Feuerbach ise, yabancılaşmayı salt insana dayandırmaktadır. Bu anlamda Marx (2015) ise, Hegel ve Feuerbach'tan esinlenerek insanın emek ve ürettiklerine yabancılaştığını savunmaktadır. Bir süre sonra içinde yer aldığı üretim sürecinin bireyi kontrol etmeye başladığı görülmektedir. Yabancılaşma günümüz nesnelere dünyasını üretmiştir. Marx, yabancılaşmış emek kavramına pek çok açıdan yaklaşarak anlamlandırmıştır (Göymen, 2007).

Marx (2015, s. 87) "yabancılaşmış emek" kavramını, üretim sürecinin bireyin hayatını devam ettirmek için bir araçken sonrasında kendisinin üretimin bir aracı haline gelmesiyle yabancılaşması şeklinde açıklamıştır.

Yabancılaşan bireyi ele alan ve tanımlamasını yapan diğer bir kuramcı da Erich Fromm'dur. Yabancılaşma süreciyle birlikte bireyin yaşamı, tüketerek daha özgür ve daha mutlu olabileceğine indirgenmiştir. Bu da kişinin kendini birey olarak ortaya koymasına engel teşkil etmekte ve kitleye dahil olmaya zorlamaktadır. Sosyal yaşamın içinde yer alan kişi süreç içerisinde hem kendisinden hem de çevresinden kopmuştur. Böylece hayatını kontrol edemez duruma gelmiştir. Sürekli tüketerek mutlu olmaya çalışan açlığını çektiği mutluluğa ulaşamayınca tekrar tüketme çılgınlığına devam etmektedir. Bu kısır döngü içerisinde benliğini kaybetmektedir (Fromm, 1981, s. 74).

Sosyal medya ortamları hayatın akışını kolaylaştıracak çok fazla seçenek sunmaktadır. Birey ağlarda, farklı motivasyonlarla paylaşımlarda bulunmaktadır. Bu yüzden kullanıcılar zamanının büyük bir bölümünü burada geçirmektedir. Söz konusu ortamlarda duygu, fikir, tutum ve yaşam tarzları paylaşılmaktadır. Sunulan paylaşımlar kullanıcıları etkileyerek birey ve toplum yapısını yeniden şekillendirmektedir. Böylece birey, klavyenin karşısında sosyalleşirken diğer taraftan gerçek ortamlardan uzaklaşarak asosyalleşme eğilimi göstermektedir. Bunun sonucunda da yabancılaşma kaçınılmaz olmaktadır. Sosyal ağların bireyin hayatını değiştirmedeği yalnızca katkıda bulunduğu yönündeki yaklaşımın yanı sıra

ağların kesinlikle doğrudan etkileme ve yönlendirme gücüne sahip olduğu görüşü de yer almaktadır (Yılmaz A. , 2016, s. 306).

Günümüz iletişim teknolojileri bireyin faaliyetlerini metalaştırarak tüketim olgusuna dönüştürmüştür. Duygu, düşünce, inanç ve kanaatler yeniden inşa edilmektedir. Yeniden üretilen ürünler kullanıcılar tarafından içselleştirilmektedir. Birey, zaman içerisinde ürettiklerinin kölesi haline gelerek anlamlandırdıkları değersizleşmektedir. Bu süreç onu yalnızlaşmaya, benliğini kaybetmeye dahası yabancılaşmaya götürmektedir. Yabancılaşma, pek çok alanın da ilgilendiği bir kavram olarak ele alınmıştır. Hatta kavramı daha ileri boyutta değerlendiren yaklaşımclar, bireyin makineleştiği ve köleleştiği yorumunu yapmaktadırlar. Theodor W. Adorno'nun ifade ettiği gibi, "bunalım, yalnızlaşma, kişiliksizleşme, kimlik yitimi ve nesneleşme" kaçınılmaz olmuştur (Tolan, 1981, s. 233).

Sosyal ağlar günümüzde gündelik yaşamın tüm alışkanlıklarını sanallaştırarak geleneksel yapıyı yeniden biçimlendirmektedir. Hayatın hızına yetişmeye çalışan birey, sosyal yaşam içerisindeki ilişkilere zaman ayıramamaktadır. Bu durum bireyi ekrana daha da bağlayarak iletişim şekillerin de farklılıklara neden olmuştur. Bu bakımdan bireyi çevresinden koparıp yalnızlaşmasına ve yabancılaşmasına yol açmıştır (Karagülle & Çaycı, 2014, s. 2).

Günümüzde birey internetle sunduklarıyla her türlü enformasyona zahmetsizce ulaşabilmektedir. Günlük aktivitelerin dijital teknolojilerle hızlı bir şekilde yapılmaktadır. Sanal ortamlarda gündemi kaçırmadan takip ederken kendi gerçekliklerini kaçırmaktadırlar. Dolayısıyla sanal ve gerçeklik iç içe geçerek karışıklığa neden olmuştur (Çizmecı, 2015, s. 84).

Sosyal medya, bir taraftan bireyin günlük ihtiyaçlarını giderdiği diğer taraftan kendini ifade ettiği, duygu ve düşüncelerini dile getirdiği, diğerleriyle paylaştığı ve sosyalleştiği alanları James Lull "Doym Modeli" teorisiyle açıklamaktadır (Giddens, 2012, s. 656). Bu durum ekran karşısında uzun sürelerin geçirilmesiyle bağımlılığa neden olmaktadır (Cabral, 2011, s. 6).

Teknolojinin ilerlemesi, kendini yenilemesi bireyin hayatını kolaylaştırmasının ötesine geçmiş, onu ele geçiren bir araca dönüşmüştür. İletişim teknolojileri, bireyin tüm yaşamsal alanlarını değiştirmiştir. Yaşanan bu gelişmeler bireyin bir başına kalması ve sosyal çevrenin dışında bırakılması sonucunu getirmiştir (Çakır, 2014, s. 200). Bookchin'in (1996, s. 25) belirttiği gibi; "Teknoloji insanlığın bir uzantısı olmaktan çıkmış; insanlık teknolojinin bir uzantısı haline gelmiştir."

İletişimin dijitalleşmesiyle birlikte gerçekliğin ötesinde sanal bir yaşam sunan sosyal medya bireyin kendini yeniden gerçekleştirdiği alanlar haline gelmiştir. Kullanıcılar, söz konusu platformlarda üretirken, ürettiklerini paylaşarak, beğeniyerek kendini gösterir. Beğeniler doğrultusunda olmak istediği kimliği oluşturur. Bu durum, sürekli başkalarının onayladığı benliği sunarak bireyi kendi

benliğinden uzaklaştırmaktadır. Sonucunda yaşanan süreçte kişi var olan benliğine yabancılaşmaktadır. Birey sosyal medyada ürettiklerinden ziyade tükettiklerine göre şekillenir hale gelmiştir.

SONUÇ

İletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi günlük yaşantımızda bireyin ilişkilerini, davranış biçimlerini ve yaşam tarzlarını değiştirmiş ve dönüştürmüştür. İnternetle birlikte hayatımızın vazgeçilmezi haline gelen sosyal ağlar bireyin sosyalleşme biçimlerine, iletişim süreçlerine, sosyalleşme alanlarına etki ederek farklılaştırmıştır. Bu farklılaşma süreciyle zaman ve mekân sınırlarının kaybolduğu ağlarda yeni kimliklerin inşa edildiği sosyal alanlar oluşmuştur.

Günümüz iletişim teknolojilerinin sosyal ağlar üzerinden gerçekleştirilen anlık mesajlaşma, haber alma, öğrenme, paylaşma, kamuoyu yaratma, tepki oluşturma gibi sağladığı olanaklarının yanında yeni sosyalleşme biçimiyle bireyin kendine ve içinde bulunduğu topluma yabancılaşması gibi olumsuzluğu da beraberinde getirmiştir.

Bu bağlamda yüz yüze iletişimin yerini alan sosyal ağlardaki sosyalleşme alanları hareketsiz toplumsallaşmaya neden olmuştur. Dolayısıyla, izole olan birey gerçek ilişkilerden uzaklaşarak kendini daha rahat ifade ettiği, özgür hissettiği sanal ortamları tercih ederek yalnızlaşmıştır. Sosyal ağlarda var olmayı gerçek ilişkilere tercih eden birey topluma hatta çevresine ve ailesine yabancılaşmıştır.

Bunların sonucunda bireyin sosyal ağları bir araç olarak kullanmak yerine amaç haline getirmesi pek çok psikolojik ve sosyal sorunları gündeme getirmiştir. Bireyi, kalabalıklar içinde yalnızlaştırarak bireyselleştiren, asosyallığe iten sosyal ağlar yeni hastalıkların ortaya çıkmasına da neden olmuştur.

Sonuç olarak bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerin baş döndürücü hızı toplumdan soyutlanmış sosyal ağda varlık gösteren bireyi yalnızlaştırmasıyla yabancılaşma sorununu ortaya çıkarmıştır. Bunun günlük yaşamda bireysel ve toplumsal bir takım sonuçları görülmektedir. Sosyal ağlarda geçirilen uzun zamanlar bireyde sosyal izolasyona neden olmaktadır. Sınırsız ve özgür alanlarda bağımlı hale gelen birey kendisini yalnızlaştırıp topluma yabancılaştırmıştır. Sosyal ağ, kullanıcılar tarafından bilgi edinme, boş zaman geçirme, alışveriş, rahatlama ve birçok alanda kullanılmaktadır. Modern bireyin zamansızlıktan yaşadığı pek çok sorununa, sosyal platformların çözüm getirmesi bireyi biraz daha ekran bağımlısı haline getirmiştir. Söz konusu bağımlılık her geçen gün daha fazla zamanın bu alanlarda geçirilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu paradoks birey ve toplum üzerinde çok büyük etkilere yol açabilmektedir. Dolayısıyla bu çalışma, bireyin kendisine ve topluma yabancılaşmasında sosyal medyanın etkisini ortaya koymak açısından önem arz etmektedir.

Bu sorunsalın çözümü üzerinde yürütülen çalışmaların faydalı olacağı, bu noktada sosyal ve psikolojik açıdan sağlıklı birey ve toplum yapılanması için alana katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

Aksüt, M., Çelikkanat, A., Balaban, S., & Ateş, S. (2012). İlk ve Ortaöğretim Öğrencilerinin Sosyal Paylaşım Sitelerine İlişkin Tutumları (Facebook Örneği). *XIV.Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri* (s. 71-76). Uşak: Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altunay, A. (2015). Bir Sosyalleşme Aracı Olarak Yeni Medya. *Selçuk İletişim* , 9 (1), 410-428.

Argan, M., & İpek, M. T. (2018). Keşke Olsaydım! Bir Fomo Tüketicinin (fomsumer) Anatomisi. *İnternet Uygulamaları ve Yönetimi Dergisi* , 9 (1), 43-57.

Babacan, M. E. (2015). *Sosyal Medya ve Gençlik*. İstanbul: Açılım Kitap.

Bakardjieva, M. (2003). Virtual Togetherness: An Eeveryday Life Perspective . *Media, Culture&Society* , 25 (3), 291-313.

Baudrillard, J. (2005). *İmkansız Takas*. (A. SÖNMEZAY, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bell, D. (1996). *The Cultural Contradictions Of Capitalism*. New York: Basic Books.

Berger, P. L., & Luckmann, T. (1966). *The Social Construction Of Reality*. USA.

(2014). N. Bilgin içinde, *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi*. Siyasal Kitapevi.

Binark, M. (2007). *Yeni Medya Çalışmalarında Yeni Sorunlar ve Yöntem Sorunu*. (M. Binark, Dü.) Ankara: Dipnot Yayınları.

Binark, M., Yıldırım, A., Aygül, E., Börekçi, S., Çomu, T., & Toprak, A. (2009). *Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: "Görülüyorum öyleyse varım!"*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Bookchin, M. (1996). *Ekolojik Bir Topluma Doğru*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Cabral, J. (2011). Is Generation Y AddictedtoSocial Media? *The Elon Journal of Undergraduate Research in Communications* , 2 (1), 6.

Castells, M. (2008). *Ağ Toplumunun Yükselişi*. (E. Kılıç, Çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çakır, M. (2014). *Görsel Kültür ve Küresel Kitle Kültürü*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

- Çambay, S. O. (2015). Bir Toplumsallaşma Aracı Olarak Yeni Medya: Kuramsal Bir Değerlendirme. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 5 (2), 237-347.
- Çizmecici, E. (2015). Yeni Medya ve Serbest Zaman. E. Ç. Ümit içinde, *İletişim Çalışmaları* (s. 81-99). İstanbul: Derin Yayınları.
- Deci, E. L., & Williams, R. M. (1996). Need Satisfaction and The Self-Regulation Of Learning. *Learning and Individual Differences* , 8 (3), 165-183.
- Dijk, J. V. (2006). *The Network Society*. (J. V. Dijk, Dü.) London: Sage Publications.
- Fromm, E. (2005). *Sağlıklı Toplum*. İstanbul : Payel Yayınları.
- Fromm, E. (1981). *Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum*. (N. Arat, Çev.) İstanbul: Say Kitap.
- Giddens, A. (2012). *Modernliğin Sonuçları*. (E. Kuşdil, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2005). *Sosyal Teorinin Temel Problemleri*. (Ü. Tatlıcan, Çev.) İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji*. (C. Güzel, Dü.) Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Goffman, E. (1974). Çerçeve Analizi: Deneyim Teşkilatı Üzerine Bir Deneme. E. Goffman içinde, *Frame Analysis* (s. 600). Boston : Northeastern University Press.
- Göymen, A. Y. (2007). Hegel ve Marx'ın Tarih Anlayışlarının Karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Siyaset Bilimi) Anabilim Dalı* , 153.
- Güngör, M. (2021, 02 15). *News4mind*. 10 11, 2021 tarihinde News4mind: <https://www.news4mind.com/yasamak-degil-bizi-bu-fomo-oldurecek/> adresinden alındı
- Harvey, D. (1999). *Potmodernliğin Durumu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Hayran, C., Anik, L., & Gürhan-Canlı, Z. (2016). Exploring the Antecedents and Consumer Behavioral Consequences of "Feeling of Missing Out (FOMO)". *ACR North American Advances* , 661-662.
- Hegel, G. W. (1986). *Tinin Görüngübilimi*. (A. Yardımlı, Çev.) İstanbul: İdea Yayınları.

- Herman, D. (2012). *The Fear of Missing Out by Dan Herman*. danherman.com: [http://www.danherman.com/The-Fear-of-Missing-Out-\(FOMO\)-by-Dan-Herman.html](http://www.danherman.com/The-Fear-of-Missing-Out-(FOMO)-by-Dan-Herman.html) adresinden alınmıştır.
- Horkheimer, M., & Adorno, T. W. (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. (N. Ülner, & E. Ö. Karadoğan, Çev.) İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Jood, T. E. (2017). *Missing the present for the Unknown: The relationship between Fear Of Missing Out (fomo) and Life Satisfaction*. Africa: University of South Africa.
- K.Przybylski, A., Murayama, K., & Gladwell, C. R. (2013). Motivational, emotional, and behavioral correlates of fear of missing out. *Computers in Human Behavior*, 29 (4), 1841-1848.
- Karaboğa, T. M. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Bir Sosyalleşme Alanı Olarak Sosyal Medya Hakkındaki Görüşleri. *Mertsin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14 (3), 912-936.
- Karagülle, A. E., & Çaycı, B. (2014). Ağ toplumunda sosyalleşme ve yabancılaşma. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 4 (1), 1-9.
- Marie, A., & Grybś, M. (2013). Modern Trends in Consumer Behaviour in Era of E-communication. *Studia Ekonomiczne*, 263-273.
- Marx, K. (2015). *Kapital 1. Cilt*. (M. Selik, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- McLuhan, M. (2005). *Yaradığımız Medya*. (Ü. Oskay, Çev.) İstanbul: Turkuaz Kitap.
- Nurluoğlu, G. (2021, 04 27). *Gamze Nuroğlu - We Are Social, 2021 Raporu*. 10 11, 2021 tarihinde Gamze Nuroğlu: <https://dijilopedi.com/2020-dunya-internet-sosyal-medya-ve-mobil-kullanim-istatistikleri/> adresinden alındı
- Online Etymology Dictionary*. (2021, 10 11). Online Etymology Dictionary: <http://www.etymonline.com> adresinden alınmıştır.
- Shaver, K. G. (1981). *Principles of Social Psychology*. Cambridge: Winthrop publishers.
- Subaşı, N. (2005). İnternet ve Sanal Cemaat Tartışmaları. N. Subaşı, M. Binark, & B. Kılıçbay (Dü) içinde, *İnternet, Toplum, Kültür*. Ankara: Epos yayınları.
- Tolan, B. (1981). *Çağdaş Toplumun Bunalımı*. Ankara: A.İ. T.İ.A.
- Tolan, B. (1996). *Toplum Bilimlerine Giriş*. Ankara: Murat & Adım yayıncılık.

Ünal, A. T. (2015). Sosyal Medya Bağımlılığı: Ünivesite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Marmara Ünivesitesi(Yayınlanmamış doktora tezi)* , 1-250.

Yengin, D. (2012). *Dijital Oyunlarda Şiddet*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Yılmaz, A. (2016). Nesnelerin İnterneti: İnternetin Evrimi. M. G. Genel içinde, *Yeni Medya Araştırmaları-2* (s. 306). Ankara: Ekim Yayınları.

SOSYAL SAĞLIK DERGİSİ

Makale Türü	Mart 2022	Cilt	Sayı
Derleme Makales	Başvuru Tarihi: 16.10.2022 Kabul Tarihi: 09.12.2022	2	1

SOSYAL AĞLARDA GÖRÜNÜR OLMA BİÇİMLERİNİN BENLİK SUNUMU VE KİMLİK OLUŞTURMA ÜZERİNDEKİ ROLÜ

*Kübra ÇOLAK**

Öz

Günümüzde iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve hayatın ayrılmaz bir parçası olmasıyla beraber sanal ortamlar insanların yaşam alanı haline gelmiştir. Bu durum da insanların gerçek dünyadan ziyade sanal dünyada buldukları mekânlarda kimlik ve benlik sunumları ile fark edilmeyi ve bilinir olmayı önemli olarak göstermektedir. Bu çalışma teknolojinin etkisi ile dünyada olduğu gibi Türkiye’de de hızlı bir şekilde kullanıcı sayısı artan Instagram’da, insanların görünür olma biçimleri üzerine oluşturdukları kimlik ve benlik sunumlarına odaklanmaktadır. Literatür tarama yönteminin uygulanacağı bu çalışmada, sosyal ağlar üzerinde özellikle Instagram ağındaki kullanıcıların buldukları mekânlar içinde kendi kimlik ve benlik sunumlarındaki farklılaşma ele alınacaktır. Çalışmada kullanıcılarına sanal bir dünya yaratan Instagram’ın insanların buldukları mekânlara göre kimlik ve benliklerinin değişimi üzerindeki etkisi ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Benlik Sunumu, Kimlik İnşası, Görünür Olma

THE ROLE OF VISIBILITY ON SOCIAL NETWORKS ON SELF-PRESENTATION AND IDENTITY FORMATION

Abstract

Nowadays, with the development of communication technologies and becoming an integral part of life, virtual environments have become the living space of people. This shows that it is important to be noticed and known with identity and self presentations in places where people are in the virtual world rather than the real world. This study focuses on the identity and self-presentations that people create on the ways they are visible on Instagram, which is growing rapidly in the number of users in Turkey as well as in the world with the effect of technology. In this study, where the literature review method will be applied, the differentiation of self-identity and self-presentation on social networks, especially within the spaces where users in the Instagram network are located, will be discussed. In the study, the effect of Instagram, which creates a virtual world for its users, on the change of people's identity and selves according to the places they are located, is revealed.

Keywords: Social Media, Self Presentation, Identity Creation, Forms Of Being Visib

* İstanbul Ticaret Üniversitesi Medya ve İletişim Çalışmaları Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, kubracolak1995@gmail.com, 0000-0002-6888-3773

Giriş

20. yüzyılla beraber iletişim ve bilgisayar teknolojilerinde yaşanan gelişmeler hem kullanıcı hem de iletişim araçlarının sayısında ciddi bir artışa neden olmuştur. Bu artış günümüzde kullanılmaktan vazgeçemediğimiz sosyal ağların daha popüler bir alan olmasını sağlamıştır.

Sosyal medya, insanların anında geri bildirim alabildikleri, bilgi paylaşımı yapabildikleri hatta alışveriş ve eğlenceye kadar farklı eylemleri gerçekleştirebildikleri bir alan olmuştur. Sosyal medyanın insan hayatına sağladığı katkılar arasında hiç şüphesiz zaman ve mekân bağımsızlığı yer almaktadır. Bu şekilde hem hayat hızlanmış hem de yenilenmenin sınırları genişlemiştir. İnsanlar bir yere gitmeden alışveriş yapabilir hale gelirken sosyal medyayı olmak isteyip de olamadıkları yeni bir kimlik alanı olarak da kullanabilmektedirler.

İnsan, doğduğu andan itibaren hayatını devam ettirdiği çevrenin özelliklerini taşımaktadır. Bulunduğu çevre ile sürekli olarak kurduğu iletişim sayesinde kendi benliğini anlamaya ve sorgulamaya başlar. Bu durum göstermektedir ki bireyin benliği çevresi ile kurduğu iletişim sayesinde gelişmektedir. Birey, doğduğu andan itibaren içinde bulunduğu sosyal yapının kendisine ilettiği mesajlar sayesinde neyin doğru neyin yanlış olduğunu öğrenerek, davranışlarını bu doğrultuda şekillendirerek bir kimlik oluşturur (Ozankaya, 1977, s. 100). Tarihsel ve kültürel değişim ile yeni tanımlar kazanan kimlik inşası süreci sosyal medyanın rolü sayesinde değişime uğramıştır. Sosyal medyada var olan kimlik kavramı fiziki bedenden ayrılarak sürekli inşa edilebilen bir kavram haline gelmiştir. Sosyal medyada kimliğin temsil süreci de kullanıcılara ait olan profillerdeki fotoğraflar ile başlamıştır.

Instagram ağının kullanıcı sayısının artması ile burada oluşturulan profiller ve etkileşimlerde önemli hale gelmiştir. Kullanıcılar fotoğraflarını paylaşarak başka kullanıcılar tarafından beğenilmeyi ve onlarla etkileşim kurmayı hedeflemektedir. Sosyal ağların fazlasıyla kullanımı insanların gerçek dünyadan koparılmasına sebep olmuş ve sosyal ağlardaki sanal dünyada varlık göstermesini beraberinde getirmiştir. Son zamanlarda yapılan çalışmalar insanların sosyal medyada daha fazla vakit geçirdiklerini ve oluşturdukları yeni kimlikleri ile farklı bir insan olarak kendilerini tanıttıklarını gözler önüne sermektedir.

Her toplumun kendi yapısına göre sosyal inşa süreçlerinin olduğu bilinmektedir. Özellikle sosyal inşanın gelişimine etki eden mekânlar olmuştur. Mekânlar ilk başta sosyal inşanın fiziksel etkileşim sürecinde yer almıştır. Sosyal medyanın gelişmesi ile mekânların kullanım ve etkileşim aşamalarında da farklılıklar meydana gelmiştir. Bu farklılığın ana nedeni ise insanların mekânlara yükledikleri anlamlardır. İlk olarak insanların sosyalleşme bağlamında ihtiyaçlarını karşılaması için ortaya çıkan mekânlar, teknolojinin gelişmesiyle ve insanların gelişen teknoloji ile farklı haz ve etkileşimlere

duydukları açıklıktan dolayı mekânlar hem toplumsal bir alan haline gelmiş hem de kimliğin oluşması aşamasında etkinliğini arttırmıştır.

İnsanların sosyal medyada yer almasının sebebi görünür olmak isteklerinden kaynaklanmaktadır. Gerçek hayatın içinde var olmadıklarını ya da istedikleri gibi davranmadıklarını düşünen insanlar sosyal medya sayesinde var olduklarını düşünmektedir. Dolayısıyla sosyal medya dediğimiz sanal dünyanın içinde başkaları tarafından beğenilen bir ben olma isteği içindedirler. İnsanlarda yeni bir kimlik ve benlik oluşturma isteği üzerinde hiç şüphesiz ki tüketim kültürünün ve popüler kültürün etkisi fazladır. Goffman(2020, s. 18), bireyin kendini var olan dünyada yeniden şekillendirmesini benlik kuramı ile ifade etmektedir. Instagram gibi yeni iletişim alanları, insanların yarattıkları benliklerini sunmak için deneyim alanı görevi görmektedir. Burada yaratılan benlik sayesinde hedefledikleri kitleleri belirli taktikler ile etkilemektedirler. Bu sayede yaratılan kimliğin belirli özellikler ile yeniden inşası gerçekleşmektedir.

Bu bağlamda sosyal medya, bireyler için oluşturulan dünya içinde kendi benliklerini ve kimliklerini yeniden yarattıkları bir alan olarak görülmektedir. Bu alan sayesinde sosyal medya, insanların birbirleri ile iletişime geçerek görünür olma isteğini artırmaktadır. Görünür olmayı hedefleyen insanlar da bu sanal dünyanın içinde benliklerini kendi istedikleri gibi sunmak istemekte ve her yaptıkları eylemi, her gittikleri yeri paylaşmaktadırlar. Bu paylaşımların son zamanlarda en popüler olanları içerik üreticileri olarak bilinen Infuencer'ların paylaştıkları mekânlardır. Kişi bu mekânlara giderek kendinin orada olduğunu kanıtlayan fotoğrafları paylaşarak görünürlüğünü artırma hedefindedir.

Sosyal Medya ve Instagram

Fransızca kökenli olan 'sosyal' kelimesi, Türk Dil Kurumu sözlüğünde 'toplum bilimi' olarak tanımlanmıştır. 'Medya' kelimesi İngilizce kökenli iletişim ortamı ve iletişim aracı olarak ifade edilmektedir (<https://www.tdk.gov.tr/>).

Sosyal medya, birçok kullanıcıya ait kişisel web sayfaları ya da Youtube, Facebook, Twitter, Instagram, Snapchat vb. gibi günümüzde kullanılan medya araçları üzerinden insanların kendi aktivitelerini, işlerini paylaşabildiği bir alandır. Bununla beraber belirli özellikler sayesinde kendi bilgilerini kaydedebildiği, kendi paylaşımlarına olduğu gibi başka kullanıcıların da fotoğraflarına veya videolarına beğeni ve yorum yapabildiği – kullanıcılar tarafından ifade edilene göre- sanal bir ortamda sosyalleşilebilen genel bir tanımdır.

Teknolojinin sürekli gelişmesiyle birlikte insanların hayatları da dijitalleşmeye başlamıştır. Dijitalleşen hayatın içindeki iletişim araçları da doğal olarak dijital bir yapıda olmaya başlamıştır. Bu da iletişimin farklı araçları kullanarak insanların

hayatlarındaki önemli konumunu korumaya devam ettiğini göstermektedir. Sosyal medyanın özelliklerine bakıldığı zaman, alışveriş yapmaktan oyun oynamaya, farklı arkadaşlar edinmekten sadece iletişim kurmaya kadar çok geniş imkânlar sağladığı görülmektedir. İnsanlar zamanının büyük çoğunluğunu bu alanlarda geçirerek kendilerine sanal bir dünya konforunu yaşatmaktadırlar. Bu sosyal ağlar zaman içinde insanların asıl yaşam alanı haline gelmiş ve burada farklı benliklerin ve kimliklerin de oluşmasına fırsat vermiştir. Özellikle son zamanlarda sosyalleşme adı altında kullanılan Instagram bu uygulamaların başında gelmektedir.

Sosyal medyanın en önemli özelliklerinden biri zamandan ve mekândan bağımsızlıktır. İnsanların zamandan ve mekândan bağımsız bir şekilde yaşamlarını sürdürme özelliği de buradan ortaya çıkmaktadır. Teknolojinin ilk başlarda bu getirisi toplumun yapısı ile bir bütün olup vazgeçilmez bir alan haline gelmiştir. Günümüzde sosyal ağlarda oluşan bu süreci McLuhan(2005), sosyal alanların teknoloji sayesinde yeniden şekillendirdiğini ifade ederek açıklamıştır.

Instagram, sosyal medya ağlarının en çok kullanılan mecrası olarak bilinmektedir. Kevin Systrom ve Mike Krieger tarafında 2010 yılında kurulan Instagram, fotoğraf paylaşma uygulaması olarak ortaya çıkmıştır. Zaman içinde popülerliğini artırarak 2012 yılında Facebook tarafından satın alınmıştır (Ergürel, 2011).

Gün geçtikçe kullanıcı sayısı artan Instagram, kullanıcılarına sosyal medyanın bütün imkânlarını sunmaktadır. Uygulamanın özelliklerine bakıldığı zaman, ilk zamanlar fotoğraf ve video paylaşımına izin vermekle beraber karşılıklı iletişiminin ve etkileşimin de sağlandığı görülmektedir. Kullanıcıların paylaşımlarına herkesin görebileceği şekilde mesaj atabilmesinin dışında direkt mesaj özelliği de bulunmaktadır. Her geçen gün gelişen ve yenilenen Instagram uygulaması, diğer sosyal medya uygulamalarını geride bırakarak kendisinden önce ortaya çıkan sosyal medya uygulamaları olan Twitter ve Facebook gibi sosyal medya uygulamalarının devamlılığını getirmiştir (Özutku, vd.. 2014, s. 138-140).

Sosyal Medyada Kimlik İnşası ve Benlik Sunumu

Kimlik kavramı geçmişte olduğu gibi günümüzde de sıkça ele alınan kavramlar arasında yer almaktadır. İnsanın doğduğu andan itibaren gelişiminin her evresinde farklı aşamalardan geçtiği söylenebilir.

Kimlik kelime anlamı olarak Türk Dil Kurumu sözlüğünde 'Toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirt, nitelik ve özelliklerin bütünü' olarak ve 'kişinin kim olduğunu tanıtan belge, kimlik belgesi, kimlik kartı, tanıtma kartı, hüviyet' anlamında tanımlanmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/>). Farklı bir tanım olarak kimlik, 'ben kimim?' sorusuna verilebilecek bütün cevapları işaret etmektedir (Bilgin, 1994).

Sturt Hall kimlik kavramına dair yapmış olduğu tanımında kimliği tek başına açıklamaz. Kimlik kavramını özdeşleşme ile birlikte tanımlar. Bu kimlik tanımında, hem kişinin bulunduğu bölgede hem de dünya çapında, hem geçmiş dönemleri içinde barındıran hem de şu anki kültürün sürdürüldüğü hali ile bir bütünlük ortaya koymaktadır. Dolayısıyla gerçekleştirilen bu bütünlükte ki asıl amaç kimliğin kişiye ait olması ve o kişide konumlanmasıdır (Binark, 2005, s. 118).

Giddens (2008)'a göre ise kimlik, insanların kim olduğu ve onlar için neyin anlamlı olduğu ile ilgilidir. Her birey için hayatta önemli olarak görülen olaylar ve durumlar mevcuttur. Dolayısıyla bireylerin kendilerine benimsedikleri bu önemli durumlar bireyin kimliğini oluşturmaktadır. Kimlik tanımı farklı alanlarda farklı bakış açılarıyla da açıklanmıştır. Genel bir düşünceye hitap edebilecek bir tanım olmakla beraber bireyin kendini tanımlama ve belirli bir kalıp içindeki görünümü olarak ifade edilebilir.

Kimlik kavramı toplumun kültür yapısı ile iç içedir. Toplumun sahip olduğu gelenek ve görenekler, örf ve adetler sayesinde kişinin kimliğinin şekillendiği ifade edilir. Kişi yetiştiği toplum içinde gördüklerinden ve öğrendiklerinden yola çıkarak kendi kimlik inşasını oluşturmaktadır. Durmadan değişen ve gelişen bir teknoloji dünyasında, toplum yapısı içinde insanların kültürlerinde de var olan değişime uyum sağlayabilmek için değişimler meydana gelmektedir. Harvey (1992, s. 27)'in görüşüne göre, geleneksel dönem sonrası modern dönem başlamıştır. Modernizm ile birlikte geleneksel olarak ifade edilen birlikte yaşama, gelenek ve göreneklere olan bağlılık ve dayanışma gibi hususlar arkada bırakılarak bireycilik daha ön plana çıkmıştır. Aslında modernizmin gelmesi ile beraber geleneksel değerlere verilen önem azalmıştır. Bu sayede yeni kimlik anlayışları gün yüzüne çıkmıştır.

Toplumda bulunan norm ve roller sayesinde bireyin kimliği şekil almaktadır. Bu şekilde bireyin kendi gerçekliği oluşmaktadır. Günümüze baktığımızda kimlik yapılarının yer ve zamana bağlı olarak bireyselleştiği ve toplum tarafından bu kimlik yapısı kabul edilmediği zaman kimlikte bir yenilenme olduğu saptanmıştır. Nitekim bazı durumlarda toplumun kurallarına uyum sağlayamayan kimlikler olabilmektedir. Yaşadığımız çağda asıl problem olarak görülen, hem kendi benliğini nasıl tanımlayacağını hem de bunu farklı bireylere nasıl aktaracağını bilmeyen bireydir (Kellner, 2001, s. 196).

Kimlik inşa sürecinde farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Kimlik inşa sürecine farklı yaklaşımlardan birini araştıran kuramcı Heinz Kohuttur. Günümüzde de etkisi sosyal medyada fazlasıyla gözlemlenebilen başka insanlar ile iletişim halinde olarak kimlik inşa etmektir. Dolayısıyla başka insanların düşünceleri bireylerin kimliklerini inşa etme sürecinde etkili rol oynamaktadır. Farklı bir anlatımla birey, kendi kimliği ile göstermiş olduğu tutum ve eylemlerin toplumdaki farklı bireyler tarafından nasıl algılanacağına önem vermektedir. Kimliğini sunarken de etkileyici tavırlar sergilemektedir. Kendi

benliği sayesinde kendi algısını ve bu doğrultuda bütün davranışlarını düzenleyerek, özsaygı gibi belirli değerleri kazanabilmektedir (Kohut & Wolf, 1986).

Stuart Hall kimlik kavramını açıklarken üç ayrı sınıflandırma yöntemi ile ifade etmiştir. Ayrıca bu sınıflandırmayla çalışmanın ana özelliği olarak basitleştirmeyi temsil ettiğini ifade etmiştir. Bu sınıflandırma sırasıyla a) Aydınlanmacı Özne, b)

Sosyolojik Özne, c) Post-modern Özne'dir. Bu sınıflandırma dönemler içinde bir ayrımı temsil etmektedir. Sınıflandırmaya tabii tutulan kimlik kavramı, 'Aydınlanmacı Özne, (ilk sırada yer alan bu Özne yapısı beraberinde 'Sosyolojik Özne'ye bir imkân sunar ve bu imkân istemeden de 'Post-modern Özne'ye alan açar) ile başlayarak asıl zeminde var olan 'merkezi özne' yapısını ortaya koymakla tepki görmektedir. Özne kavramını bu şekilde ele alan Hall, 'doğuştan verilen', 'kendisine benzer olan', 'önceden aklın kapasiteler ile belirlenmiş' olmasını ifade etmektedir (Hall, 2003, s. 282).

Günümüz teknolojisi yaşadığımız dünyanın bir sanal aynasını yaratmış durumdadır. Bu sanal dünyanın bireyler tarafından fazla ilgi çekmesi dokunulamaz ve kurgusal bir yer olmasından kaynaklıdır. Teknolojinin yarattığı bu sanal dünya olarak nitelendirilen sosyal medya, bireylerin kendi arzu ve fikirlerinin rahat edebileceği bir alan olarak görülmektedir. Şu anki hali ile gerçek yaşamın yerini alabilme vaadi bulunmaktadır (Robins, 1999, s. 37).

Sosyal medya bireylere gerçek hayattaki yaşamın aynısını sunmasının yanında farklı kimlikler oluşturmalarına da imkân vermektedir. Bu yeni oluşan kimlikler tamamen bireyin kendi istek ve arzuları doğrultusunda şekillenerek daha çok kendini beğendirme ve kanıtlama amacı gütmektedir. Sosyal medyanın yarattığı sanal dünya, bireylerin benliklerini görseller ile yine orada bulunan kullanıcıların beğenisine sunmasına yarayan ve bu şekilde kendilerini her bulunduğu mekân içerisindeki kimliklerden bir bütün oluşturmaya yardımcı olan bir alan olarak yansımaktadır.

İnternet teknolojisinin imkânları sayesinde kendi kimliklerini inşa eden bireyler, var olan sanal dünyanın içinden çıkamazlar fakat buranın bütün imkânlarından da sonuna kadar yararlanmak için bir çaba göstermektedirler. Sanal dünyanın içinde varlık gösteren birey bir gün maceracı bir ruh hali ile kendi kimliğini tanımlarken bir başka gün kendisini şair ilan edebilmektedir. Bireyin bu şekilde kullanıcılara kendini tanımlamış olduğu kimlik paylaşımlarının birbirini desteklemesi ve fiziki olarak da gerçekliğinin olması izleyici konumundaki kullanıcıların izlenimlerini meydana getirmektedir (Yanık, 2013, s. 228).

Benlik kavramının tanımı Türk Dik Kurumunda 'Bir kimsenin öz varlığı, kişiliği, onu kendisi yapan şey, kendilik şahsiyet olarak tanımlanmıştır. Köknel (1985, s. 64) benlik kavramını 'insanın kendi kişiliğine ilişkin kanılarının toplamı, insanın kendini tanıma ve değerlendirme biçimidir' şeklinde ifade etmektedir.

Bu tanımlardan farklı olarak Eric Berne (2001), benliğin yaşantılar sonucu üst üste binerek oluştuğunu söylemektedir. İnsanın yaşamı devam ettikçe yaşadıkları da üst üste bir birikim olarak devam etmektedir ve bu şekilde durağan olmaksızın benlik birikmektedir. Nelson ve Jones (2012) ise, “algılanan benliktir, ya da kişinin ‘ben’ ya da ‘benim’ olarak ifade ettikleridir” diye benliği tanımlamaktadır.

Benlik kavramı çalışmalarında önemli katkıları olan bir diğer isim Erving Goffman’dır. *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* adlı eserinde Goffman, bireyin hem kendisini hem de yaptıklarını başka bireylere nasıl sunduğunu, başkalarının da kendi hareketlerine dair izlenimlerini nasıl yönlendirdiğini, aynı zamanda başka bireylerin karşısında hangi tutum ve davranışları sergileyip sergilemediğini ifade edebilecek farklı bir sosyolojik bakış açısını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Goffman, benlik sunumunu dramaturjik (tiyatro) yaklaşım ile anlatmaktadır (Akın, 2011, s. 64). Dramaturjik kurama göre, hayat bir tiyatro sahnesine benzemektedir. Bu durumda insanları da sahnede performansını sergileyen oyuncu olarak tanımlamaktadır. Farklı bir söylem ile Goffman, insanların içinde buldukları sosyal kimliklere göre farklı rolleri kendi hayatlarında canlandırmaktadırlar (Demir, 2002, s. 11).

Sosyal medyanın insanların gündelik hayat şekillerinden, bireylerin karşılıklı iletişimlerinin biçimlenmesine kadar birçok alanda etkili olduğu bir gerçektir (Kaplan, 2017, s. 21). Günümüzde birçok insan sosyal medyanın kendilerine sunmuş olduğu özelliklerden etkilenerek bağımlı birer kullanıcı haline gelmiştir. Günlük yaşamlarında fiili olarak gerçekleştirebilecekleri her şeyi sosyal medyada yapar hale gelmiştir. Hiç şüphesiz sosyal medya insanların gerçek dünyalarının bir simülasyonu halindedir. İnsanlar ile iletişime geçme, alışveriş yapma, görünür olma, kendi düşüncelerini ifade edebilme gibi birçok aktiviteyi sosyal medyada yapabilmektedir. Bunların içinde en önemlisi ise kendi benliklerini orada sunabilecek ortamın bulunması olacaktır. Bu da onlara başka sosyal medya kullanıcıları bireyler tarafında görünür olma tatmini yaşatacaktır.

Sosyal medyada birey, kendi benlik sunumunu çektiği fotoğraflar ile yapmaktadır. Özellikle son zamanlarda yapılan araştırmalar, benlik sunumunun insanların giyindiği kıyafet markasından tükettiği kahveye hatta bulunduğu mekân ile doğrudan orantılı bir ilişki olduğunu gözler önüne sermektedir. Araştırma sonuçları göstermektedir ki, benlik sunumu için insanların belirli mekânlarda bulunmaları, isme tanınan marka kıyafetleri giyinmeleri oldukça etkilidir. Kişi gittiği yerlerde ya da bulunduğu mekânda yediği yemeğin bir görselini paylaşarak hem kendi benlik sunumunu gerçekleştirmekte hem de kendi kimlik oluşumunu yeniden şekillendirmektedir.

Sosyal Medyada Görünür Olmak

Sosyal medya, günümüz teknolojisinde insanların farklı sosyalleşme alanları olarak tanımlanmaktadır. Her geçen gün durmadan gelişen ve geliştikçe de değişime uğrayan

bu alan, insanların da sosyal medyaya daha bağımlı bir yaşam tarzı sürdürmelerine neden olmaktadır. Sosyal medyanın oluşturduğu sosyalleşme alanıyla ilgili olarak Van Dijk (2018, s. 254-257), 1980'li yıllarda internette özel ilgi alanlarıyla alakalı grupların olduğunu, 1990'lı yıllarda kamusal ve özel alan iletişimindeki uygulamalarda fazlasıyla büyüme olduğunu, 2000'li yıllarla birlikte ise günümüzde tanımlı olan sosyal medya anlamıyla hayatımızda yerini belirlediğini ifade etmektedir.

Günümüzde sosyal medya, insanların gerçek hayatta sosyalleşmek için kullandıkları kamusal alan tanımını kendi sanal dünyası ile neredeyse yıkmıştır. Kamusal alan, kamuyu yani halkı ilgilendiren her konunun konuşulabileceği alan olarak tanımlanmaktadır. Sosyal medyanın kendini geliştirmesi ve bu gelişim hızına insanların uyum sağlamak zorunda hissetmesinden kaynaklı olarak kamusal alan tanımı sosyal ağlar olarak nitelendirilen Facebook, Twitter, Instagram vs. gibi alanlara taşınmıştır. Günlük hayat içinde öğrenilen bilgilerden; bireysel ihtiyaçlara kadar her şey artık sosyal medyada konuşulmaktadır. İnsanlar gerek kendileri hakkında gerekse başka insanlar hakkında olmuş ya da olabilecek olayları sosyal ağlar üzerinden öğrenmektedir.

Günümüz toplumunun her an aktif olduğu sosyal ağlardan biri olan Instagram, insanların kendi kimliklerini yeniden inşa etmelerine, bu kimlikleri de burada fotoğraf, video olarak paylaşmasına imkân tanırken beraberinde kullanıcıların bu sayede görünür olmalarına yardımcı olmaktadır. Bununla beraber her an her yerde olma imkânı veren sosyal medya, insanların gerçek dünyadan ziyade sanal dünyanın içerisindeki bir hayata önem ve özen göstermesine neden olmaktadır. Kullanıcılara sunulan bütün imkânların yanında insanlar paylaşımlarından aldıkları etkileşimler (beğeni, yorum, kaydetme vs.) sonucunda daha fazla görünür olmayı arzulamaktadır. Baumann ve Lyon(2013, s. 7)'un düşüncesine göre, gözetim unsuru hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiş ve günümüz toplumunun temel bir özelliği olmuştur.

Yaşadığımız çağdaki internet teknolojisinin insan hayatını kolaylaştırdığını her ne kadar düşünüyor olsak da aslında bu teknoloji insanlara gözetim çağının içinde bir yaşam sunmaktadır. Richards (2013, s. 1936)'ın ifade ettiği gibi, internet teknolojisi aslında insanların kendi mahrem alanlarını ve günlük yaşantıları ile ilgili olan her şeyi göstermekte ve kaydetmektedir. Bu durum karşılıklı olarak insanların üzerinde denetim imkânını daha uygun hale getiren sisteme dönüştürmüş ve gözetim yapmak daha kolay hale gelmiştir.

Tarih sayfaları dikkatli bir şekilde incelendiğinde anlaşılacaktır ki bireyin hangi zaman diliminde olduğunun bir önemi olmaksızın görünür olma isteğini belli etmektedir. Tarihte bu görünür olma isteğinin ortaya çıkışının altında portre sanatının barındığı gün yüzüne çıkmıştır. Portre sanatı, insanlık tarihinin ilk yıllarında kendisini o dönemki aletler ile mağaralara çizilmiş olan resimler ile belli etmektedir. Tarih sahnesinin ilk

yıllarından beri görünür olmak isteyen insan, portre sanatı ile başlayan bu serüvenini günümüzde var olan ve gün geçtikçe de değişen teknoloji ile daha farklı formlarda ve konseptlerde devam ettirmektedir.

İnsanların sosyal medyada görünür olmalarının altında çok farklı nedenler yatmaktadır. İlk nedenin olarak insanların diğer kişilerden ne kadar farklı ve tek olduğunu göstermesi arzusu olduğu söylenebilir. İkinci olarak da kendi dünyasındaki beni istediği yerde görmediğinden sanal dünyada bir ben yaratma isteğidir. Birey, sosyal medyada gerçek hayattakinden daha görünür ve beğenilir olmak ister. Bununla beraber bütün duygu ve düşüncelerini bu ağların özgürlüğü içinde sorgusuzca yaşama isteği de yatmaktadır. Böyle bir düşünce yapısı içinde olmak kişinin nasıl bir çevrenin içinde olacağını, ne şekilde paylaşım yapacağını, hangi rolü üsteleneceğini ve bunu ne şekilde yaşacağını da belirlemektedir. Bütün bu yaşanan sürecin altındaki ana nedenin ise, modern toplumlarda kendi benliğini bulmaya çalışan ve yalnız kalan bireyin var olma ve kendini gösterme kaygısı içinde olması olduğu aşikârdır.

Görünür olma, beğenilme isteği aslında bireyin kendisine güvenebilmesi için başkalarından saygı görebilme arzusu, günümüzde içi boşaltılmış bir tatmin olgusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Saygı tam olarak yüksek unvan ile aynı ifadeyi barındıran, bir kariyer geliştirme imkânı sunan aslında iktidar sahibi kişilere duyulabilecek anlam ile birebir statü algısıyla bir tutulmaktadır (Botton, 2019, s. 25). Sosyal medyada görünür olma bir noktada bireyin diğer insanlar tarafından saygı görmesi ile de bağlantısını ortaya koymaktadır. Bu düşünce yapısını kendine aşlamış ve aslında görünür olan bireylerin bu şekilde üstün saygıya maruz kaldığını gören birey bu hale gelmek için elinden gelen bütün imkânları değerlendirmeyi çok normal bir durum olarak karşılanabilmektedir.

Sosyal medyada aktif bir kullanıcı olarak var olan birey, hızlı veri akışının gerçekleştiği bu sanal dünyada kendini yeniden yaratmak, farklı olduğunu göstermek, başka kullanıcıların hafızasında yer edinmek gibi aktivasyonlar sayesinde kendi benliğini ortaya koymuş olur. Bu düşünceye farklı bir ifade ile yaklaşan Baumann (2000, s. 224-226), tarihi demokratik bir yapıda oluşturmakta önemli bir rol üstlenen modernitenin zaman içinde sadece söz sahibi olan kral ve yönetici unvanındaki kişilerin elinden alarak hiçbir unvan sahibi olmayan alelade bireylerinde hakkı olduğunu belirtmektedir. Bu durum da yapılan paylaşımların, kaydedilen öğelerin aslında unutulmaz ve kaybolmaz olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla kişi burada kendi ölümsüzlüğünü ilan etmektedir. Aslında bu yapı içinde var olan insanlar –reklamcılar, televizyoncular, imaj yaratan influencerlar- sıradan görünen işleri bir şekilde halkın dikkatine sunarak ölümsüzleştirmektedir.

Günümüz sosyal medyası tam olarak tüketim performansları ile doludur. İnsanlar sanal dünyanın içinde gerçek dünyanın fiziksel olarak sunabileceği imkânları bu mecranın

istediği şekilde yani hızlı ve bağımsız şekilde tüketim içindedir. Dolayısıyla birey her ne kadar bunların tatminini yaşarken fark etmemiş olsa dahi bütün tüketim gerçek hayatın içinde gerçekleşir ve sanal dünyada bir şekil alır. Bu sayede birey kendini iyi hissettiğinin algısına ve statüsüne kavuşur. Birey kendini sosyal medyada görünür ve izlenir hale getirerek başka bireylerin kendisine yorum yapmasını sağlayarak her ne kadar tuhaf görünse de birey olduğu algısını hissetmektedir. Başkaları tarafından dikizlenerek farklılığını ortaya koymak ister. Arzulanan görünür olma kültürü bir nevi dikizlenme isteği olarak ifade edilebilir bir yapıdır. Bu şekilde gerçekleşen kendini paylaşma ve başkalarına ulaşma çabası aynı anda popüler kültürün bireye kabul ettirdiği ilgi çekme ve farkındalık arzusu ile asıl amaçlanan yeni kimlik yaratma isteğidir (Niedzviecki, 2010, s. 42).

Sonuç

Günümüzde sosyal medya insan yaşamının farklı bir boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçek dünyanın bir simülasyonu görevi görmekle beraber, insanların bilgilenebileceği, eğlenebileceği ve aynı zamanda farklı insanlar ile etkileşim kurabileceği gibi avantajlara da sahiptir. Bu imkânların yanında insanlara farklı kimlikler oluşturma ve özgürlük alanları da sunmaktadır. Dolayısıyla farklı sosyal ağlar içinde son zamanlarda yükseliş gösteren Instagram, sosyal medyayı insan hayatının en önemli noktasına koymayı başarmıştır.

Dijital ortamda var olmanın ve bireyin bu var oluş içinde kendi kimlik inşasını yaparak ve benlik sunumunu istediği şekilde sergileyerek yapma imkânı, bireyin sanal dünyayı gerçek, gerçek dünya hayatını da daha sahte ve önemsiz görmesine neden olmaktadır. Sosyal medya sayesinde kendini yeniden inşa eden insan, zaman içerisinde gerçek dünyadaki kimliğinden de uzaklaşmaktadır. Bu şekilde ilerleyen ve her yeni gelişmede değişim gösteren bir yapı, insanların kendilerinin kim olduğunu unutmasına kadar ilerleyebilecek sonuçlar doğurabilir. Nitekim dijitalleşmenin her an hızlı ve değişken olması, kimliklerin de benlik sunumlarının da hatta görünür olma çabasının da şaşırtıcı boyutlara geçmesinin bir sinyali olarak algılamak mümkündür.

İnsan her an ve her yerde görünür olma ve beğenilme arzusu içindedir. Dolayısıyla teknolojinin en önemli özelliği olan mekândan ve zamandan bağımsız bir şekilde görünür olma özelliği bunun en büyük destek durağıdır. Nitekim Slater(1995, s. 137)'in de dediği gibi, günlük yaşamın içi, görüntü ve görüntü merkezli olan faaliyetler tarafından salgın misali yayılmakta ve güzel görünür hale getirilmektedir. Her an görünür olma düşüncesi ile birey, kendini en iyi şekilde gösterme ve sunma amacı ile değişimin içinde hisseder. Böyle bir süreç hem bedenen hem de psikolojik olarak bir süre sonra insana zor gelmeye başlamakta ve nitekim onu yormaktadır. Kişinin kendini bu sanal dünyanın içinde yaratma isteği kendisini gerçek dünyada bulamamasından ve beğenmemesinden kaynaklı olabilir. Bütün bu süreçler düşünüldüğü zaman bireyin

gerçek dünyadaki zorluklardan kurtulmak için sanal dünyayı tercih ettiği ve sosyal medyada bulunma arzusunun nedeninin ne olduğu net bir şekilde ifade edilebilmektedir.

Günümüzde sanal dünyanın kullanıcılara sunduğu gerçeklik, fiziksel olarak hissedilebilen gerçek yaşamın gerçekliği ile birbirine geçmiş bir durumdadır. Fakat illüzyona dayalı bir görünme pratiğini benimseyen kişi günlük hayattaki yabancılaşmasını bir üst seviyeye taşır. Zira kişi bu hareketi ile kendi var oluşunu sosyal medya araçlarının ekranında gördüğü yüze devretmektedir. Bu şekilde gözetlemeye dayalı bir etkileşim, hem fiilen gerçekleşebilecek hem de yanlış biçimlenen bir yapıdan ırak olan toplumsallaşma biçiminin dayanağını gerçekleştiremez (Oğuzhan, 2013, s. 90-91).

Sosyal medyanın özellikle insanlara yeni bir kimlik ile görünme imkânı sunan sosyal ağların belirli avantajları olduğu kadar dezavantajlarıyla da ele alınması gereken bir konu olduğu göz ardı edilemez. Her olgu da bireye kattıkları kadar bireyden aldığı özellikler de bulunur. Dolayısıyla hangi özelliği alıp hangilerinden uzak durulması gerektiğine dair bilinçli hareket etmek gerekir. Sonuç olarak insanlar sosyal medya bağımlılığı sergilemektedir. Bireyin elinde her an her saniye görülen telefon, sosyal ağlarda gezinti yapmak ve görünür olmak adına paylaşımların gerçekleştirilmesi için bulunmaktadır.

İnsanların bir bağı haline gelen sosyal medya gündelik yaşam akışını da etkilemektedir. İnsanlar son zamanların en gözde mekânları olarak bilenen yerlerde bulunmak ya da sırf bir kesim orada bir yemek çeşidini tükettiği için oraya gidip o yemeği sipariş ederek yemek yerine “bende buradayım ve bu ürünü tüketiyorum” algısını oluşturmak için hem maddi anlamda hem de zaman olarak kayıplar yaşamaktadır. Bu tarzda gelişen sahneler belki bireyleri görünür kılıp birilerine bir şeylerin kanıtlarını göstermek maksatlı etkileşim yaratabilir, belki beğeni sayısı ya da takipçi kitlesinin artmasına imkân sunar. Fakat unutulmaması gereken bir şey vardır ki sanal dünyanın sundukları çok hızlı tükenip yok olabilir. Bu yüzden sanal dünyanın sunduklarının büyüüne kapılarak gerçek dünyanın varlığı unutulmamalıdır.

Sosyal medyada yapılan araştırmalar göstermektedir ki, bireyin varlık ve var oluş adına bildiği ve sürdürdüğü her eylemin dünya ve sosyal medya olmak üzere iki farklı yansıması görülmektedir. Bunlardan biri gerçek hayatta var olan ve canlı bir birey olarak sahip olduğu görünüm ve davranışları (gerçekleri) içinde barındırır. İkinci yansıma olarak görünen ise kişinin gerçek hayatında var olmadığı görünüm ve canlı beden anlayışı olmaktadır. Sosyal medyada ikinci görünüme sahip olmak isteyen birey, gerçek hayatında yapamadığı veya olamadığı kişiyi sosyal medyada gün yüzüne çıkarmaktadır. Kendisini bu şekilde yaşam sürecinin içinde gösterdiği zaman anlık mutlulukların tatminini yaşamaktadır. Oysa bu durum sosyal ağların işlevlerinin daha

gelişip değiştiği anda fazlasıyla bir hırs haline gelecektir. Bu ikilem arasında hayatına devam eden ve yeniliklere ayak uydurmaya çalışan birey, bir süre sonra kendi benliği içinde bir çelişki bataklığına saplanacaktır.

Kaynakça

- Akın, M. H. (2011). Toplumsallaşma Sözlüğü. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Bauman, Z. (2000). Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri. (N. Demirdöven, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berne, E. (2001). Hayat Denen Oyun. (A. S. Sargut, Çev.) İstanbul: Kariyer Yayınları.
- Bilgin, N. (1994). Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu. İzmir: Ege Yayıncılık.
- Binark, M. (2005). İnternet, Toplum, Kültür. (M. Binark, & B. Kılıçbay, Dü) Ankara: Epos Yayınları.
- Botton, A. D. (2019). Statü Endişesi. (A. S. Bayer, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Demir, K. (2002). Türkiye'deki Resmi ve Özel Lise Öğretmenlerinin İzlenim Yönetimi, Doktora Tezi. Ankara : Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dijk, J. V. (2018). Ağ Toplumu. (Ö. Sakin, Çev.) İstanbul: Kafka Kitap.
- Ergürel, D. (2011, 07 24). Deniz Ergürel. 07 03, 2021 tarihinde <https://medyaglob.wordpress.com/:https://medyaglob.wordpress.com/2011/07/24/instagram-nedir-nasil-kullanilir/> adresinden alındı
- Giddens, A. (2008). Sosyoloji. (C. Güzel, Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Goffman, E. (2020). Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu. (B. Cezar, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Hall, S. (2003). Questions of Cultural Identity. S. Hall, D. Held, & T. McGrew içinde, Modernity and its Futures. Cambridge: Blackwell.
- Harvey, D. (1992). The Condition of Postmodernity. Oxford: Blackwell Publishers. <https://sozluk.gov.tr/>. (tarih yok). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. 07 04, 2021 tarihinde Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı.
- <https://www.tdk.gov.tr/>. (tarih yok). Türk Dil Kurumu. 07 03, 2021 tarihinde Türk Dil Kurumu: <https://www.tdk.gov.tr/> adresinden alındı.
- Kaplan, İ. (2017). Üniversite Öğrencisi Sosyal Medya Kullanıcılarının Mahremiyet Algısı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).
- Kellner, D. (2001). Identity and Politics Between the Modern and Postmodern. London: Routledge.

- Kohut, H., & Wolf, E. (1986). *The Disorders of The Self and Their Treatment*. New York : Uni Pres NY.
- Köknel, Ö. (1985). *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Mcluhan, M. (2005). *Yaradığımız Medya*. (Ü. Oskay, Çev.) İstanbul: Turkuaz Kitap.
- Nelson-Jones, R. (2012). *Danışma Psikolojisi Kuramları*. (F. Akkoyun, Dü., V. Duyan, B. Eylon, & S. D. Korkut, Çev.) Nobel.
- Niedzwiecki, H. (2010). *Dikizleme Günlüğü*. (G. Gündüç, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Oğuzhan, Ö. (2013). *Kendi Yansımasında Kendini İzlemek: Narsisizmin Mecrası Olarak Facebook*. C. Bilgili, & G. Şener içinde, *Sosyal Medya ve Ağ Toplumu-2, Kültür, Kimlik, Siyaset* (s. 67-93). İstanbul: Grafik Tasarım Yayıncılık.
- Ozankaya, Ö. (1977). *Toplumbilime Giriş*. Ankara: S.B.F. Yayınları.
- Özutku, F., Küçükıılmaz, M. M., Çopur, H., Sığın, İ., & Arı, K. İ. (2014). *Sosyal Medyanın ABC'si*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Richards, N. M. (2013). *TheDangers of Surveillance*. *Harvard LawReview* , 1935-1965.
- Robins, K. (1999). *İmaj / Görmenin Kültür ve Politikası*. (N. Türkoğlu, Çev.) İstanbul : Ayrıntı Yayınları .
- Slater, D. (1995). *Domestic Photography and Digital Culture*. M. Lister içinde, *The Photographic Image in Digital Culture* (M. Lister, Çev., s. 131-149). Londra: Routledge.
- Yanık, C. (2013). *Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi*. *Kaygı Bursa Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi* (20), 225-238.
- Zygmunt Bauman, D. L. (2013). *Akışkan Gözetim*. (E. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.